

VANKINA VALKOISTEN

Oulun vankileiri 1918

Suomen historian pro gradu
-tutkielma
07.02.2000

Kai Ala-Häivälä

URN: NBN:FI-FE20011131

SISÄLLYSLUETTELO

Liite-, taulukko-, kaavio- ja kuvaluettelot

1. Johdanto	4
1.1 Taustaa	4
1.2 Tutkimusongelma	5
1.3 Lähteet ja kirjallisuus	7
2. Oulun työväenliikkeen synty ja kehitys vuoteen 1918	11
2.1 Alkuvaiheen valistustoiminnasta aktiiviseen vaikuttamiseen	11
2.2 Toisen sortokauden aktivismia	14
2.3 Maaliskuun vallankumouksesta Oulun taisteluun	16
3. Sotavankileirien muodostuminen ja organisaatio	21
3.1 Tilapäisyydestä vakituisen leiriin	21
3.2 Organisaatio	23
4. Vangit	25
4.1 Vankien määrä ja vankien kotipaikat	25
4.2 Vankien ikä ja sosiaalinen tausta	29
4.3 Naisvangit	31
4.4 Venäläiset vangit	36
5. Vartijat	41
5.1 Suojeluskuntalaiset ja asevelvolliset	41
5.2 Siviilivartijat	45
5.3 Suhtautuminen vankeihin	47
6. Leirin olot	53
6.1 Leirin asunto-olot	53
6.2 Vankien muonitus	55
6.3 Vankileirin sairaanhoito	61
6.4 Kasvatusosaston hengellinen toiminta	66
6.5 Vankien käyttö töissä	74
7. Kuolleiden määrä, kuolleisuus ja syyt	78
7.1 Kuolleiden määrä vankileirillä ja kuolleisuus	78
7.2 Kuolleisuuden syyt: terrori, taudit vai nälkä?	83
8. Valtiorikosoikeuden toiminta Oulussa	92
8.1 Asettaminen ja tutkintaprosessi	92
8.2 Rikos ja rangaistus	96
8.3 Esimerkkitapaukset: Yrjö Kallinen ja Otto Karhi	101
8.4 Oikeudenkäyttö Oulussa	105
9. Yhteenveto	108
LÄHTEET	113
Liitteet	

LIITTEET:

- Liite 1.: *Sotavankeinhoidon organisaatio Suomessa 1918.*
- Liite 2.: *Oulun (Raatin) vankileirin organisaatio.*
- Liite 3.: *Oulun (Raatin) vankileirillä ja Oulun lääninvankilassa vuonna 1918 vangittuina olleiden ammattiryhmitys.*
- Liite 4.: *Kuolleet Oulun (Raatin) vankileirillä 03.02. - 31.08.1918.*

TAULUKOT:

- Taulukko 1.: *Oulussa säilytettävien vankien määrä 19.3.1918.* 21
- Taulukko 2.: *Oulun vankileirillä olleiden vankien yleisimmät kotipaikkakunnat.* 27
- Taulukko 3.: *Oulun vankileirillä 1918 vangittuina olleiden miesten ja naisten ikäjakautuma.* 29
- Taulukko 4.: *Oulun vankileirin ruoka-ainetaulukko 15.6.1918* 57
- Taulukko 5.: *Oulun vankileirin kuolleiden ikäjakautuma ja ikäluokkien kuolleisuus.* 81
- Taulukko 6.: *Oulun valtiorikosoikeuden kokoonpanot.* 94
- Taulukko 7.: *Oulun valtiorikosoikeuden käsittelemät oikeustapaukset ja tuomiot.* 96
- Taulukko 8.: *Oulun valtiorikosoikeuden tuomioiden perusteena olleet rikokset.* 99

KAAVIOT:

- Kaavio 1.: *Oulun vankileirin vankien määrän kehitys maalis-elokuu 1918.* 25
- Kaavio 3.: *Työttömän ja työtätekevän vangin kalorimäärät Oulun vankileirillä kesä - elokuussa 1918.* 56
- Kaavio 2.: *Oulun vankileirin kuolleiden määrä kuukausittain 3.2. - 31.8.1918.* 80

1. JOHDANTO

1.1 TAUSTAA

Vuonna 1918 Suomessa puhkesi dramaattiset muodot saanut sisällissota sosialististen ja porvarillisten kansanaineksien kesken. Tilanne oli ollut tulenarka jo vuoden 1905-06 levottomuuksista lähtien. Lopullisen sysäyksen levottomuuksien puhkeamiseen antoi Venäjän vallankumous ensin vuoden 1917 maaliskuussa keisarin syrjäyttämällä ja lokakuussa bolshevikkien kaapattua vallan. Suomessa vallankumousprosessi kytkeytyi läheisesti itsenäistymisprosessiin. Porvarillinen ja nationalistinen liike julisti maamme itsenäiseksi. Sosialistiset ja porvarilliset osapuolet olivat valmistautuneet yhteenottoon, ja erityisiä järjestyskaarteja ja suojeluskuntajoukkoja oli perustettu. Sisällissodan puhjettua tammikuun lopulla 1918 porvarillisten valkoisten joukot saivat tukialueekseen Pohjois-Suomen ja erityisesti Pohjanmaan ja sosialististen punaisten joukot Etelä-Suomen.

Oulun kaupunki sijaitsi sisällissodan tulevasta rintamalinjasta kaukana. Oulussa ajaututtiin taisteluun 3.2., jossa valkoinen osapuoli sai voiton lyhyiden, mutta kiihkeiden katutaisteluiden jälkeen. Valkoiset menettivät 33 miestä kaatuneina ja 34 haavoittui vaikeasti. Punaisten tappiot olivat 26 miestä ja lisäksi yksi venäläissotilas kuoli. Valkoiset saivat yli 800 punaista ja lähes 1000 venäläistä vangeiksi. Vangit sijoitettiin ensin tilapäisesti kaupungin eri puolille mm. lääninvankilaan, lyseoon ja vanhoihin venäläisten parakkeihin. Vähitellen Raatinsaaren parakeihin syntyi vankileiri, johon suurin osa vangeista sijoitettiin. Muualle maahan syntyi kevään aikana useita leirejä, joista tunnetuimmat ja suurimmat olivat Tammisaaren, Helsingin, Riihimäen ja Lahden leirit. Sodan päättyessä huhtikuussa 1918 vankeja oli yhteensä n. 80 000. Oulun Raatinsaaren vankileiri muodostui yhdeksi pitkäaikaisemmista. Se oli toiminnassa helmikuun alusta aina heinäkuun loppuun. Vankeja vapautettiin vähittäin kesän aikana, ja lakkautettaessa leiriä loput vangit siirrettiin Etelä-Suomen leireihin.

1.2 TUTKIMUSONGELMA

Aikaisemman tutkimuksen valossa tarkasteltuna näyttää siltä, että Suomessa vuonna 1918 syntyneillä vankileireillä suhteellinen kuolleisuus noudatteli vankileirin kokoa nousten suuremmaksi vankimäärän kasvaessa. Suurin kuolleisuusprosentti oli Tammissaarella. Tällä surullisen kuuluisalla leirillä kuolleisuus nousi aina 30,54 %:in. Pienillä vankileireillä (alle tuhat vankia) kuolleisuus vaihteli Vaasan 1,06 %:sta Raahen 15,5 %:in. Tarkasteltaessa Raatinsaaren vankileiriä näyttää siltä, että Oulussa vankileirin kuolleisuus noudatteli muiden samankokoisten vankileirien kuolleisuutta. Oulussa vankileirikuolleisuus jäi 2,6 %:in suurimmasta ilmoitetusta vankimäärästä. Ilmoitettuun lukuun ei sisälly vangittuja venäläissotilaita.¹

Perustutkimusta Oulun vankileiristä vuonna 1918 ei ole vielä tehty. Tämä olkoon sellainen. Tarkastelun kohteena on pääsääntöisesti vangit. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää perinteisin historiantutkimuksen menetelmin keitä vangit olivat ja mikä oli heidän taustansa ja miksi he olivat joutuneet leirille? Lisäksi selvitetään, keitä vartijat olivat? Miten vartijat suhtautuivat vankeihin ja vankileirin sääntöihin? Oliko leirillä vallalla vankileiriterroria eli tapahtuiko summittaisia teloituksia ja käytettiinkö tarpeetonta väkivaltaa? Näiden asioiden valaisemiseksi tarkastellaan vartijoiden taustaa ja leirin yleisiä oloja. Oliko Raatinsaaren vankileirissä noudatettu linja edellämainituissa asioissa yleensä inhimillisempi ja näyttäytyikö inhimillisuus myös pienempänä kuolleisuutena? Tarkoitus on myös tarkastella ennen sotaa Oulun työväenliikkeen piirissä vallinneita ajatussuuntia. Tiedossa on, että oululaiset työväenjohtajat suhtautuivat maltillisesti sisällissodan aattona ajatukseen sodan mahdollisuudesta. Olisiko mahdollista, että suhteellisen maltilliset aatesuunnat Oulun työväenliikkeen piirissä sekä pitkä perinne yhteistyöstä porvariensa kanssa olisivat vaikuttaneet myöhempään suhtautumiseen vankeihin, vaikka osa heistä oli ottanut osaa Oulun taisteluun ja muualla Oulun läänissä tapahtuneisiin pienempiin selkkauksiin? Tutkimuksessa selvitetään myös miten valtiorikosoikeus suhtautui vankeihin valtakunnallisesti vertaillen ja minkälaisia tuomioita vangituille langetettiin. Tutkimusongelmana pähkinänkuoressa voidaan pitää seuraavaa: Mitkä tekijät vaikuttivat Oulun Raatinsaaren vankileirin alhaiseen kuolleisuuteen? Millaiset leirin olot olivat?

---

¹Paavolainen 1971, s. 239.

Miksi leirin kuolleisuus ei noussut suuremmaksi, vaikka se toimi myös pahimpien kuolemankuukausien ajan kesällä 1918?

Johdantona tutkimukselle selvitetään lyhyesti Oulun työväenliikkeen kehitystä ennen sisällissodan puhkeamista. Aluksi tutkitaan Oulun tilannetta sisällissodan aattona ja tilanteen kehitystä aina Oulun taisteluun ja vankileirin perustamiseen asti. Sen jälkeen tarkastellaan sisällissodan ajan sotavankilaitosta ja Oulun vankileirin hallintoa. Tämän jälkeen pääsemme varsinaisiin toimijoihin. Tutkitaan vankien määrää, ikää ja sosiaalista taustaa. Olen tarkastellut erikseen myös naisvankeja ja venäläisiä vankeja. Vartijoina toimivien tausta selvitetään ja tutkitaan vartijoiden suhtautumista vankeihin. Valotetaan myös leirin oloja niin ruokahuollon kuin sairaanhoidon ja henkisen huollon kautta. Olen tutkinut myös valtiorikosoikeuden tuomioistuimen toimintaa ja heidän Oulun vangeille langetettuja tuomioita. Tarkoituksena on vertailla myös Oulun vankileiriä muihin leireihin aina, kun se on vain mahdollista.

Kansainvälisen vertailun olen tässä tutkimuksessa joutunut jättämään lähes kokonaan sivuun. Valitettavasti Suomesta löytyvät luotettavat ja vertailukelpoiset lähdetiedot esimerkiksi USA:n ja Espanjan sisällissodan aikana toimineista vankileireistä ovat erittäin vähäiset, jotta vertailua voitaisiin suorittaa syvällisemmin. Pelkästään sähköisistä verkoista löytyviin elektronisiin dokumentteihin johtopäätöksiä ei voitane perustaa, vaikka niitä erityisesti USA:n sisällissodasta runsaasti löytyisikin. Useimmat WWW-sivut eivät sisällä alkuperäislähteitä, vaan ovat lähinnä kriitikittömiä yleisesityksiä koottuna suuren yleisön tarpeita varten. Kansainvälisesti vertailtaessa on Jukka Kekkonen nostanut esille sen tosiseikan, että sisällissotien on ”aina ja väistämättä” sanottu olevan erityisen raakoja, vaikka niiden välillä on kuitenkin huomattavia eroavaisuuksia. Perinteisesti Suomen sisällissotaa on vertailtu Espanjan sisällissotaan. Espanjan ja Suomen sisällissodissa oli molemmissa kyse sodista, joissa taisteltiin yhteiskunnallisesta ja valtiollisesta vallasta ja ne olivat luokkapohjaisia konflikteja. Erona Suomen ja USA:n sisällissodissa oli se, että USA:n sisällissota oli lähinnä eliittien taistelua taloudellisista eduista tuhojen rajoituksessa lähinnä taistelukentille. USA:n sisällissodassa hävinneitä kohdeltiin - ääritapauksia lukuunottamatta - suhteellisen lempeästi. Vertailukohteena voisi olla myös Unkari vuonna 1919, jolloin sisällissodassa kuoli valkoisen terroriin n. 5000

ihmistä.² Koska Suomen sisällissodassa ja eri vankileireillä oli myös nähtävissä huomattavia paikallisia eroja, voisi juuri Oululle löytyä vertailukohde USA:n sisällissodasta. Oulussahan pahimmat tuhot tapahtuivat varsinaisessa Oulun taistelussa ja valkoinen terrori jälkiselvittelyineen sekä vankileiriterrori jäi kuitenkin vähäiseksi. Suomen sisällissodalla ja USA:n sisällissodalla oli myös se yhteinen piirre, että myöskään USA:ssa ei oltu valmiita syyllistämään kaikkia etelävaltioiden kansalaisia. Pohjoinen korosti omassa propagandassaan, että vähäinen orjanomistajien klikki oli kaapannut vallan ja noussut vastustamaan liittovaltion hallitusta ja sen edustamia demokraattisia arvoja vastaan. Sodassa ratkaistaisiin myös ihmisten mahdollisuudet tulevaisuudessa elää vapaina ja tasa-arvoisina.³ Jatkoa ajatellen olisi mielenkiintoista vertailla USA:n ja Suomen sisällissotien aikaisia vankileirejä.

1.3 LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Sisällissodan vankileirien tutkimista voidaan pitää kiitollisena tutkimuskohteena lähteiden suhteen. Vankileirit toimivat yleensä hierarkisen virkakoneiston puitteissa ja tuottivat runsaasti tutkittavaa lähdemateriaalia. Tärkeimmät arkistokokonaisuudet tämän tutkimuksen kannalta sijaitsevat Helsingissä. Oulun kaupunginarkisto teki vuonna 1986 13-sivuinen selvityksen vuoden 1918 tapahtumista Oulussa punavankimuistomerkkihanketta varten. Samalla kartoitettiin mahdolliset Oulussa sijainneet arkistolähdekokonaisuudet. Katsauksessa todettiin, että Oulun maakunta-arkiston ja Oulun kaupunginarkiston kokoelmissa Oulun vankileiristä ei löydy käytännössä minikäänlaista asiakirjamateriaalia ja vankileiristä mainitaan dokumenteissa vain ohimennen.⁴

Tärkeimpänä Oulun Raatinsaaren virallista puolta edustavana lähteenä tulen pitämään Kansallisarkiston sotavankilaitoksen ja sotavankileirien arkistoa. Nämä arkistoyksiköt tulevat antamaan tietoja erityisesti leirin vangeista sekä leirin säännöstöstä ja hallinnosta. Erityisesti Oulun vankileirien arkiston koottu vankiluettelo (viitteissä

---

²Ahonen 1986, s. 296 - 297; Kekkonen 1996b, s. 170 - 185; Kekkonen 1998, s. 155 - 156.

³Manninen 1982, s. 169.

⁴Oulun maakunta-arkiston tutkija Tarja Nahkiaisojan antama tieto kirjoittajalle 12.10.1999.

OuSVLeir Ba1) on mahdollistanut useiden eri tietojen hyväksikäytön suhteellisen vähällä vaivalla. Luettelo koostuu lähes kaikista vangeista, jotka ovat olleet syystä tai toisesta pidätettyinä Oulussa sisällissodan jälkeen. Luettelossa ilmoitetaan nimen ja iän lisäksi usein mm. vangitsemispäivämäärä, ammatti, kotipaikka, kuka oli suorittanut vangitsemisen sekä mahdollinen tuomio. Leirillä tuomioita langettaneen valtiorikos oikeuden aktit ja tuomioluettelot valottavat oikeudenkäyttöä ja vangeille langetettujen tuomioiden laatua. Sota-arkiston vapaussota-arkisto ja eri joukko-osastojen arkistot mahdollistavat suojeluskuntien ja asevelvollisjoukkojen toimijoiden ja toiminnan tutkimisen vankileirillä.

Suurin osa sisällissodissa syntyneestä ns. virallisesta materiaalista on kuitenkin yksipuolista tai enemmän tai vähemmän puolueellista kuten Heikki Ylikangaskin on todennut.⁵ Siten muistitietokokoelmat ja muistelmat eri arkistoissa mahdollistavat virallisemmän materiaalin peilaamisen ja kertovat leirin oloista ja vankien kohtelusta sekä siitä, kuinka vangit kokivat vankileirillä oleskelun. Erityisesti Työväen arkiston muistitietotoimikunnan kokoelma ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ”1918” -kokoelma sekä Kansan arkiston muistelmat antavat mahdollisuudet leirillä olleiden ja heidän omaistensa tuntemuksien kuvailemiseen. Työväen arkiston ja Kansan arkiston muistitietojen keruu tapahtui 60-luvulla. Työväen muistitietokokoelma koostuu lähinnä työväenliikkeen aktiivien ja jäsenten haastatteluista. Vaikka kokoelmasta on julkaistu antologia, on sen kattavuus niin pieni ettei pelkästään siihen ole voinut turvautua. Kansan arkiston kokoelmat koostuvat lähinnä myöhemmän kommunistisen liikkeen veteraanien muistelmista ja onpa mukana myös erillisiä fragmentaarisia virallisia asiakirjoja Oulun vankileiristä. Myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistoon on kerätty 60-luvun puolivälissä suomalaisten kokemuksia vuosista 1917 - 18 valmiiksi annettujen aihepiirien mukaan. Ulla-Maija Peltosen suorittama kertojaverbaali todistaa, että kertojat ja heidän muistelumateriaalinsa eri arkistoissa edustavat kattavasti kaikkia kansankerroksia.⁶ Lisätietoja antavat paikalliset sanomalehdet, erityisesti Kaleva, Kaiku ja Liitto. Myös muistelmateoksia vuoden 1918 tapahtumiin osallisilta on ilmestynyt. Erityisesti Oulun tapahtumiin vaikuttaneen ja vangittunakin olleen sekä työväenliikkeen johdossa mukana toimineen Yrjö Kallisen teos *Hälinää ja hiljaisuutta* on tärkeä tälle tutkimukselle. Tässä teoksessaan

---

⁵Ylikangas 1996, s. 12.

⁶Peltonen 1996, s. 133.

Kallinen kuvailee Oulun tapahtumien kehitystä sekä kevään ja kesän 1918 vankilaaikojä. Samanlaista muistelmakirjallisuutta edustaa Viljo Sohkasen *Punakaartilaisen päiväkirja* lähinnä vertailevana materiaalina Suomenlinnan vankileiristä.

Tämän tutkimuksen kannalta oleellimmat tieteelliset tutkimukset ovat Jaakko Paavolaisen suorittamia. Hänen tutkimuksensa *Vankileirit Suomessa 1918* kertoo lähinnä valtakunnallisella tasolla vankileirien tilanteesta ja sotavankilaitoksesta. Mutta kuten Paavolainen oman tutkimuksensa esipuheessaan kertoo, ei hänellä ole ollut mahdollisuuksia tutkia eri vankileirien yksilöllisiä vaiheita ja olosuhteita. Täten Paavolaisen tutkimus mahdollistaa lähinnä vertailun eri leirien välillä ja peilaamisen Oulun vankileirin ja koko vankileirisysteemin välillä. Myös Paavolaisen tutkimukset *Valkoinen terrori* ja *Punainen terrori* luovat mahdollisuuden vertailuun Oulun ja muun maan välillä tutkittaessa mahdollisen terrorin ilmenemistä ennen ja jälkeen sisällissodan. Ainoita erillisiä vankileiritutkimuksia ovat Jouni Eerolan *Tammisaari 1918*, joka peilaa muistelumateriaalia ja arkistomateriaalia Paavolaisen vankileiritutkimuksen tyyliin sekä Allan Tiitan *Suomenlinnan sotavankileiri 1918 -19*. Ulla-Maija Peltosen *Punakapinan muistot* antaa mahdollisuuksia muistelumateriaalin suhteellisen objektiiviseen käyttöön. Vaikka Peltosen tutkimus ei lähdeviitteissä usein esiinnykään, on se ollut verrattomana apuna arvioitaessa muistelumateriaalia, joista suurinta osaa ei ole voitu käyttää niiden subjektiivisuuden ja selvän liioittelun takia. Peltosen tutkimuksen avulla olen voinut karsia Oulusta kertovista muistelmista vanhemman kertomusperinteen aiheet, jotka eivät näyttäisi olevan kovinkaan lähellä totuutta. Venäläisvihaa valottaa Outi Karemaan *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä* ja Sirkka Arosalon *Poliittisen väkivallan yhteiskunnallisista edellytyksistä* otsikkonsa mukaan edellytyksiä, jotka mahdollistivat kyseisen kehityksen. Jukka Kekkonen *Laillisuuden haaksirikko* on yksityiskohtainen tutkimus vuoden 1918 valtiorikosoikeuksien oikeudenkäytöstä ja se on ollut verrattomana apuna tutkittaessa Oulun valtiorikosoikeuden osastojen langettamia tuomioita kuten myös Lasse Vihosen pro gradu-työ *Valtiorikosoikeudet Suomessa 1918*. Ohto Mannisen *Kansannoususta armeijaksi* kertoo asevelvollisuuden toimeenpanosta vuoden 1918 helmikuussa.

Paikallishistorioista Kyösti Julkun toimittama *Valkean kaupungin vaiheet* kuvailee kehitystä Oulun työväenliikkeen kannalta kuin myös yleisemmälläkin tasolla ja Kustaa Hautalan kirjoittamat *Oulun kaupungin historia osa IV* ja *osa V* ovat keskeisiä

paikallishistoriateoksia. Perusteos *Suomen työväenliikkeen historia* on auttanut oululaisen työväenliikkeen paikantamisessa Suomen poliittisella kartalla ja Risto Alapuron *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890-1933* on ollut apuna selvittäessä paikallisia toimijoita. Jari Ehnroothin *Sanan vallassa, vihan voimalla* on tuonut vertailevaa näkökulmaa Oulun työväenliikkeen ja muualla maassa vaikuttaneiden työväenliikkeiden osastojen sosialististen vallankumousoppien omaksumisesta.

2. OULUN TYÖVÄENLIIKKEEN SYNTY JA KEHITYS VUOTEEN 1918

2.1 VALISTUSTOIMINTAA JA MALTILLISUUTTA

Oulun työväenliike alkoi kehittyä 1800-luvun loppupuolella, kun Oulun Iltaseura perustettiin vuonna 1879. Se oli ensimmäisiä suomalaisia työväen järjestöjä ja syntyi lähinnä ihmisiä jakavan kielipolitiikan takia. Seuran tärkeitä tehtäviä olivat työväen sivistäminen ja raittiusvalistus. Seuran johdon pysyessä vahvasti porvarillisena ja herraskaisena se pystyi houkuttelemaan vain vähäisen määrän ihmisiä mukaan toimintaan. Tämän takia seuran toiminta käytännössä loppui jo vuonna 1881. Oulun Työväenseuran perustavassa kokouksessa vuonna 1886 olivat mukana samat miehet, jotka olivat perustamassa aikaisempaa Iltaseuraa. Erotuksena siihen nyt perustettu Työväenseura oli tarkoitettu tavallista työkansaa varten. Kaikkien 15 vuotta täyttäneiden miesten ja naisten oli mahdollista liittyä jäseniksi seuran sääntöjen mukaan. Siten ensimmäisessä toimikunnassa, joka huolehti kokousten pitämisestä, oli mukana kolme naista yhteensä kuudesta jäsenestä. Myös johtokunnan yhdeksästä jäsenestä neljä oli naisia. Erityisesti sivistystoiminta oli seuran puitteissa vilkasta. Käytössä oli kirjasto ja viisi sanomalehteä tilattiin yleiseen käyttöön.⁷ Seura toimi käytännössä vielä hyvin pitkälle varhaisen wrightiläisen työväenliikkeen periaatteiden pohjalta korostaen sivistystoimintaa. Porvarillinen osapuoli oli aktiivisessa toiminnassa vielä vahvasti mukana ja pitäytyttiin vahvoista kannanotoista työläisten aseman parantamisen puolesta.⁸ Oulun Työväenseuran toiminta alkoi kuitenkin vähitellen ulottua yhteiskunnallisiin asioihin. Jäsenmäärä kasvoi ja loppuvuodesta 1887 seura otti kantaa yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden puolesta kannattaen mies ja ääniperiaatetta. Vaikka kannanotto oli valtakunnallisesti radikaalimpi kuin useissa muissa työväenyhdistyksissä otettu kanta, säilyivät suomalaiskansalliselle liikkeelle tyypilliset arvot, kuten isänmaa ja uskonto, voimakkaina. Seuran nimi muutettiin Oulun Työväenyhdistykseksi vuonna 1898. Näin haluttiin identifioitua lähemmin muiden työväenliikkeen yhdistysten kanssa.⁹

---

⁷Kenttä 1987, s.235-241.

⁸Haataja ym. 1976, s. 39-41.

⁹Kenttä 1987, s. 241-246.

Samaan aikaan, kun ammatillinen järjestäytyminen ja osuuskauppa-aate juurtuivat Ouluun, kasvoi myös työväenliikkeen jäsenmäärä. Jäseniä oli vuonna 1900 vain 295, seuraavana vuonna 952 ja suurlakkovuonna 1905 jo 1 376. Varsinaiseen huippunsa jäsenmäärä nousi vuonna 1906, jolloin jäseniä oli 1 622, eli arviolta joka neljäs aikuisväestöön kuulunut oululainen. Oulu oli viidenneksi suurin kaupunkiyhdistys heti Helsingin, Turun, Tampereen ja Viipurin jälkeen.¹⁰ Koko maan kattava poliittinen organisaatio saatiin, kun valtakunnallinen työväenpuolue perustettiin vuonna 1899 Turun kokouksessa.¹¹

Suomalaisten laittomana pitämä asevelvollisuuslaki julkaistiin ensimmäisellä sortokaudella vuonna 1901. Oulussa kehittyi aseettoman vastarinnan malli, jossa korostuneina olivat usko työväen vaatimusten moraaliseen oikeutukseen ja kristillinen etiikka. Tämä näkyi passiivisena vastarintatoimintana asevelvollisuuslain mukanaan tuomia kutsuntoja kohtaan. Oulussa kutsuntoihin osallistui asevelvollisuusikäisistä alle 10 %:ia. Kentän mukaan useissa tuon ajan oululaisissa työläiskodeissa riippui seinällä Leo Tolstoin kuva.¹² Tolstoin oppi tuki suomalaisten passiivista vastarintaa asevelvollisuuskysymyksessä, koska Tolstoin vakaumuksen mukaan kieltäytyminen asevelvollisuudesta tekisi sodat mahdottomiksi. Hän tosin kritisoi myös patriotismia ja isänmaanrakkautta pitäen niitä sotien ideologisena sytykkeenä. Mutta suomalaisten patriotismia Tolstoi piti erilaisena korostaen sitä, että Suomessa oli kysymys ”valon ja vapauden säilyttämisestä”. Tähän näkemykseen oli vaikuttamassa Arvid Järnefelt, joka osoitti Tolstoille, että suomalaisen patriotismin merkitys oli eri yhteiskuntaluokkien lähentymisessä Suomen sisäpuolella eikä sitä ollut tarkoitettu käytettäväksi ulkoista vihollista vastaan. Suomalaiset kääntyivätkin useaan otteeseen Tolstoin puoleen, ensimmäisen kerran jo vuonna 1899.¹³

Vuoden 1905 suurlakon aikana ja sen jälkeen Oulun työväestön ja porvarillisten piirien yhteistyö tilapäisesti loppui. Suurlakko oli alkanut työväen ja porvarien yhteistyönä, mutta työväen vaadittua valtiopäivien lakkauttamista ja yleisen ja yhtäläisen

---

¹⁰Kenttä 1987, s. 248.

¹¹Haataja ym. 1976, s. 51-52.

¹²Kenttä 1987, s. 249; Hautala 1976, s. 600-601; Kallinen 1972, s. 30; Alapuro on todistanut, kuinka uskonnollinen arvomaailma ja sosialidemokratian suomalainen muunnos sopivat yhteen. Alapuro 1995, s. 125.

¹³Nokkala 1958, s. 20-21, 177-181.

äänioikeuden perusteella valitun kansalaiskokouksen koollekutsumista, alkoivat välit tulehtua.¹⁴ Yhteisesti perustetun ja järjestysvallasta huolehtineen kansalliskaartin pohjalta syntyi kaksi aseellista yhteenliittymää: Voimaliiton osasto ja Oulun Punanen kaarti. Oulussa lakko päättyi kuitenkin ilman verenvuodatusta. Oulun Punanen kaarti jäi lähinnä muodolliseksi liittymäksi ja siihen kuului vain muutamia kymmeniä nuoria työläisiä.¹⁵ Yksittäiset oululaiset työläisaktivistit olivat osallistuneet laittomien aseiden purkamiseen John Grafton -laivan tapauksessa juuri ennen suurlakkoa. Oulussa oli ollut myös järjestyshäiriöitä ja levottomuuksia, mutta vakavaksi ne eivät kehittyneet. Levottomuudet olivat voimakkaasti yleiskansallisia eikä terroritoimia tehty toisin kuin esimerkiksi Helsingissä.¹⁶ Myös taloudelliset edellytykset aktiiviselle toiminnalle Suomessa puuttuivat. Työväen kaartit lopetettiin jo seuraavana kesänä Senaatin päätöksellä. Kaikki kaartilaiset eivät hyväksyneet lopettamispäätöstä, vaan jatkoivat toimintaa salaisesti. Tarkoitus oli avustaa Venäjän vallankumouksellisia ja taistella Suomen viranomaisia vastaan. Vallankumoukselliset rahoittivat toimiaan mm. pankkien ryöstöillä, joissa sai surmansa useita henkilöitä.¹⁷ Oulussa kaartin lopettaminen toi esille kahden linjan välisen kilpailun. Oulun Työväenyhdistyksen johto suosi maltillista linjaa, kun taas oppositiovoimat edustivat radikaalimpaa kantaa. Vuoden 1906 alussa oli perustettu työväen lehti *Kansan Tahto*, jonka toimittajat kritisoivat punakaartien lakkauttamista. Radikaalien toimittajien mukaan punakaartien lakkauttaminen edisti terrorismia, koska porvariston Voimaseurat saivat edelleen jatkaa toimintaansa. Keväällä 1907 pidetyissä eduskuntavaaleissa *Kansan Tahdon* toimittajat Kalle Hämäläinen ja Juho Komu valittiin eduskuntaan. Näin Oulun Työväenyhdistyksen johdolle aukeni mahdollisuus valita lehteen maltillisemmat toimittajat. Vaikka Oulusta tuli eduskuntavaalien jälkeen maamme toiseksi punaisin kaupunki Kotkan jälkeen, halusi työväenyhdistyksen johto noudattaa maltillista linjaa.¹⁸

---

¹⁴Haataja 1976, s. 60-61. Vaatimus kansalliskokouksesta esitettiin julkisesti Yrjö Mäkelinin laatimassa ”Punaisessa julistuksessa”.

¹⁵Hautala 1976, ss. 611-612.

¹⁶Kujala 1995, s. 392, 398, 402-405.

¹⁷Uola 1998, s. 27-28.

¹⁸SDP:n kannalta Oulun lääni menestyi vaaleissa huonosti. Koko läänissä kannatus oli vain 24,3 %, kun taas läänin kaupungeissa kannatus oli 43,3 % nousten Oulussa 51,4 %:in. Kenttä 1987, ss. 250-251.

Uusista toimittajaehdokkaista Kansan Tahtoon valittiin Yrjö Mäkelin, joka kulki jo samanlaisella kansallisella linjalla kuin Oulun työväenyhdistyksen johto. Mäkelin saapui siis omien hengenheimolaistensa joukkoon. Hän pystyi nyt luomaan uudestaan uraa puolueensa johdon kanssa käymien kiistojen jälkeen.¹⁹ Sosialidemokraattisen puolueen toimintaohjelmasta käytiin vielä kiistaa, eikä vuonna 1903 Forssan puoluekokouksessa määritelty ensimmäinen sosialistinen ohjelmakaan tulkinnanvaraisuudessaan selkeyttänyt toimintalinjoja.²⁰ Sosialidemokraattisessa puolueessa vaikutti kaksi kilpailevaa päälinjaa. Toinen oli Kautskyn viitoittama Edvard Valppaan johtama luokkataistelun linja ja toinen Mäkelinin johtama kansallismielinen linja. Mäkelin kannatti yhteistyötä perustuslaillisten kanssa linjansa mukaisesti. Tämä suuntaus hylkäsi täysin ajatuksen vallankumouksesta, joka suoritettaisiin väkivalloin. Vastustajanaan ja siten samalla työväenliikkeen vastustajana Mäkelin piti suomettarelaisia ja Venäjän hallitusta. Tämän takia hän kannatti yhteistyötä perustuslaillisten kanssa. Hän ei asettanut isänmaallisuutta ja sosialismia vastakkain, vaan piti niitä yhtä tärkeinä. Hän oli niin sosialisti kuin patrioottikin.²¹

2.2 TOISEN SORTOKAUDEN AKTIVISMIA

Työväki oli saanut kokea pettymyksen eduskuntauudistuksen jälkeen, kun parlamentaarinen työ ei ollut tuottanut toivottuja tuloksia Sosialidemokraattisen puolueen vuoden 1907 vaalivoitosta huolimatta. Lakien vahvistaminen ja eduskunnan hajotusoikeus oli vielä keisarin päätösvallassa ja sosialistienemmistöisen eduskunnan kädet olivat sidotut määrävähemmistösäädöksillä. Vaikka sosialistit saivat vuoden 1907 vaalien jälkeen yhä uusia eduskuntapaikkoja, alkoi puolueen jäsenmäärä ja äänestysaktiivisuus tasaisesti laskea alkunnostuksen hälvettyä.²² Oulussa vaalimenestys vuonna 1907 oli yli 50 %:n luokkaa eli yli valtakunnallisen keskiarvon. Vaikka suh-

---

¹⁹ Kenttä 1987, s. 252-253.

²⁰ Haataja ym. 1976, s. 53-55. Vuoden 1903 puoluekokous oli alunperin suunniteltu pidettäväksi Oulussa, mutta työväenyhdistyksellä ei ollut sopivia tiloja näin suurta kokousta varten.

²¹ Ehnrooth 1992, s. 94-95, 158-159. Mäkeliniä on pidetty revisionistisen linjan edustajana, vaikka ei sitä puhtaasti ollut; Kujala 1995, s. 307-312.

²² Haataja 1976, s. 64, 67-70. Puolueen jäsenmäärä laski muutamassa vuodessa 85 000 jäsenestä vajaaseen 50 000.

teellinen kannatus seuraavissa vaaleissa oli Oulussakin jatkuvasti yli 46 %, Oulun työväen yhdistyksen jäsenmäärä laski 1622 jäsenestä vuonna 1906 282:an vuonna 1911. Oulussa eduskuntavaalit eivät yleensäkään herättäneet suurta kiinnostusta ja kokonaisäänestysprosentti oli jatkuvasti huomattavasti alle valtakunnan keskitason.²³ Todennäköisesti maltillinen perustuslaillinen linja oli aikaansaanut sen, että vastakainasettelua, joka olisi herättänyt äänestäjiä niin oikealle kuin vasemmalla, ei päässyt vahvemmin syntymään.

Suurlakon jälkeisinä vuosina Suomen työväenliikkeen piirissä korostui kautskylainen oikeaoppisuus. SDP:n puoluejohdon mukaan ensisijaisesti tuli vahvistaa suomalaista työväenluokkaa luokkataisteluun sekä vaalittava luokkapuhtautta ja pysyttävä erossa yhteistyöstä porvareiden kanssa. Oulussa vannottiin kuitenkin yhä laillisiin keinoihin. Vaikka välit olivat viilenneet suurlakon aikana, piti Oulun työväenliikkeen johto tärkeänä yhteistyötä perustuslaillisten kanssa. Näin oululaiset olivat eri linjoilla puolueen johdon kanssa, jonka äänitorvena toiminut helsinkiläinen Työmies-lehti arvosteli oululaisten linjaa.²⁴ Oulussa oli jo aikaisemminkin toimittu eri linjoilla, kun säätyvaltiopäivävaaleja oli boikotoitu Helsingissä ja Turussa, mutta Oulussa niihin oli osallistuttu.²⁵ Yhteistyölinja näkyi myös suhtautumisessa jääkäriliikkeeseen. Ensimmäiset 130 suomalaisnuorukaista saapuivat Saksaan Lockstedtin leirille helmikuun lopulla 1915. Sosialidemokraattinen puolue ilmoitti, että yksilöinä työväenpuolueen jäsenet saavat toimia aktivistien hyväksi. Puolue ei virallisesti ryhtynyt kannattamaan jääkäriliikettä. Niinpä oululaiset työväenmiehet ottivat osaa aktivistien toimintaan. Jääkäriliikkeeseen innostuivat Yrjö Mäkelinin lisäksi mm. työväenyhdistyksen aikaisempi puheenjohtaja Jaakko Kemppainen ja Kansan Tahdon lehtimies Hannes Uksila. Kansan Tahdon talosta tuli ensimmäinen kokoontumispaikka jääkäreiden reitille. Mäkelin ja Uksila toimittivat jääkäreiksi haluavat Kemppaisen räätälipuotiin, josta saatiin tarkempia ohjeita. Oulussa syntyneitä jääkäreitä oli loppujen lopuksi 41 miestä, joista peräti 18 oli lähtöisin työläisperheistä. Mukana oli mm. Mäkelinin poika Leo Mäkelin sekä myöhemmin työväenneuvostossa vaikuttaneen Kustaa Ahmalan poika Otto Ahmala.²⁶

²³Hautala 1976, s. 609, 611; Kenttä 1987, s. 254.

²⁴Ehrnrooth 1992, s. 184; Kenttä 1987, s. 254.

²⁵Hautala 1976, s. 597; Kenttä 1987, s. 248.

²⁶Hautala 1976, s. 613-615; Hedman 1967, s. 270-271; Salkola 1967, s. 73-75; Kenttä 1987, s. 255; Hautala 1982, s. 289 - 290; Jääkäriväpeli Leo Mäkelin anoi periaatteellisista syistä eroa sotapalveluk-

Oulun työläispiireissä vallitsi yleinen saksalaismyönteisyys. Kansan Tahto oli lakautettu syksyllä 1914 ensimmäisen maailmansodan sytyttyä, koska se oli ehtinyt julistamaan saksalaismielisyytensä. Oulun jääkäriliikettä kannattavat sosialidemokraatit johdossaan Yrjö Mäkelin uskoivat Saksan voittoon sodassa ja tätä kautta itsenäisyyden avautumiseen Suomelle. Mäkelin ei uskonut Venäjän vallankumoukseen, vaan varoitti sen synnyttävän voimakasta kansallistuntoa Venäjällä, joka kohdistuisi Suomea vastaan. Tämän lausunnon takia Mäkelin sai lyhyen vankilatuomion. Hannes Uksila lisäksi kannatti vuoden 1916 puoluekokouksessa tiiviistä yhteydenpitoa jääkäriliikkeen kanssa, jotta siitä ei kehittyisi työväestölle vihamielistä organisaatiota.²⁷

2.3 MAALISKUUN VALLANKUMOUKSESTA OULUN TAISTELUUN

Työväenpuolueen kannatus lähti jälleen nousuun saavuttaen huippunsa vuonna 1917. Maaliskuun vallankumous vuonna 1917 ja sortokausien poikkeuslakien kumoaminen saivat suuret joukot liittymään eri järjestöihin. Sosialidemokraattisen puolueen jäsenmäärä ylitti 100 000 jäsenen rajan. Jo vuonna 1916 sosialidemokraatit olivat saavuttaneet voiton vaaleissa saaden eduskuntaan ehdottoman enemmistön eli 103 paikkaa.²⁸ Oulussa kannatus oli n. 55 % vuonna 1916, ja vaikka seuraavana vuonna kannatus valtakunnallisesti laski, säilyi se Oulussa suhteellisesti samana ja absoluuttisesti laskettuna nousi peräti 1200 äänellä vuoteen 1916 verrattuna. Puolueen keskuudessa säilynyt kuri ja järjestys saattoi olla osaltaan vaikuttamassa suosion kasvuun. Näin työväen maltillinen aineskin kykeni antamaan sille tukensa.²⁹

---

sesta saavuttuaan muiden jääkäreiden kanssa Suomeen vuonna 1918. Hän oli pidätettynä Vaasassa. Hän otti osaa kommunistisen puolueen salaiseen toimintaan Oulussa ja pakeni vuonna 1921 Neuvosto-Venäjälle. Joidenkin tietojen mukaan hän olisi kuollut Stalinin puhdistuksissa, mutta on myös väitetty, että hän olisi käynyt Suomessa 1960-luvulla. Otto Ahmala otti jääkärinä osaa Tampereen ja Viipurin taisteluihin ja jatkoi sotilauraansa eläkeikään asti. *Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975*, s. 51, 424.

²⁷ Kenttä 1987, s. 254-256; Kallinen 1972, s. 30. Kallinen oli yksi harvoista, jotka uskoivat Saksan häviävän sodan.

²⁸ Haataja ym. 1976, s. 77.

²⁹ Hautala 1976, s. 609.

Venäjällä maaliskuussa 1917 tapahtunut vallankumous aiheutti Suomessakin kiihtyneitä reaktioita. Tsaarin armeija oli kuohuksissa, ja Helsingissä tapahtui useita upseerimurhia matruusien toimesta.³⁰ Etelän kuohuntakeskuksesta kaukana sijainneen Oulun varuskunnan sotilaat käyttäytyivät maltillisemmin. Kahinointia esiintyi, mutta se oli vähäistä ja järjestäytymätöntä.³¹ Tsaarinvalta oli nyt kukistunut, ja niin porvarit kuin sosialistitkin Suomessa ottivat yhteisesti osaa mielenosoituksiin. Mutta pian tiet erkanivat. Oulussa kaupunginvaltuuston ohelle työväenkokous valitsi työväenneuvoston, jonka tarkoituksena oli pitää yllä järjestystä. Yksitoistahenkiseen Oulun Työväenneuvostoon valittiin mm. Yrjö Mäkelin, Hannes Uksila ja Yrjö Kallinen. Virkavalta oli jo tuomittu menettämään arvovaltansa, koska se oli toiminut sortovallan palvelijana. Työväenneuvosto nimitti edustajansa poliisilaitokseen poliisitarkastajan nimellä, joksi nimitettiin Yrjö Kallinen. Kansan Tahto ilmoitti, että pienikin järjestyshäiriö on rikollinen teko työväenluokkaa kohtaan ja että työväenneuvosto oli sopinut järjestyskysymyksen venäläisten kanssa. Tosin työväki suhtautui venäläisiin sotilaisiin pidättyvästi. Venäläiset näyttävät tahtoneen pysytellä suomalaisten sisäisten riskiriitojen ulkopuolella haluten turvata oman oleskelunsa kaupungissa. Tässä vaiheessa Mäkelin ehdotti muutamille luotettaville työläisaktivistille, että he yhdessä porvarillisten aktivistien kanssa käyttäisivät otollista tilannetta hyväksi Suomen irrottamiseksi Venäjästä. Tämä ehdotus ei kuitenkaan johtanut mihinkään konkreettiseen. Mäkelin kannatti myös Suomen irrottamista Venäjästä kuulematta Venäjän työläisiä, kun taas Kuusisen mielestä heitä oli kuultava.³²

Kesän aikana ilmapiiriä kiristi valtalain kaatuminen ja eduskunnan hajottaminen sekä elintarvikekysymys ja maatalouslakot. Oulussa lakkoja oli vuonna 1917 13, ja Oulu näyttäytyikin jonkinlaisena läänin lakkokeskuksena. Aikaisemmin Venäjältä tuodun viljan määrä väheni sekasortoisten olojen vallitessa ja kotimainen sato jäi kylmän kevään vuoksi huonoksi. Työläisten taloudellinen asema huononi elinkustannusten noustua joidenkin arvioiden mukaan jopa 150 %. Edellisenä vuonna oli nimitetty elintarvikelautakunta, jonka tehtävänä oli varmistaa viljan hankinta ja tasapuolinen

---

³⁰Paavolainen 1966, s. 38-39. Paavolaisen mukaan maaliskuussa murhattujen upseerien lukumäärä nousee n. 50:een.

³¹Roudasmaa 1981, s. 124-125.

³²Kallinen 1972, s. 36-37; Hautala 1976, s. 615-616; Tuominen 1973, s. 125-127; Roudasmaa 1981, s. 125-126; Hedman 1967, s. 267-268.

jakelu. Tehtävä oli useimmille epämieluisen ja useimmiten lähes mahdoton. Työläiset eivät saaneet omasta mielestään tarpeeksi edustajia lautakuntaan. Työväki alkoi tuskastua tilanteeseen ja elokuussa alkoivat joukot liikehtiä. Tilanne ei kuitenkaan riistäytynyt Oulussa mellakoiksi, sillä poliisitarkastajaksi valittu Yrjö Kallinen omalla toiminnallaan rauhoitti jyrkimpien mieliä, kun työväestö kävi joukolla tarkastamassa makasiineja salaisten voivarastojen paljastamiseksi. Lisäksi Mäkelin rauhoitti joukkoja omalla arvovallallaan. Hän kehotti jokaista miespuolista kunnan kansalaista osallistumaan järjestyksen valvontaan. Oulussa pidettiin myös oikeudenkäyntejä lain arvovallan palauttamiseksi. Tosin ne jäivät muodollisiksi, eikä tuomioita jaettu. Maltillinen linja jatkui myös Sosialidemokraattisen puolueen puoluekokouksessa kesäkuussa 1917. Siellä oululaiset edustajat Mäkelin, Kallinen ja Ahmala korostivat puheenvuoroissaan maltillisuutta.³³ Syksyllä osa sanomalehdistä toivoi venäläisten joukkojen poistuvan maasta pian. Venäläisen sotilasmielivallan tuominen oli harvinaista sosialistisissa lehdissä. Oulussa juopuneet sotilaat olivat ahdistelleet sivullisia ihmisiä, tunkeutuneet taloihin ja särkeneet kaupunkilaisten omaisuutta. Kansan Tahto tuomitsi venäläisten käyttäytymisen ja totesi kärsivällisyydeläkin olevan rajansa.³⁴

Oulussa vuoden 1917 marraskuun suurlakon alettua työväki miehitti kaupungin tärkeimmät kohteet. Rautatie joutui työläisten valvontaan kuten myös puhelin ja lennätin sekä lääninhallitus. Tosin kaikki eivät olleet täysin varmoja miksi näin tehtiin, mutta keskusjohdon määräys otettiin vakavasti. Osa Työväenneuvoston jäsenistä oli koko puuhaa vastaan. Asiasta väiteltiin usein. Uusi puheenjohtaja totesi: ”Ellemme me tee jotakin, niin joukot tekevät - ja mitä silloin tapahtuu?”. Yrjö Kallinen oli jälleen vastaan, mutta jäi vähemmistöön. Lakko loppui viikon kuluttua alkamisestaan 21.11. Oulussa osa vallankumouksellisesta työväestöstä otti lakon lopettamispäätöksen vastenmielisesti vastaan. Syksyn aikana oli perustettu järjestyskaarti ja loka-kuussa suojeluskunta. Näiden piirissä alkoi aseistautuminen, vaikka aluksi Työväenneuvosto oli aseistautumista vastaan. Maltilliset korostivat vieläkin laillisuutta ja aseetonta toimintaa, mutta toisen käsityksen mukaan voimakeinot olivat ainoat mahdolliset. Vanhat työväensuvut olivat maltillisella linjalla, mutta kentän

---

³³Haataja ym. 1976, s. 77; Kallinen 1972, s. 38-41; Tuominen 1973, s. 129-134; Hautala 1976, s. 617; Salkola 1967, s. 85.

³⁴Uola 1998, s. 111-112.

mielipiteet olivat aktiivisen toiminnan kannalla.³⁵

Oulun työväen järjestyskaartin pohjalta syntyi joulukuussa 1917 Oulun punakaarti. Sen johto oli hajanaista ja maltilliset olivat vielä enemmistönä. Aseistusta he saivat venäläiseltä varuskunnalta. Työväenneuvoston sihteerinä Yrjö Kallinen oli vaatinut täyttä aseettomuutta järjestyskaartille. Mutta nyt hänkään ei voinut mitään. Järjestyskaarti oli jo marraskuun lakon aikana takavarikoinut 50 kivääriä, n. 30 000 patruunaa ja 30 revolveria kuvernöörin varastoista.³⁶ Joulukuussa Oulun punakaartiin kuului jo 700 miestä, joilla oli varustuksena 500 erilaista asetta. Oulun suojeluskunnan kirjoissa oli n. 300 miestä eikä se heikosti aseistettuna ollut vakavasti uhkaamassa punakaartin asemaa.³⁷

12. tammikuuta 1918 SDP:n radikaali siipi alkoi pitää vallankumousta väistämättömänä. Varsinainen kumoukseen valmistautuminen oli kaartien varassa eikä puoluejohto tehnyt mitään edistääkseen kumousta. Myrskyisässä puolueneuvoston kokouksessa radikaali siipi otti vallan. Heidän mielestä sovinto näytti mahdottomalta. Nyt oli aika ottaa valta työväenluokan käsiin. Liikekannallepanokäskey annettiin 27.1.1918 klo 23.00. Samaan aikaan valkoiset joukot aloittivat venäläisten varuskuntien aseistariisumisen.³⁸ Valkoisille oli elintärkeää saada Oulu ja sitä kautta Pohjois-Pohjanmaa vallatuksi, jotta olisi saatu rautatie haltuun ja jotta olisi vältetty punaisen Pohjois-Pohjanmaan muodostuminen. Limingan venäläinen varuskunta vallattiin ja Oulun suojeluskunta saattoi aloittaa toimintansa vallatuin asein. Oulun suojeluskunnalla oli hallussaan lääninhallituksen ja lyseon rakennukset. Punaisten yritettyä vallata lyseon korttelia, naapurikortteli syttyi palamaan ja paloi maan tasalle. Tilanne oli sekava, eikä venäläisten suhtautumisesta oltu varmoja. Etelästä oli Oulua kohti saapumassa eteläpohjalaisia joukkoja, ja punaiset joukot keskittyivät nyt seuraamaan heidän etenemistään. Oulun Työväenneuvosto lähetti Yrjö Kallisen neuvottelemaan lähestyvien joukkojen kanssa Ruukin asemalle noin 50 kilometriä etelään Oulusta. Neuvotteluissa valkoisten päälliköiden kanssa Kallinen pyrki rauhanomaiseen ratkaisuun. Mutta sellaiseen ei päästy eikä oululaisilla enää näyttänyt olevan

---

³⁵Tuominen 1973, s. 137-141; Hautala 1976, s. 617-618; Kallinen 1972, s. 47-49; Kenttä 1987, s. 257.

³⁶Hautala 1976, s. 619; Nieminen 1978, s. 32.

³⁷Tuominen 1973, s. 142-144.

³⁸Haataja 1976, s. 96-97.

haluakaan sellaiseen. Kemistä oli saapunut Ouluun tovereitaan auttamaan radikaaleja punaisia ja heidän asenteensa vaikutti oululaisiin vahvasti. Osa Työväenneuvostosta kannatti hyökkäystä, ja kun valkoiset Mannerheimin suulla vaativat ehdotonta antautumista, oli tilanne ajautunut umpikujaan. Taistelu Oulusta 3.2. kääntyi valkoisten voitoksi. Erityisesti punaisten kannalta kohtalokkaaksi muodostui se, että he eivät saaneet järjestettyä yhteistoimintaa venäläisten kanssa. Venäläiset linnoittautuivat kasarmiinsa ja halusivat lähinnä pysytellä sivussa. Niinpä venäläisiä kuoli taisteluissa vain yksi sotilas, kun punaisia kuoli 26 ja valkoisia 33.³⁹ Siviilejä kerrotaan kuolleen 8 ja haavoittuneen 11.⁴⁰ Olivatko nämä kaikki menehtyneet todella siviilejä? Sitä on mahdoton sanoa, koska erottelu siviilin ja sotilaan välillä ei ollut itsestäänselvää sekavassa taistelutilanteessa. On epäselvää myös, ketkä kuolleista saivat surmansa selvässä taistelutilanteessa. Ilmeisesti yksi punainen teloitettiin jo taistelujen aikana. Uhrin sanotaan olleen Oulun punakaartin päällikkö Lindgren, vaikka hänet mainitaan myöhemmin olleen myös vankina lääninvankilassa.⁴¹ Taistelujen jälkeen sanotaan Oulussa teloitettun 10 punaista, mutta varsinaisia todisteita tästä ei ole. Jälkipuhdistus jäi joka tapauksessa Oulussa vähäiseksi.⁴²

Oulun taistelu oli ensimmäinen mittava yhteenotto punaisten ja valkoisten välillä ja siihen asti sodan verisin. Valkoisten ja punaisten neuvottelujen kariuduttua oltiin ajautettu taisteluun. Epätietoisuus etelän tapahtumista ja vastassa olevan valkoisten joukkojen vahvuudesta sekä Oulussa vallinnut laillisuuden perinne johtivat siihen, että punaisten johtajat ratkaisevalla hetkellä epäröivät ja horjuivat neuvottelujen ja taistelujen välillä. Myöskin sotilaallinen valmius oli olematonta. Kerrotaan, että koko Oulun punakaartissa vain yksi mies osasi purkaa kiväärin lukon.⁴³ Tämä kaikki yhdistettynä venäläisten haluttomuuteen osallistua taistelutoimintaan johti vääjäämättä punaisten häviöön.

---

³⁹Hautala 1976, s. 619-621; Kallinen 1972, s. 50-62; Ahto 1993, s. 189-194; Roudasmaa 1981, s. 129-134; SVS v.1918, s. 305-306, 310-311; Teoksen *Vuoden kahdeksantoista muistot* mukaan Kallinen olisi ehdottanut, että niin puna- kuin valkokaartilaisetkin marssisivat yhdessä Oulujoen rannalle ja heittäisivät aseensa Merikoskeen. s. 40.

⁴⁰Eero Ylitalo: *Vuoden 1918 tapahtumat Oulussa I*. Kaleva 12.7.1986.

⁴¹Eero Ylitalo: *Vuoden 1918 tapahtumat Oulussa II*. Kaleva 13.7.1986; Kallinen 1972, s. 63.

⁴²Fält 1987, s. 144; Paavolainen 1967, s. 48-49.

⁴³Eero Ylitalo: *Vuoden 1918 tapahtumat Oulussa I*. Kaleva 12.7.1986.

3. SOTAVANKILEIRIEN MUODOSTAMINEN JA ORGANISAATIO

3.1 TILAPÄISYYDESTÄ VAKITUISEEN LEIRIIN

Oulun taistelun jälkeisinä päivinä saivat valkoiset joukot punaisia vankeja n. 800.⁴⁴ Sekavassa tilanteessa vangit sijoitettiin sinne missä tilaa sattui olemaan. Suurimmat vankijoukot kerättiin lyseon pihaan, jossa vankeja parveili useita satoja.⁴⁵ Alex Valkonen vietiin muiden vankien mukana lyseon pihalle, missä hän ammutuksi tulemisen pelossa söi punakaartin jäsenkorttinsa.⁴⁶ Vankityrmiksi otettiin mm. elokuvateatteri, lääninhallituksen talon kellari ja lyseo. Johtomiehiksi luetut punakaartin päälliköt ja työväenneuvoston jäsenet sijoitettiin lääninvankilaan ja lääninhallituksen kellariin. Yrjö Kallinenkin pidätettiin kadulta, kun hän taistelun aikana vakaumuksensa mukaan aseettomana joutui tulittavan valkoisen ketjun eteen. Heilutellen valkoista liinaa Kallinen huusi tulittajille: ”Mitä tämä ampuminen merkitsee?”. Hän osoitti lähes hullunrohkeutta, kun vangittaessa myönsi olevansa Työväenneuvoston jäsen ja kantoi vieläpä neuvoston merkkiä rintapielessään. Todennäköisesti hänen henkensä pelasti luutnantti Stenberg, joka oli neuvotellut Kallisen kanssa muutamaa päivää aikaisemmin Ruukin asemalla. Kallinen vietiin lääninhallituksen kellariin.⁴⁷ Tilapäisissä tiloissa oli säilytettävänä seuraava määrä vangittuja:

Taulukko 1.: *Oulussa säilytettävien vankien määrä 19.3.1918.*⁴⁸

Säilytyspaikka	Miehiä	Naisia	Yhteensä
Lääninvankila	100	2	102
Lyseo	639	-	639
Poliisin vankila	24	-	24
Naisvankila	-	54	54
Sairaalat	14	16	30
Yhteensä	777	72	849

Hautala ei mainitse luettelon tietojen lähdettä, joten määriä voidaan pitää lähinnä

⁴⁴SVS v.1918 II, s. 321.

⁴⁵392/1 (Maikkula), kansio 161, TMT. TA.

⁴⁶140/5 (Valkonen), kansio 104, TMT. TA.

⁴⁷Paavolainen 1971, s. 17; Kallinen 1972, s. 62-63; Seppä 1960, s. 47; SVS v.1918 II, s. 318.

⁴⁸Hautala 1976, s. 622.

viitteellisinä. Lisäksi määrät vaihtelivat, kun uusia vangittiin ja entisiä vapautettiin. Luetteloon sisältyy 55 venäläistä sotilasta ja 20 asepalveluksesta kieltäytynyttä suomalaista. Tiettävästi Oulun Punakaartissa ei ollut naisia, joten taulukossa esiintyvät naiset ovat suurimmalta osaltaan ns. ”ryssän morsiamia”, joita löydettiin venäläisten kasarmien valtauksessa.⁴⁹ Vangitut venäläiset olivat enimmäkseen niitä matruuseja, jotka asettuivat vastarintaan Raatin kasarmeista käydyssä taistelussa. Muita venäläisiä, joita Oulussa oli n. 1000⁵⁰, pidettiin keskustan itäpuolen tuntumassa sijaitsevilla kasarmeillaan enemmän tai vähemmän vangittuina. Suurin osa venäläisistä oli suhtautunut rauhallisesti punaisten ja valkoisten taisteluun, ja erityisesti venäläiset upseerit saivat kulkea vapaana. Vasta jääkärien saavuttua Suomeen yleinen asenne venäläisiä kohtaan jyrkkeni.⁵¹

Vähitellen tuli tarve löytää paremmat säilytyspaikat vangeille. Todennäköisesti varti-joita tarvittiin paljon eri puolilla kaupunkia sijainneisiin vartiopaikkoihin ja vartiointitehtävän suorittaminen oli vaikeaa. Useimmat paikat eivät olleet tarkoitettu vankiloiksi ja vankien tarkkailu oli hankalaa. Suojeluskunnan V komppanian päällikkö ilmoitti maaliskuussa suojeluskunnan ylipäällikölle, että ohikulkevat naiset antoivat merkkejä lyseon vangeille valkoisilla ja punaisilla nenäliinoilla ja vangit vastasivat antamalla ikkunoista vastamerkkejä. Ylipäällikön käskyn mukaan lyseon ikkunat olisi tullut maalata himmeiksi, jotta olisi pystytty estämään kaikenlainen vankien ja omaisten välinen kommunikaatio.⁵² Väinö Maikkula muistelee myös, että lyseolla säilytettävät vangit joutuivat olemaan hyvin ahtaissa tiloissa. Lyseon yhteen luokkahuoneeseen oli sullottu yhteensä noin 50 miestä.⁵³ Huonot edellytykset suurien vankimäärien säilyttämiseen ja yleinen tilanahtaus aiheuttivat mm. sen, että väliaikaisten vankiloiden pihat olivat siivottomassa kunnossa, koska niitä käytettiin ”vedenheittopaikkoina”.⁵⁴ Oulussa haluttiinkin osa vangeista keskittää Raatin vanhoihin venäläisten rakentamiin parakkeihin, joihin alettiin siirtyä maaliskuun 19:n päivän jälkeen.⁵⁵ Vielä maaliskuun 30. päivän ilmoituksessa suurinta osaa vangeista

---

⁴⁹Roudasmaa 1981, s. 133.

⁵⁰Paavolainen 1971, s. 67.

⁵¹Karemaa 1998, s. 77-78.

⁵²kirje 17.3., Ea1, OuSVLeir. KA.

⁵³Kansio 161, 392/1 (Maikkula), TMT. TA.

⁵⁴Oulun kaupungin terveydenhoitolautakunta Oulun kaupungin komendantille 14.3., Ea1, OuSVLeir. KA.

⁵⁵Hautala 1976, s. 622.

säilytettiin muualla kuin Raatissa. Kyseisessä ilmoituksessa pidätettyjen määrän ilmoitetaan kasvaneen 990 vankiin. Näistä Raatissa säilytettäviä oli 101 miestä, jotka olivat laiminlyöneet asevelvollisuuskutsunnat. Johtomiehiksi katsottuja säilytettiin lääninvankilassa ja muut vangit siirrettiin vähitellen Raatinsaareen perustettuun vankileiriin.⁵⁶ Jatkossa lääninvankilassa tai muissa tilapäisissä tiloissa säilytetyjä vankeja ei ole erikseen eroteltu Raatinsaareen säilytetyistä vangeista. Olen päätenyt tähän ratkaisuun, koska muut kuin Raatissa säilytetyt muodostivat vain murto-osan kaikista vangeista eikä heidän erottelunsa muista olis mielekäästä.

3.2 ORGANISAATIO

Keväällä 1918 sota etelässä jatkui ja yleinen sotatilanne oli vielä selkiintymätön. Yleisiä normeja vangitsemisista ja käytännön järjestelyistä ei ollut. Vasta päämajan organisoinnin jälkeen 15.2. päästiin käsittelemään yleisiä sota-ajan oikeudenkäyttöä koskevia periaatteita. Tilanne vangittujen osalta oli punaisilta valloitetuilla alueilla sekava. Asemasotavaiheen aikana oli syntynyt useita suuria vankikeskittymiä, mm. Ouluun, Kokkolaan, Seinäjoelle ja Kuopioon. Tämän lisäksi lukuisilla pikkupaikkakunnilla oli omat vankityrmänsä.⁵⁷ Ylipäällikkö Mannerheimin 25.2. antamat kiertokirje ja kuulutus selkeyttivät valkoisten punaisiin kohdistamaa oikeudenkäyttöä ja vangitsemisperusteita.⁵⁸ Epäselvyyttä ilmeni kuitenkin siinä, oliko vangeista vastuussa yksin päämaja vai kuuluiko asia myös Vaasassa istuvalle valkoiselle senaatille. Loppujen lopuksi päädyttiin siihen, että sotilasviranomaiset huolehtivat vankienhoidosta, kunnes vangit olivat lopullisesti tuomitut. Ylimmäksi elimeksi muodostettiin ”Valloitetujen alueiden turvaamisosasto” (VATO). Tutkimuskohteemme kannalta tärkein osasto oli sotavankilaitos, joka toimi VATO:n alaisuudessa. Sotavankilaitoksen päälliköksi ja organisaatiota kehittämään määrättiin Oulun lääninvankilan johtaja V.O.Juvelius, joka sai organisoinnin suoritetuksi 15.5.⁵⁹

Oulussa vankileirin johtajana toimi 23.4. asti samainen Juvelius, jonka SVL:n päälli-

---

⁵⁶Viiikkoilmoitus sota-ajan vangeista Oulun kaupungissa 30.3.1918, Oulun Raatinsaaren vankileiri, EE6, Suomen luokkasota 1918. KanA.; Kallinen 1972, s. 67.

⁵⁷Paavolainen 1971, s. 20, 26.

⁵⁸Kekkonen 1991, s. 18-22; Paavolainen 1971, s. 20-24.

⁵⁹Paavolainen 1971, s. 75-78, 102-103; LIITE 2.

köksi nimittämisen jälkeen johtajaksi nimitettiin aikaisemmin varajohtajana toiminut H.G.Thomé. Hänellä ei liene ollut kokemusta vankeinhoidosta, koska hänen ilmoitetaan olleen ammatiltaan ylimääräinen maanmittausinsinööri.⁶⁰ Thomén virkavapauden aikana 1.7. - 1.8. toimi vankileirin vt. johtajana liikemies F. Rönnfors, joka oli aikaisemmin ollut leirin apulaisjohtaja ja keväällä toiminut päällysmiehenä. Syyskuun ajan leirin vt. johtajana toimi A.F. von Schantz, joka oli ollut aikaisemmin apulaisjohtajana.⁶¹ Johtajalla oli ylin päätäntä- ja toimeenpanovalta. Hän mm. rankaisi vankia vankilajärjestyksen rikkomisesta, piti nimiluetteloa vangeista, raportoi sotavankilaitoksen päällikölle ja oli vastuussa siitä, että vankeja kohdeltiin sääntöjen mukaan.⁶² Johtajan ja apulaisjohtajien apuna toimivat yksi sihtööri ja kaksi kirjuria. Thomé palkkasi toiseksi kirjuriksi tyttärensä Constancen. Lisäksi hän nimitti sihtööriksi aiemmin päällysmiehenä toimineen W.J.Malmbergin. Malmberg oli todennäköisesti Thomén työtoveri, koska hänen ammatikseen ilmoitetaan apulaismaanimittari.⁶³ Leirillä toimi myös apulaisjohtaja ja useita päällysmiehiä ja järjestysmiehiä. Apulaisjohtaja vastasi lähinnä muonatilauksista, järjestyksenvalvonnasta, työmaiden järjestämisestä, kurinpidon valvomisesta ja yleisestä siisteydestä.⁶⁴ Taloudenhoitajana toimi kamreeri A.A.Nyström apunaan etsivä poliisi Karl Rancken. Leirin lääkärinä oli 4.6. lähtien lääketieteen lisensiaatti K.E.Vikberg apunaan kaksi sairaanhoitajaa. Tosin helmikuusta toukokuun loppuun leirillä oli vain yksi sairaanhoitaja titteliltään ”rouva”. Hänen ammattitaidostaan ei ole asiakirjoissa mainintoja. Kesäkuun kahden ensimmäisen viikon aikana sairaanhoitajia ei ollut, ja leiri toimi ilman lääkäreitä siis koko kevään ja ensimmäiset päivät kesäkuusta. Leirin kasvatustohtajana toimi pastori A.J.Carlstedt, ja hänen apunaan oli kaksi ylioppilasta.⁶⁵ Varsinaisen vartiointityön hoitivat järjestysmiehet ja sotilaat esimiehinään päällysmiehet ja työnjohtajat. Kevään aikana oli järjestetty Kuopiossa vanginvartijakurssit, jolta työnjohtajaksi saapui Oulun vankileirille 4.6. W.W.Lievonen. Yhteensä varsinaisia toimihenkilöitä leirillä oli enimmillään 18.⁶⁶

---

⁶⁰ henkilökuntaluettelot, Ec5, SVLait. KA. ; Kallinen 1972, s. 64-65; Paavolainen 1971, s. 372; LIITE 3.

⁶¹ kirje no. 26, no. 58, D1, OuSVLeir.; henkilökuntaluettelot, Ec5, SVLait. KA.; Paavolainen 1971, s. 372.

⁶² ohjesääntöjä ja asetuksia, H1, OuSVLeir. KA.

⁶³ henkilökuntaa koskevat luettelot, Ec5, SVLait. KA..

⁶⁴ ohjesääntöjä ja asetuksia, H1, OuSVLeir. KA.

⁶⁵ henkilökuntaa koskevat luettelot, Ba1, SVLait; henkilökuntaa koskevat luettelot, Ec5; kirje no. 226, A2, OuSVLeir. KA.

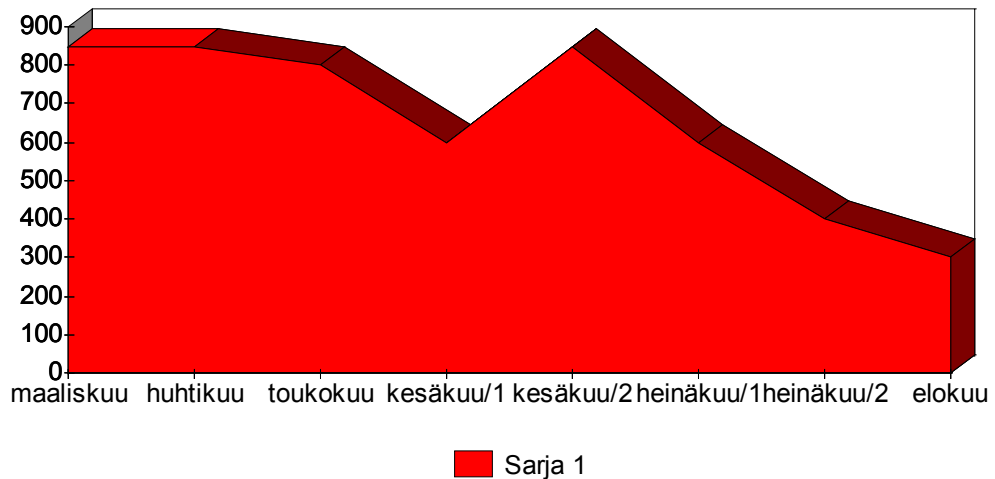
⁶⁶ henkilökuntaa koskevat luettelot, Ec5, SVLait; OuSVLeir, H1, ohjesääntöjä ja asetuksia. KA.

4. VANGIT

4.1 VANKIEN MÄÄRÄ JA VANKIEN KOTIPAIKAT

Vankien kokonaismäärän kehityksestä on vaikea muodostaa tarkkaa kuvaa. Osa vangeista päästettiin kevään kuluessa kuulustelujen jälkeen vapaaksi ja uusia vangittiin, osa oli työssä työsiirtoloissa ja osaa vangeista säilytettiin muualla kuin varsinaisessa vankileirissä. Lisäksi pienet vankileirit lakkautettiin ja niiden vangit keskitettiin suurempiin yksiköihin. Oulun vankileirin vangittujen määrä vaihteli seuraavasti:

Kaavio 1: *Oulun vankileirin vankien määrän kehitys maaliskuu 1918.*

Oheisessa kaaviossa esiintyvät vankimäärät ovat useiden eri lähteiden perusteella muodostettuja arvioita. Arviointia vaikeuttaa lähteiden ristiriitaiset ilmoitetut määrät, jotka poikkeavat toisistaan hetkellisesti huomattavastikin. Toisinaan ilmoitetaan vain Raatissa säilytettävät vangit ja toisinaan määrään on lisätty myös lääninvankilassa ja muualla säilytettävät vangit. Lisäksi päivittäisten muonitusilmoitusten ja puoliviikkoraporttien vankimäärät eroavat toisistaan suurimmillaan lähes 200 sadalla. Osittain tämä selittyy sillä, että puoliviikkoraporteissa olivat myös lääninvankilan vangit ja toisaalta osa Raatin vangeista kävi ulkopuolella töissä, joiden muonitus ilmeisesti hoitui myös ulkopuolelta. Siten nämä kaksi ryhmää eivät näy varsinaisissa muonitusilmoituksissa. Lisäksi osa vangeista oli sairaalassa ja osa karanteenissa, jolloin ero

muonitusilmoitusten ja puoliviikkoraporttien välillä kasvaa. Vankien määrä näyttää pysytelleen yli 800:n koko kevään ajan, kunnes toukokuussa vankimäärä väheni nousten jälleen kesäkuun puolessavälissä. Toukokuun aikana oli alkanut vähemmän syyllisiksi katsottujen vankien vapautus ja lisäksi lähes kaikki venäläiset vangit lähetettiin Helsinkiin. Oulussa oli ollut venäläisiä vajaa tuhat, joista 57 Raatin leirillä säilytettävää oli 27.5. lähetetty Helsinkiin.⁶⁷ Lisäksi n. 200 vankia siirrettiin Tornion työsiirtolaan 10.6.⁶⁸ Kesäkuun puolessavälissä 100 vankia siirtyi töihin Oulun sotilaskasarmille.⁶⁹ Ympäristön pienemmiltä paikkakunnilta siirrettiin Ouluun n. 300 vankia kesäkuun puoliväliin mennessä. SVL:n päällikkö Juvelius määräsi rakentamaan saapuville vangeille uuden kesäparakin Raatin makasiinin viereen.⁷⁰ Juveliuksen suunnitelmiin kuului kaikkien pikkuvankilain lakkauttaminen ja vankien keskittäminen suurempiin keskuksiin, jollaiseksi Ouluakin suunniteltiin. Hän oli päätenyt siihen lopputulokseen, että vartiointi olisi helpompaa, kustannukset pienempiä ja tutkimusten yhtäläistäminen tulisi mahdolliseksi, kun vankileirejä olisi vähemmän ja ne olisivat isompia.⁷¹ Varsinaisiin tutkimuksiin ja tuomioiden langettamisiin päästiin 19.6. lähtien, kun kaksi valtiorikosoikeuden tuomioistuinta alkoi toimia Oulussa.⁷² Siten vapautettujen vankien määrä pian kasvoi ja kokonaisvankimäärä alkoi laskea. Lisäksi senaatti oli ajanut läpi 28.6. sotilasviranomaisten vastustuksesta huolimatta päätöksen, jonka mukaan vähintään 25 % vangeista olisi vapautettava, jotta vankileirikatastrofilta välttyttäisiin.⁷³ Leirin vt. johtaja Rönnfors ilmoitti jo 5.7. SVL:n päällikölle, että Raatin vankileiriin voitaisiin sijoittaa 200 uutta vankia.⁷⁴ Tosin näitä uusia vankeja ei Raatiin koskaan saapunut, koska uusien suunnitelmien mukaan vankeja tuli edelleen keskittää. Muillakin vankileireillä tutkintaprosessit olivat käynnistyneet ja vankien kokonaismäärä kaikilla leireillä jatkuvasti väheni. Oulun vankileiri päätettiin lakkauttaa.⁷⁵

---

⁶⁷ kaupungin komendantti leirin johtajalle 27.5., 26/1918, Ea1, OuSVLeir. KA.

⁶⁸ kirje no.64, D1, OuSVLeir. KA..

⁶⁹ kirje no. 72, A2, OuSVLeir. KA..

⁷⁰ SVL:n päällikkö leirin johtajalle 28.5, Ea1, OuSVLeir. KA..

⁷¹ Paavolainen 1971, s. 103-107.

⁷² Paavolainen 1971, s. 95.

⁷³ Kekkonen 1991, s. 91.

⁷⁴ sähkösanoma 5.7, Ea1, OuSVLeir. KA..

⁷⁵ Paavolainen 1971, s. 108-110.

Kaikki tuomitut vangit lähetettiin Tampereelle elokuun puolessa välissä. Tampereen vankileirin johtaja W.Perttula ilmoittikin Raatin leirin päällikölle, että hän on vastaanottanut Oulusta lähetetyt 263 tuomittua sotavankia.⁷⁶ Tosin vielä elokuun puolenvälin jälkeen on Oulun vankileirillä ollut toimintaa, koska vankeja on tullut Ouluun valtiorikosoikeuden tuomittaviksi. Osa oli aikaisemmin vapautettuja, mutta tuomitsemattomia sekä muilla vankileireillä säilytettyjä Oulun piiristä kotoisin olleita vankeja. Tähän joukkoon kuului mm. 93 Tammissaaresta 23.8. saapunutta vankia. Vielä niinkin myöhään kuin 5.9. leirin taloudenhoitaja ilmoittaa Sotavankilaitoksen päällikölle, että Raatin leiriin oli tuotu 42 punakaartilaisvankia Ruotsista.⁷⁷

Oulun vankileirillä ja lääninvankilassa jossakin vaiheessa vangittuina olleiden yleisimmät kotipaikkakunnat olivat seuraavat (väh. 10 vangittua):

Taulukko 2.: *Oulun vankileirillä olleiden vankien yleisimmät kotipaikkakunnat.*⁷⁸

kotipaikka	määrä	kotipaikka	määrä
Oulu	481	Kittilä	18
Haukipudas	104	Tornio	17
Alatornio	92	Paavola	15
Kemi	46	Kuolajärvi	14
Kuusamo	34	Kemijärvi	11
Muhos	32	Raahe	11
Rovaniemi	30	Kempele	10

Oulusta kotoisin olleiden vankien määrään olen laskenut myös Oulujoelta kotoisin olleet vangit. Lähes kaikki Oulujoella asuneet työläiset kuuluivat Oulun työväenjärjestöön.⁷⁹ Oulujoki on nykyäänkin käytännössä Oulun lähiö. Edellämainittujen 14:n paikkakunnan lisäksi vankiluettelosta löytyy 26 paikkakuntaa, joista on kaksi tai useampi vanki sekä 42 paikkakuntaa, joista on vain yksi vanki. Lisäksi osasta vankien kotipaikkakunnista ei ole tietoa ja osa on venäläisiä. Suurin yksittäinen paikkakunta on luonnollisesti Oulu. Olihan Oulun punakaarti ottanut osaa Oulun taisteluun ja he olivat ensimmäisenä joutuneet vangituiksi. Oulun välittömässä läheisyydessä sijaitse-

⁷⁶ kirje 15.8., Ec2, SVLait.; kirje no.140a/1918, Ea1, OuSVLeir. KA.

⁷⁷ kirjeet 23.8., 5./6.9., Ec2, SVLait. KA.

⁷⁸ vankeja koskevat luettelot, Ba1, OuSVLeir. KA.

⁷⁹ Nimiskertomus vihko 11: Oulujoki, Oulunsalo. Nimismieskertomuksia, Oulun lääni CIII12. VsHistKom. SA.

van Haukiputaan ja Muhoksen punakaartilaiset ovat varmaankin osallistuneet myös Oulun taisteluun. Lisäksi Tornioista lähti Oulun taisteluun vapaaehtoisena noin sadan miehen joukko.⁸⁰ Ongelmana paikkakunta-kohtaisessa tarkastelussa on se, että emme voi tietää onko vankien kotipaikkakunnan kohdalle merkitty paikkakunta, mistä hän oli kotoisin vai paikkakunta, missä hän oleskeli esimerkiksi työn takia. Paavolaisen mukaan Juveliuksen vankien keskittämissuunnitelmissa näyttää olevan esimerkiksi siirrettävien kuusamolaisten osuus vain viisi henkilöä⁸¹, kun taas vankiluettelon mukaan heitä olisi ollut jossakin vaiheessa leirillä 34 henkilöä. Joka tapauksessa Oulun vankileirillä vangitut näyttävät olleen kotoisin lähes yksinomaan Oulun ja Lapin läänistä. Taulukossa mainitsemattomista paikkakunnista reilusti yli puolet ovat kyseisistä lääneistä. Vankien määrillä mitattuna Oulun ja Lapin lääni kattaa lähes kokonaan kokonaisvankimäärän ollen yhteensä yli 1000 vankia. Suurin yksittäinen Oulun ja Lapin läänin ulkopuolinen vankiryhmittymä oli Helsingistä, josta oli kotoisin yhdeksän vankia. Kotipaikkakunnittain tarkasteltuna vankien homogeeninen tausta selittyy sillä, että Oulu sijaintinsa puolesta oli jäänyt kauas etelän rintamasta. Oulu oli tarkoitettu vain Oulun ja Lapin läänin vangituille tilapäisenä säilytyspaikkana.

---

⁸⁰Muistelmakokoelma 6B, (Brusila), Suomen luokkasota 1918. KanA.

⁸¹Paavolainen 1971, s. 106.

4.2 VANKIEN IKÄ JA SOSIAALINEN TAUSTA

Seuraavassa taulukossa on koottuna kaikkien Oulun vankileirillä ja lääninvankilassa vangittuina olleiden miesten ja naisten ikäjakautuma:

Taulukko 3.: *Oulun vankileirillä 1918 vangittuina olleiden miesten ja naisten ikäjakautuma.*⁸²

Ikä v.	Määrä	0%
15-19	144	13
20-25	320	29
26-29	153	14
30-35	176	16
36-39	75	6,8
40-45	112	10
46-49	35	3,2
50-55	20	1,8
56-59	7	0,6
ei tietoa	61	5,5
yhteensä	1103	100

Huomio kiinnittyy nuorten ikäluokkien suureen osuuteen. Alaikäisiä (alle 21-vuotiaita) on kaikista vangituista 200 henkilöä eli n. 18 % ja 15 - 25-vuotiaita 464 eli n. 42 %. Alle 30-vuotiaita kaikista vangeista on 611 eli n. 56 %. Itse asiassa ikäluokkien osuus noudattelee paljolti koko Suomen vastaavaa ikäjakautumaa pienin painotuseroin. Tosin vertailtavaksi materiaaliksi on tarjolla vain tuomittujen ja kaatuneitten punaisten ikäjakautumataulukot.⁸³ Painopiste kaikissa tutkimuksissa on nuorissa ikäluokissa. Kaikkien leirien tuomittujen vankien ikärakennetaulukossa Paavolaisen mukaan alaikäisten tuomittujen osuus on n. 29 % ja alle 30-vuotiaiden n. 62 %. Näyttäisi siltä, että Oulun vankileirillä verrattuna koko Suomen tuomittuihin vankeihin olisi ollut hieman vähemmän alaikäisiä ja hieman enemmän 21 -29-vuotiaita vankeja. Täysin varmaa tämä ei tietysti ole, koska kattavaa tutkimusta kaikista vangituista kaikilta Suomen leireiltä ei ole. Kuitenkin tämä todistane, että

⁸²vankeja koskevat luettelot, Ba1, OuSVLeir. KA.

⁸³Paavolainen 1971, s. 322-323; Rasila 1968, s. 66-68.

suurin osa punaisiin lukeutuvista vangeista kuului vielä suhteellisen nuoriin ikäluokkiin.

Liitteessä 4. on esitelty vangittuina olleiden ammattiryhmitys. Taulukon jaottelua voi pitää lähinnä viitteellisenä, koska ammattinimitysten ja niiden tarkempien määrittysten suhteen olisi ollut toivomisen varaa. Oleellisimman se kuitenkin mielestäni kertoo. Suurin yksittäinen ryhmä on työmiehet. Tähän ryhmään olen laskenut niin sekatyömiehet, maatyömiehet kuin ilman erittelyä kirjatut työmiehetkin. Osittain tämän luokan suuruus selittyy sillä, että nuorista ikäluokista, jotka muodostivat suuren osan vangituista, osa ei ollut vielä vakiinnuttanut paikkaansa ja työskenteli tilapäistöiden varassa. Venäjän vallankumouksen jälkeinen vaikea työtilanne oli vaikuttamassa samaan suuntaan. Punakaartiin houkuttelevista tekijöistä nuoria köyhiä miehiä veti ainakin mahdollisuus saada vakituisesti ruokaa ja mahdollinen toive palkasta. Konkreettisesti palkkaa oululaiset punakaartilaiset eivät voineet vielä saada, koska palkkaa alettiin maksaa kaartilaisille vasta helmikuussa⁸⁴, jolloin Oulun seudun punakaartilastyömiehet olivat jo vangittuina. Muita selvästi työväenluokkaan kuuluvia ammattiryhmiä ovat teollisuustyöntekijät ja käsityöntekijät. Näiden kolmen luokan yhteenlaskettu osuus kaikista on n. 83 %. Kun lisäämme niihin vielä torpparit ja mäkitupalaiset sekä kalastajat tulee yhteenlasketuksi osuudeksi n. 85 %. Huomiota herättävintä on virkamiesten suuri osuus. Rautatieläisiä oli kaikista vangeista 42 eli 3,8 %. Täytyy muistaa, että Oulu oli merkittävä risteysasema ja Oulussa rautatieläisiä oli paljon ja he olivat työväenliikkeessä aktiivisia. Ilmeisesti rautateiden palveluksessa ollut karismaattinen Yrjö Kallinen oli vetänyt muitakin rautatieläisiä mukanaan työväenliikkeeseen. Oulussa rautatieläisillä oli oma rautatieläisistä muodostettu ”järjestyskaarti”, joka oli perustettu lähinnä suojelemaan rautateiden omaisuutta.⁸⁵ Vaikka joukko oli aseeton ja suoritti lähinnä vahtipalvelusta, ei ole vaikea kuvitella, miten valkoiset suojeluskunnat tällaiseen kaartiin suhtautuivat Oulun taistelun jälkeen, varsinkin kun kaartissa oli mukana tulisieluinen Kallinen. Ilmeisesti rautatieläiset muodostivat tiiviin homogeenisen yhteisön, jolla oli kykyä kollektiiviseen toimintaan ja sellaisia yhteyksiä, joita työläisillä ei ollut. Siten he nousivat johtaviin asemiin ratkaisevalla hetkellä. Risto Alapuro on nostanut tutkimuksessaan Huittisista

---

⁸⁴Lappalainen 1989, s. 218.

⁸⁵Kallinen 1972, s. 41.

tällaiseksi aktiiviseksi toimijaksi käsityöläiset.⁸⁶ Näyttääkin siltä, että Oulussa sama rooli lankesi rautatieläisille.

Maanviljelijä-luokan määrä ei ole suuri. Yksi ongelma arvioitaessa tämän luokan suuruutta on ammattinimitysten epätarkkuudella. Emme voi olla varmoja mitä kirjuri on ”talonpoika” tai ”maanviljelijä”-termillä täsmällisesti ottaen tarkoittanut. Osa maanviljelijöistä oli Kuusamosta. Ollessaan Kuusamon suojeluskunnan mukana Suomen rajan ulkopuolella he olivat kieltäytyneet taistelemasta punakaartilaisia vastaan. Niinpä Kuusamon nimismies oli passittanut heidät Ouluun, jossa heitä säilytettiin lääninvankilassa.⁸⁷ Yllätys ei liene se, että toimihenkilöt, teknillisten ammattien ja vapaiden ammattien harjoittajat ovat niin heikosti edustettuina. Vertailtaessa kaikkien Suomessa tuomittujen vankien ammatillista jakautumaa noudattee Oulun vankileirin ammattijakautuma sitä suurinpiirtein korostuen lievästi rautatieläisten ja työmiesten kohdalla. Jälleen vertailukohdaksi on ollut tarjolla vain kaikkien tuomittujen ammattijakautuma.⁸⁸

4.3 NAISVANGIT

Varsinaisessa punakaartissa naiset palvelivat erillisissä komppanioissa, jotka osallistuivat aktiivisesti vain muutamiin viimeisinä käytyihin taisteluihin.⁸⁹ Tosin naiskomppanioiden maine saattoi olla hurja eikä aiheetta. Muun muassa Tampereella niin sanottu Marian osasto ja naiskaarti saivat aikaan valkoisten joukkojen hetkellisen perääntymisen. Syntyneen uskomuksen mukaan punaiset olisivat voittaneet koko sodan, jos miehet olisivat taistelleet yhtä hurjasti kuin naiset.⁹⁰

Näyttää siltä, että Oulun punakaartissa tai muissa Pohjois-Suomen punakaarteissa naisia ei juurikaan ollut. Osasyynä tähän on varmasti se, että taistelut Oulusta ja

---

⁸⁶ Alapuro 1995, s. 104 - 111.

⁸⁷ vankiluettelo 28.6., Eb10, SVLait. KA.

⁸⁸ Paavolainen 1971, s. 325.

⁸⁹ Lappalainen 1989, s. 218; Piironen-Honkanen 1995, s. 76.

⁹⁰ Ylikangas 1993, s. 273, 408, 428, 443.

muusta Pohjois-Suomesta syttyivät jo sisällissodan alkuvaiheessa eikä kaikkia potentiaalisia joukkoja saatu mobilisoitua kuten myöhemmin etelän taisteluissa. Taulukossa 1. esitetty naisten lukumäärä koostuu suurimmalta osaltaan ns. ”ryssän morsiamista”, jotka eivät olleet ottaneet osaa taisteluihin eivätkä ilmeisesti olleet yhteyksissä punakaartiin. Toisen käden lähteiden mukaan heitä olisi ollut 36⁹¹, mutta viikkoilmoituksen mukaan 30.3. kaikista sillä hetkellä vangituista 71 naisesta 68 ilmoitettiin olleen ”venäläiseltä kasarmilta pyydystettyjä naisia.”⁹² Todennäköisesti ilmoitukseen on kuitenkin pujahtanut virhe, koska naisten pidätyksen jälkeen julkaistussa sanomalehtijutussakin puhutaan 34 naisesta.⁹³ Heidän siteistä työväenliikkeeseen ei ole tietoa. Heidän ainoa oletettava rikoksensa oli se, että heidät tavattiin venäläisten luota kasarmia puhdistettaessa 14. helmikuuta.⁹⁴ Pidätettyjen naisten kohtelun perusteena oli yleensä irtolaislaki ja asetus no. 27, jossa pyrittiin vastustamaan kuppatauteja. Pidätetyt naiset rinnastettiin prostituoituihin.⁹⁵ Oulussa näitten ”ryssän morsianten” tai ”rykmentin tyttären” pahin rangaistus näyttää olleen julkinen nöyryytys. Oululainen Keräsen valokuvaamo oli käynyt ottamassa kuvia vangituista naisista Raatihuoneen pihalla ja kuvat oli asetettu valokuvaamon ikkunaan. Kuvattuna oli ollut yksi rouvakin.⁹⁶ Tietoa siitä, kuka kuvat laittoi tai käski laittamaan esille, ei ole. Yleistä asennetta näitä naisia ja venäläisveljeilyä kohtaan kuvaa hyvin sanomalehti Kaiussa ollut juttu, jossa uhattiin paljastaa toimituksen hallussa ollut naisten nimilista, ”jos tapaukset edelleen uusiutuvat”.⁹⁷ Ainoastaan kolmea pidätettyä kutsuttiin ilmoituksen mukaan ”agitaattoreiksi” ja heistä kahta säilytettiin lääninvankilassa ja yhtä poliisivankilassa.⁹⁸ Mikä veti osaa naisista venäläisille kasarmeille ja venäläisten sotilaiden syliin? Venäläisten ja suomalaisten siviilien kesken ei ollut sanottavammin kosketusta venäläisten saapumisen jälkeen vuodesta 1902 eteenpäin johtuen lähinnä sotaväen eristäytymisestä ja kielivaikeuksista. Ainoat kontaktit saatiin kaupanteon yhteydessä, kun pikkupoikia lähetettiin ostamaan kasarmilta ”ryssän limp-

---

⁹¹Roudasmaa 1981, s. 133.

⁹²Viikkoilmoitus sota-ajan vangeista Oulun kaupungissa 30.3.1918, Oulun Raatinsaaren vankileiri, EE6, Suomen luokkasota 1918. KanA.

⁹³*Kasarmin puhdistus*, Kaiku 16.2.1918.

⁹⁴*Kasarmin puhdistus*, Kaiku 16.2.1918.

⁹⁵Piiroinen-Honkanen 1995, s. 74.

⁹⁶Kansio 16, 41/22 (Ahmala), TMT. TA.; *Kasarmin puhdistus*, Kaiku 16.2.1918.

⁹⁷*Kasarmin puhdistus*, Kaiku 16.2.1918.

⁹⁸Viikkoilmoitus sota-ajan vangeista Oulun kaupungissa 30.3.1918, Oulun Raatinsaaren vankileiri, Suomen luokkasota 1918. KanA.

puja”. Joskus saatettiin nähdä laulavien sotilasosastojen marssivan kaupungin läpi.⁹⁹ Ehkä juuri venäläisten eristäytyminen teki heistä houkuttelevia kohteita nuorten tyttöjen ihastukselle. Eksoottinen ulkonäkö houkutteli naisia puoleensa ja toisaalta venäläisillä sotilailta tuskin oli suuria pidäkkeitä sanoa ei naisten kiinnostukselle. He olivat kaukana kotoa ja varmasti ikävissään. Tuntuu luonnolliselta, että erinäisiä romansseja syttyi suomalaisten naisten ja venäläisten sotilaiden välille. Tietysti on mahdollista myös, että osa naisista hankki lisäansioita tiukassa taloudellisessa tilanteessa toimimalla enemmän tai vähemmän prostituoituina. Venäläisiä oli Oulussa sisällissodan kynnyksellä noin tuhat, joten mahdollisuudet prostituution harjoittamiseen varmasti olivat olemassa. Oulu ei ollut ainoalaatuinen tapaus tarkasteltaessa venäläisten sotilaiden ja suomalaisten naisten välisiä läheisiä suhteita. Ainakin Kalajoella, jossa venäläisiä sotilaita oli ollut noin 100, oli siviilien ja sotilaiden välit olleet kireät osaksi lemmentuhtujen tähden.¹⁰⁰

Maria Lähteenmäki on tutkinut toisen maailmansodan aikana Suomen Lapissa olleiden saksalaissotilaiden ja suomalaisten naisten välisiä suhteita. Hänen mukaansa erilaiset hyväpalkkaiset työtilaisuudet, prostituutio ja ihastuminen olivat tärkeimmät syyt saksalaisten ja suomalaisten suhteisiin. Ainoa ero vuoteen 1918 oli se, että suurin osa suomalaisista miehistä oli toisen maailmansodan aikana poissa kotiseudulta rintamalla.¹⁰¹

Suurin osa pidätetyistä naisista näyttää päässeen vapauteen melko pian. Kaikki vangit sisältävässä kootussa vankiluettelossa nimittäin löytyy vain 11 naisvankia. Näistä naisista viisi ilmoitetaan ”neidiksi”, ”rouvaksi” tai ”vaimoksi”. Varsinaisia ammattinimikkeitä naisten kohdalla ovat sentralinhoitaja, ompelija, neuloja ja kutoja. Alaikäisiä naisista on viisi: kaksi 16-vuotiasta, yksi 17-, yksi 18-vuotias ja yksi 19-vuotias. Muut ovat täysi-ikäisiä: 26 - 50-vuotiaita on yhteensä neljä. Kahden kohdalla iästä ei ole tietoa.¹⁰² Todennäköisesti nämäkin naiset oli pidätetty heti Oulun taistelun jälkeen. Pitempään vangittuina pidetyt eivät ole olleet venäläisten kanssa yhteyksissä olleita, vaan mitä todennäköisemmin työväenliikkeeseen tai punakaartiin

---

⁹⁹Roudasmaa 1981, s. 117 - 118.

¹⁰⁰Kyllönen 1980, s. 390.

¹⁰¹Lähteenmäki 1999, s. 114 - 120.

¹⁰²vankeja koskevat luettelot, Ba1, OuSVLeir. KA.

sitoutuneita naisia. Yhdentoista vangitun joukossa olivat lääninvankilassa säilytetyt Yrjö Mäkelinin vaimo Ellen ja heidän 16-vuotias tyttärensä Gertrud.¹⁰³ Osaa muista vielä vangittuina olleista naisista säilytettiin Raatinsaarella. Ainakin Anna Pantsar ja Helmi Hakkarainen olivat vangittuina Raatinsaaren parakin keittiössä, jota kutsuttiin ”valkoiseksi puoleksi”.¹⁰⁴ Tiedossa ei ole sitä, olivatko kyseiset naiset mahdollisesti keittiötöissä vai oliko heidät eristetty miesvangeista.

Paavolaisen naisvankien määrää kuvaavassa taulukossa vielä heinäkuun puolelessavälissä on Oulun leirillä kaksi naista. Mäkelinin vaimo ja tytär ilmoitettiin olleen siellä vielä ainakin 28.6.¹⁰⁵ Heidät tuomittiin Oulun valtiorikosoikeudessa. Ellen Mäkelin sai 3 vuotta kuritushuonetta menettäen kansalaisluottamuksensa kolmeksi vuodeksi ja Gertrud Mäkelin sai 2 vuotta kuritushuonetta menettäen kansalaisluottamuksensa kahdeksi vuodeksi. Molemmat kuitenkin vapautettiin ehdonalaiseen 5. heinäkuuta.¹⁰⁶ Ilmeisesti Mäkelinit vapautuivat kuitenkin vasta heinäkuun puolivälissä, koska vankeja ei vapautettu välittömästi tuomion julistamisen jälkeen, vaan heidän täytyi käydä läpi lääkärintarkastus Sotavankilaitoksen ylilääkärin ohjeiden mukaan.¹⁰⁷ Kun tiedämme, että leirillä toimi yksi lääkäri ja heinäkuun alussa vapautettujen vankien määrä oli suuri, voimme olettaa, että Mäkelinien täytyi odottaa lääkärintarkastusta vielä heinäkuun puoleenväliin asti, jolloin heidät lopullisesti vapautettiin ehdonalaiseen. Muita Oulun valtiorikosoikeuden tutkimia naisia olivat aikaisemminkin mainittu 19-vuotias naimaton ompelija Helmi Hakkarainen Kemistä, joka sai 2 vuotta ehdollista vankeutta avunannosta valtiopetokseen, sekä naimaton 25-vuotias ompelija Lempi Peura Karstulasta, jonka vapauttava tuomio luettiin 13.9.¹⁰⁸ Helmi Hakkarainen oli poikkeuksellinen naisvanki, koska hän oli ainoa tuomituista, jota syytettiin kuulumisesta punakaartiin. Hän oli liittynyt Kemin Karihaaran punakaartiin sairaanhoitajaksi syksyllä 1917, koska ”muutkin olivat siihen liittyneet”. Hakkarainen oli haavoittunut lievästi Tervolan taistelussa, kun sairausvau-

---

¹⁰³ vankiluettelo 28.6., Eb10, SVLait. KA.

¹⁰⁴ Vankiluettelo huhtikuulta, Oulun Raatinsaaren vankileiri, EE6, Suomen luokkasota 1918. KanA.

¹⁰⁵ vankiluettelo 28.6., Eb10, SVLait. KA.

¹⁰⁶ vankeja koskevat luettelot, Ba1, OuSVLeir.; tuomioluettelot, Bb2, VRYO/VRO. KA.

¹⁰⁷ SVL:n ylilääkäri leirien lääkäreille 3.7., De1, SVLait. KA.; Hautala 1982, s. 289 - 290. Ellen Mäkelin oli mukana kommunistien salaisessa toiminnassa sisällissodan jälkeen ja hänet tuomittiin neljäksi vuodeksi vankeuteen. Vapauduttuaan hän muutti lastensa kanssa Neuvostoliittoon, jossa hävisi 30-luvun puhdistuksissa.

¹⁰⁸ tuomioluettelot, Bb2, VRYO/VRO. KA.

nun seinän läpi tullut luoti oli osunut häneen. Hän ei ollut ehtinyt edes hoitaa sairaita. Kevään ajan Hakkarainen oli ollut pidätettynä Raatinsaaren vankileirissä, mutta oli kuitenkin päässyt vapaaksi vankipassilaisena huhtikuussa. Hänet oli pidätetty uudelleen Kemian suojeluskunnan toimesta 12.7. ja lähetetty Ouluun valtiorikosoikeuden eteen.¹⁰⁹

Taulukossa 1. mainituista 72 naisesta suurin osa on päässyt vapauteen ennen kuin minkäänlaista virallista ja säännöllistä raportointia vangeista on aloitettu. Muuten naisten määrä kootussa vankiluettelossa, joka todennäköisesti perustuu erilaisiin virallisiin raportteihin, olisi ollut huomattavasti suurempi. Tästä kaikesta voimme päätellä, että Oulussa pidätetyistä naisista vain neljä on joutunut valtiorikosoikeuden eteen Oulussa. Vaikka naiset eivät osallistuneetkaan varsinaisiin taisteluihin ainakaan minkään arkistolähteen tai aikalaismuistelmien mukaan, voidaan määrää pitää silti pienenä. Vertailukohtia muualta maasta ei ole, kun kyseessä oli suurimmalta osaltaan punakaartin toimintoihin osallistumattomista naisista. Juha Siltala on tutkinut naispunaakaartilaisien tuomioita verrattuna miespunaakaartilaisien tuomioihin. Hänen mukaansa naiset joutuivat valtiorikosoikeuden eteen useammin kuin miehet ja he saivat vähäisemmistä rikoksista ankarampia rangaistuksia kuin miehet. Siltalan mukaan pahatapaisuus muuttui naisten kohdalla poliittiseksi rikokseksi erityisesti, kun se liittyi punakaartilaisuuteen.¹¹⁰ Oulussa kytkös punakaartilaisuuteen jäi toteutumatta, ja Oulussa ei pelkästä pahatapaisuudesta rangaistu. Vaikka suurin osa naisista pääsi vapauteen, joutui osa heistä kuitenkin virumaan vangittuna usean viikon ajan ennen kuin heidän asiansa otettiin käsittelyyn. Tosin myös miehet Oulun vankileirillä joutuivat odottamaan rikosprosessin käsittelyn alkua, mutta heistä suurin osa oli ottanut enemmän tai vähemmän osaa aseelliseen taisteluun. Näyttää siis siltä, että Oulussa ”pahatapaisuus” oli vangitsijoiden mukaan hyvä syy pitempiaikaiseen vangitsemiseen, mutta ei naisten asettamiseen tuomioistuimen eteen ellei siihen liittynyt kytköstä työväenliikkeeseen.

Lähes kaikki naisvangit kaikilta leireiltä koottiin Hämeenlinnan leirille, koska siellä oli jo ennestään suuri joukko naisia. Myös Oulusta lähetettiin 21.6. kymmenen naista

---

¹⁰⁹VRO akti n:o 15/352, VRYO/VRO. KA.

¹¹⁰Siltala 1996, s. 14 - 27.

Hämeenlinnan leirille annetun käskyn mukaan.¹¹¹ Selvittämättä on vielä se, keitä nämä kymmenen naista olivat ja käsiteltiinkö heidän asiansa Hämeenlinnan valtiorikosoikeudessa. Oulusta lähetetyistä naisista ei ole säilynyt nimiluetteloa eikä Hämeenlinnan vankileirin luettelossa kaikkien vankien kohdalla ole mainittu kotipaikkaa, joten selvittäminen tässä yhteydessä olisi turhan hankalaa. Oulussa säilytetyistä naisista huhtikuussa agitaattoreiksi kutsuttuja naisia oli vain kolme. Herääkin kysymys, olivatko nämä kymmenen naista venäläiseltä kasarmilta vangittuja vaiko myöhemmin vangittuja mahdollisiksi agitaattoreiksi luokiteltuja naisia ja mitä heille tapahtui Hämeenlinnaan lähettämisen jälkeen? Asian selvittäminen vaatisi yksityiskohtaista tutkimusta myös Hämeenlinnan vankileirin osalta.

4.4 VENÄLÄISET VANGIT

Vuoden 1917 mittaan Suomea oli kohdannut sotilaallinen, taloudellinen ja poliittinen kriisi, johon osittain syyllisiksi haluttiin löytää jokin ulkopuolinen ryhmittymä. Luonnollinen ja perinteisesti suomalaisten ennakkoluuloisesti hyljeksimä venäläisvähemmistö oli sopiva kohde. Suomessa oli ollut sisällissodan aattona elokuussa 1917 yli 100 000 venäläistä sotilasta ja tammikuun 1918 puolivälissä määrä oli pudonnut noin 40 000 mieheen. Tällaiseen ulkopuoliseen joukkoon oli helppo suunnata rasistisiakin iskuja. Venäläisiin kohdistettiin laajamittainen propaganda, joka lisäsi vihaa heitä kohtaan.¹¹² Taistelutoimien alettua tammikuussa venäläisten kohtelu vaihteli aina sen mukaan oliko kyse tavallisesta sotilaasta vai upseerista. Suhtautumiseen venäläisiin vaikuttivat monenlaiset poliittiset ja kansallismieliset näkemykset. Eversti M.S. Svetshnikovin mukaan ”sotamiehet vangittiin parakeissaan, bolshevikit ammuttiin ja upseerit päästettiin aseettomina vapaiksi.”¹¹³ Perinteisen vastenmielisyyden lisäksi uutena elementtinä oli nyt tullut bolshevismia kohtaan tunnettu viha ja pelko. Valkoisissa sanomalehdissä Venäjä oli

¹¹¹sähkösanoma 20.6., Ea1, OuSVLeir. KA. ; Paavolainen 1971, s. 107, 326-331.

¹¹²Karemaa 1998, s. 72 - 73, 90. Arviot venäläisten joukkojen määristä tammikuussa 1918 vaihtelevat 20 000 ja 73 000 välillä.

¹¹³Eerola - Eerola 1998, s. 145.

”rappeutunut” ja bolshevismi venäläinen harhaoppi, joka yritti saastuttaa Suomen kansan. Itse ”ryssät” olivat mm. ”petollisia, barbaarisia, raakoja ja pahanhajuisia”.¹¹⁴ Mannerheim halusi tehdä selvän eron valkoisten ja punaisten venäläisten välillä. Hän piti matruuseja yleisesti ottaen bolshevikkeina, mutta upseereita hän halusi käsitellä kunniallisesti oman menneisyytensäkin takia. Mannerheim oli antanut 28.1. vakuutuksen kaikille venäläisille persoonallisesta turvallisuudesta, jolleivät he tee vastarintaa.¹¹⁵ Todellisuudessa venäläisiä teloitettiin taistelutoimien yhteydessä suuria määriä. Myös Oulussa näyttäisi venäläisiä teloitettun taistelun jälkeen. Siellä ”pikaoikeuden” tuomiolla 14.2. määrättiin ammuttavaksi 33 taisteluihin osallistunutta venäläistä sotilasta.¹¹⁶ Todistettavasti Oulussa ammuttiin yksi syntyperältään puolalainen upseeri, joka oli antautunut valkoisille kaupungin valloittajille. Ampujan on sanottu olleen äärioikeistolaisena tunnetun kapteeni Grönbergin. Tämä tapaus sai Mannerheimin puuttumaan tällaisiin kurittomuusilmiöihin päiväkäskyssään, koska tapaus ei ollut ”sotilaallisen kunniakäsitteen mukaista”.¹¹⁷ Grönberg sai 30 vuorokautta ”kasarmiarestia”.¹¹⁸ Oulussa vaadittiin myös upseereiden internointia, koska maaliskuun alkupuolella huhuttiin, että punaiset olisivat alkaneet liikehtiä. Pohjois-Pohjanmaan rykmentin komentaja piti venäläisiä upseereita potentiaalisina sanansaattajina venäläisten sotilaitten ja punaisten välillä, koska he saivat liikkua vapaasti.¹¹⁹ Huhu ja komentajan huoli oli vahvasti liioiteltua. Jo helmikuun alussa suurin osa venäläisistä oli epäröinyt osallistua suomalaisten keskinäisiin kahiin. Erityisesti upseerit näyttivät olleen erittäin haluttomia tarttumaan aseisiin.¹²⁰ Maaliskuun alkuun mennessä into punaisen puolen auttamiseen ei varmasti ollut kasvanut.

Oulussa venäläisiä sotilaita vangittiin taistelujen jälkeen n. 1 100. 12.5. määrä oli supistunut sadalla ollen n. 980. Ainakin mahdolliset teloitettut vähensivät vangittujen määrää. Asiakirjoista ei ilmene se, oliko Oulussa vangituista sotilaista osa muualla Pohjois-Suomessa vangittuja vai olivatko he pelkästään Oulusta. Suurin osa heistä oli

---

¹¹⁴Manninen 1982, s. 189 - 190.

¹¹⁵Paavolainen 1971, s. 60; Paavolainen 1967, s. 125.

¹¹⁶Paavolainen 1971, s. 346.

¹¹⁷Paavolainen 1967, s. 128, 131; *Vuoden kahdeksantoista muistot*, s.42 - 43.

¹¹⁸Pk no. 15 25.3., Oulun sk 2424/2, SK17-18. SA.

¹¹⁹Raportti Pohjois-Pohjanmaan jääkäreiden komentajalta 12.3.1918, 1.JR/I pat/kansio 2, Vsa. SA.

¹²⁰Venäläisten sotilaiden kuulustelupöytäkirjat huhtikuulta, Oulun sk 2424/2, SK17-18. SA.

varsinaisia isovenäläisiä, mutta mukaan mahtui myös 54 ukrainalaista, 43 puolalaista ja 20 virolaista.¹²¹ Pääosa sotilaista oli vangittuina kasarmilleen Oulun keskustassa. Venäläisiä kaupungin kasarmilla vartioimassa ollut Antti Ojala muistelee, kuinka venäläiset eivät päässeet kasarmiltaan ollenkaan ulos. Varsinaisella vankileirillä Raatissa ja lääninvankilassa oli venäläisistä vain pieni osa. Raatissa oli 57 venäläistä vankia ja lääninvankilassa 5.¹²² Venäläiset pääsivät kosketuksiin suomalaisten kanssa Raatissa, vaikka heitä ilmeisesti säilytettiin erillään.¹²³ Varsinaisessa vankileirissä säilytettävät venäläiset olivat mitä ilmeisimmin syyllistyneet valkoisten silmissä rikokseen. Tällainen rikos voisi olla esimerkiksi Oulun taisteluun osallistuminen. Tosin Oulussa taistelleita venäläisiä ei enää voinut olla hengissä paljon teloitusten jälkeen, koska ylipäällikkö oli jo 11.2. antanut suojeluskunnille määräyksen, jonka mukaan kaikki taisteluihin osallistuneet venäläiset oli ”ilman muuta ammuttava”. Mannerheimin käskyn mukaan myös bolshevikkiagitaattorit ja muut aatteesta innokkaat matruusit oli koottava vankileireihin.¹²⁴ Todennäköisesti suurin osa vangituista onkin ollut näitä bolshevikeiksi luokiteltuja

Venäläisten vankien oloista on jäänyt vain vähän dokumentteja. Jaakko Paavolainen on tutkinut Oulun venäläisille toimitettujen elintarvikkeiden määriä ja tullut siihen johtopäätökseen, että mitään viitettä siitä, että venäläiset olisivat nälkiintyneet ei ole. Venäläisille toimitetut elintarvikkeet poikkesivat muille vangeille annetuista ruokatarvikkeista lähinnä vain teen ja sokerin osalta. Venäläiset saivat niitä, mutta muut eivät. Venäläisille toimitetut elintarvikkeet koostuivat mm. ruis- ja kaurajauhoista, voista, teestä, suolasta ja sokerista. Yhden viikon aikana huhtikuun lopulla he saivat myös lihaa (suolaliha, hevosenliha), perunaa ja perunajauhoa sekä tuoretta kalaa ja herneitä.¹²⁵ Yleistä vertailua muiden vankien saamiin elintarvikemääriin on vaikea tehdä, koska varsinaisia erillisiä ilmoituksia venäläisten vankien muonittamisesta ei ole. Varsinaisella Raatin vankileirillä olleiden vankien muonailmoitukset löytyvät, joista voimme laskea joko yksittäisen vangin päivittäisen kalorimäärän tai päivittäisen ruoka-annoksen. Epävarmaa on, kuinka luotettavia ilmoitukset ovat. Ainakin varsinaisella vankileirillä ovat venäläiset nähneet nälkää siinä missä suomalaisetkin.

¹²¹Paavolainen 1971, s. 67, 344 - 345. Upseereita vangituista oli 52.

¹²²kirje ja sähkösanoma 27.5., Ea1, OuSVLeir. KA.

¹²³Kansio 16, 41/22 (Valkonen), TMT. TA.

¹²⁴Eerola - Eerola 1998, s. 148.

¹²⁵Paavolainen 1971, s. 63 - 64.

Vankileirillä vangittuna ollut Samppa Alenius muistelee, kuinka hän ja hänen vaimensa olivat saaneet eväspaketin kotoaan. Paketissa oli ollut mm. kalaa. Syötyään kalan he olivat jättäneet kalan ruodot vierelleen. Mutta sitten

”...tuli lähelle eräs venäläinen vanki, jonka silmät paloivat ruotoja kohti. Hän pyysi niitä, ja oli sydämellisen kiittolinen, kun oli ne saanut ja niellyt.”¹²⁶

Venäläisten vankien kohtelusta ei ole dokumentteja. Todennäköisesti ainakin taistelujen aikana rauhallisina pysyneet ja omilla kasarmeillaan vankeina olleet ovat saaneet asiallista kohtelua osakseen. Varsinaisella vankileirillä vartijana ollut Augusti Pietilä kertoo kolmen venäläisen matruusin karanneen vankileiriltä. Heidät saatiin kiinni ja Pietilän mukaan teloitettiin.¹²⁷ Ainakin yksi venäläinen karkuri todennäköisesti teloitettiin kevään aikana.¹²⁸ Ainoa varmuudella kuollut venäläinen oli Maxim Hramow, jonka ilmoitetaan kuolleen 4.5. Raatin vankileirissä.¹²⁹ Minkäänlaista kuolinsyytä ei asiakirjoista ilmene. Koska karkaamistapauksia kasarmilta oli ollut useitakin, määrättiin jokaiseen kasarmin rakennukseen vanki, joka vastasi hengellään siitä, ettei rakennuksesta karata. Toinen ennaltaehkäisevä toimenpide karkaamisiin oli saappaiden takavarikointi. Jokaiseen rakennukseen jätettiin vain yhdet saappaat, joita ulkona asioilla käyneet vangit vuorotellen käyttivät.¹³⁰ Poikkeustapauksena voidaan pitää Leo Kameneffia, joka oli pidätettynä pisimpään venäläisistä. Hän on ollut korkea-arvoisempi henkilö, koska hän sai 6.6. Ruotsin konsulin lähettämänä elintarvikkeita. Hänestä käytettiin arvonimeä ”lähettiläs” tai ”kansankomissaari”, joten hän sai erityiskohtelun ainakin ruokahuollon suhteen. Itse VATO:n sotilaspoliisipäällikkö oli antanut luvan ruoka- ja muiden tavaroiden vastaanottamiseen.¹³¹ Häntä säilytettiin lääninvankilassa kuten muitakin tärkeitä pidettyjä vankeja.¹³²

¹²⁶ Alenius 1947, s. 243 - 244.

¹²⁷ Eero Ylitalo: *Vuoden 1918 tapahtumat Oulussa II*. Kaleva 13.7.1986; Hedman 1976, s.830. Mahdollisesti kyseessä ovat Hedmanin mainitsemat kaksi venäläistä sotilasta, jotka olivat karanneet Oulun vankileiriltä ja jotka Kemin konstaapeli oli pidättänyt ja luovuttanut Kemin suojeluskunnalle. Kemin suojeluskunta oli sitten ampunut nämä venäläiset.

¹²⁸ kts. luku 7.2.

¹²⁹ kirje no. 7., D1, OuSVLeir. KA.

¹³⁰ Weckmanin päiväämätön pk, Oulun sk-piiri 2424/3, SK17-18. SA.

¹³¹ VATO:n sotilaspoliisipäällikön kirje 6.6., Ea1, vankeja koskevat luettelot, Ba1, OuSVLeir. KA.

¹³² kirje Oulusta sotavankilaitokselle 5.7., Ec2, SVLait. KA.

Kevään aikana tuli selväksi, että venäläiset vangit, jotka eivät olleet syyllistyneet sotarikoksiin Suomessa, tulisi lähettää Venäjälle. Aikaisemmin heitä oli jo lähetetty oma-aloitteisesti mm. Limingasta jo 30.1. Toukokuun aikana alkoi venäläisten koonti kotiin lähettämistä varten. Valtaosa Pohjanmaan vangituista venäläisistä tuotiin junakuljetuksina Helsinkiin toukokuun lopussa.¹³³ Osa lähetetyistä venäläisistä ja muuta kansallisuutta olleista sotilaista oli tuomittu erilaisiin rangaistuksiin ja he päätyivät myös Oulusta Helsingin Iso-Mjölössä sijainneeseen vankileiriin.¹³⁴ Oulussa oli toiminut kenttäoikeus, joka oli langettanut tuomioita venäläisille jo helmikuun puolesta välistä lähtien.¹³⁵ 27.5. Oulusta ilmoitettiin, että Raatissa ja lääninvankilassa sekä kasarmilla vangittuina olleet venäläiset oli lähetetty Helsinkiin.¹³⁶ Muut entisen Venäjän armeijan sotilaat, jotka olivat jotakin muuta kansallisuutta kuin venäläisiä, kotiutettiin myös touko- ja kesäkuun aikana. Puolalaisten upseerien ja sotilaiden pääjoukko evakuoitiin Helsingin kautta 22. - 23. toukokuuta¹³⁷ ja virolaisten sotilaiden pääjoukko mukanaan yksi vaimo 30.5.¹³⁸ Loput ukrainalaiset ja virolaiset pääsivät lähtemään Oulusta kesäkuun alussa saapuen Helsinkiin 7.6. ja jatkaen matkaansa Riga- ja Rusj-nimisillä laivoilla.¹³⁹

Ainoastaan yksi venäläinen, lähettiläs Leo Kameneff, jäi vangituksi Ouluun.¹⁴⁰ Tosin sota-asiainkanslian päällikkö Suomen armeijan ylipäällikölle kesäkuun alussa lähettämässään kirjeessä anoo pikaisesti toimenpiteitä Kameneffin luovuttamisesta siviiliviranomaisten huostaan. Kameneff on ollut mitä ilmeisimmin tärkeä henkilö myös päämajan mielestä, koska päämajassa pyyntöä on pidetty kiireellisenä.¹⁴¹ Kameneffin lopullisesta kohtalosta ei ole tietoa.

---

¹³³Paavolainen 1971, s. 61, 68 - 69.

¹³⁴VATO:n turvaamisosaston kirjeenvaihto, kirjeet 19.5., 20.5., 21.5., 27.5., Fa2, SVLait. KA.

¹³⁵Paavolainen 1971, s. 72.

¹³⁶kirje ja sähkösanoma 27.5., Ea1, OuSVLeir. KA.

¹³⁷kirjeet 18.5., 20.5., Ea1, OuSVLeir. KA.

¹³⁸kirje 30.5., Ea1, OuSVLeir. KA.

¹³⁹kirjeet 31.5., 1.6., 2.6., 4.6., Ea1, OuSVLeir. KA.; *Ilmoitus*, Kaleva 7.6.1918.

¹⁴⁰lähetetty sähkösanoma 5.7., Ea1, OuSVLeir. KA.; Paavolainen 1971, s. 69.

¹⁴¹kirje 7.6., VATO:n turvaamisosaston kirjeenvaihto, Fa2, SVLait. KA.

5. VARTIJAT

5.1 SUOJELUSKUNTALAISET JA ASEVELVOLLISET

Ensimmäiset joukot, jotka saivat vankeja olivat Oulun seudun suojeluskuntalaiset ja Etelä- ja Keski-Pohjanmaalta saapuneet Oulun taisteluun osallistuneet suojeluskuntajoukot. Eteläpohjalaiset joukot koostuivat pääosin laihialaisista, kauhavalaisista ja härmäläisistä suojeluskuntalaisista sekä Vöyrin koulun II komppaniasta ja keskipohjalaiset olivat mm. Kalajoelta ja Rautiosta. Oulun taistelun 33 valkoisesta kaatuneesta peräti 20 oli Etelä-Pohjanmaalta.¹⁴² Ei ihme, että vartijat olivat muistitietojen mukaan ”ärtyneitä ja röyhkeitä”. Vangittujen punaisten täytyi kunnioittaa kaatuneita valkoisia, kun heitä kuljettanut reki ohitti vankisaattueen. Reen ohittaessa vangit komennettiin tien sivuun ja vartija huusi: ”Lakit pois päästä, sankareita tuodaan!”. Useampaan otteeseen vartijat uhkailivat ampuvansa vangit, mutta eräs nimeltämainitsematon jääkäri esti ampumisen. Mukana oli myös rannikkopitäjien ruotsalaisia, jotka erään vangin mukaan olivat leuhkoja ja ylimielisiä.¹⁴³ Vöyrin komppania poistui Oulusta jo taistelua seuranneena päivänä 4.2.¹⁴⁴

Suojeluskuntaesikunnan suuritöisin tehtävä oli varustaa vapaaehtoisista koostuvia taistelujoukkoja rintamalle. Tarkoitus oli perustaa kokonainen pataljoona, mutta sitä mukaa, kun miehiä ilmoittautui, heidät lähetettiin rintamakomennuskuntina rintamalle. Ensimmäinen rintamakomennuskunta lähti 23.2. Satakunnan rintamalle. Helmikuun alussa oli useissa kunnissa astunut voimaan kunnallinen asevelvollisuus. Tämän mukaan kukin kunta itse sai päättää, julistaisiko se asevelvollisuuden omassa kunnassaan. Oulussakin piiripäällikkö Weckman määräsi 11.2. kaikki kaupungin 18 - 50- vuotiaat miehet ilmoittautumaan kutsuntalautakunnalle. Oululaiset oli tarkoitus sijoittaa paikalliseen järjestyksenvalvontaan. Weckman oli saanut ajatuksen asevelvollisuudesta eteläpohjalaisten kuntien esimerkistä. Määräystä ei yritettykään valvoa, joten tietoa ei ole siitä, miten määräys vaikutti suojeluskuntaan liittyvien miesten määrään. Lisäksi kaksi Oulun piiriesikunnan edustajaa kierteli lähipitäjissä kehottamassa perustamaan kutsuntalautakuntia, jotka lähinnä määräisivät vartiomiehiä Ou-

---

¹⁴²Lantto 1997, s. 28; Alanen 1980, s. 293 - 294; Kyllönen 1980, s. 390.

¹⁴³Kansio 161, 392/1 (Maikkula), TMT. TA.

¹⁴⁴Seppä 1960, s. 49-50.

luun ja kehottaisivat miehiä liittymään lentävään osastoon ja palkattuun sotaväkeen. Lisäksi kutsuntalautakuntien tuli hankkia suojeluskunnan jäseniksi kaikki 18 - 50 vuotiaat suojeluskunnan hyväksyttävissä olevat miehet. Rinnan suojeluskuntayksiköiden kanssa ryhdyttiin perustamaan värvättyjä joukkoja 14.2. lähtien, mutta tavoitteet eivät täytyneet miesten lukumäärän osalta. Kattavampi ja ehdottomampi yleinen asevelvollisuus astui voimaan 18.2. vuoden 1878 asevelvollisuuslakiin nojaten.¹⁴⁵ Kaikki 21 - 40-vuotiaat oli velvoitettu saapumaan kutsuntoihin. Kutsunnoista ilmoitettiin jumalanpalvelusten yhteydessä ja poliisilaitosten kautta kiinnittämällä kuulutus mm. teiden varsille ja majataloihin. Lisäksi asiaa levitettiin talosta taloon. Oulussa kutsuntajulistus julkaistiin 21.2. Varsinaiset kutsunnat toteutettiin Oulun piirissä useaan otteeseen kunnittain noin kuukauden aikana helmikuun lopusta maaliskuun loppuun.¹⁴⁶

Oulun suojeluskunta ja lähiseudun suojeluskunnat olivat kuitenkin päävastuussa vartiointista vielä senkin jälkeen, kun yleinen asevelvollisuus oli julistettu. Oulun suojeluskunnan vartiopalvelustaakan helpottamiseksi määrättiin huhtikuussa lähikuntien suojeluskunnat lähettämään 18 - 50-vuotiaita suojeluskuntalaisia vuorotellen eri kunnista. Aikaisemminkin oli muista suojeluskunnista miehiä komennettuna Ouluun, mm. helmikuun loppupuolella yhteensä 399 miestä Oulun lähimaaseudulta.¹⁴⁷

Tärkeimpänä tehtävänä sotilailla oli vankien vartiointi. Ohjesäännössä vartiointitoiminnasta käskettiin vartijoita estämään karkaamisyritykset tarvittaessa ampumasetta apuna käyttäen. Samoin tuli toimia, jos vanki teki vastarintaa laillisia käskyjä vastaan. Lisäksi sotilaiden tuli estää vankien ja ulkopuolisten kaikenlainen yhteydenpito. He eivät myöskään käskyn mukaan saaneet avustaa kirjeiden tai pakettien vaihdossa eikä päästää ketään Raatinsaaren rantaan.¹⁴⁸ Päätehtävän vartiointin ohella sotilaiden tehtävänä oli myös vankien siirto eri työtehtäviin ja vartiointi kohteissa.¹⁴⁹ Vartijat suorittivat vartiointitehtävänsä myös muualla kuin varsinaisella vankileirillä. Vielä huhtikuussakin Oulun tärkeimmät kohteet oli miehitetty. Olihan sota vielä muualla Suomessa käynnissä. Seuraaviin kohteisiin määrättiin eri komppa-

¹⁴⁵ Manninen 1974, s. 32 - 41, 50; Roudasmaa 1981, s. 135 - 136.

¹⁴⁶ Manninen 1974, s. 67 - 75, 260.

¹⁴⁷ Pk huhtikuulta ja ilmoitus 22.2., Oulun sk 2424/1, SK17-18. SA.

¹⁴⁸ Päiväämätön ohjesääntö, Ha1, SVLait. KA.

¹⁴⁹ sähkösanoma 7.7., Ea1, OuSVLeir. KA.

nioista vartijoita 10.4. julkaistun päiväkäskyn mukaan.¹⁵⁰

Kasarmille	17 miestä
Rautatieasemalle	11 - ” -
Postijunille	4 - ” -
Klassilliselle lyseolle	31 - ” -
Raattiin	36 - ” -
Sähkölaitokselle	1 - ” - (yöllä 2)
Lääninhallitukseen	2 - ” -
Rautatiesillalle	4 - ” -
Kaduille yöllä	18 - ” -
ent. Toppeliuksen taloon	2 - ” -
Suomalaisella tyttökoululla	17 - ” -

Koko huhtikuun ajan kyseiset paikat oli miehitetty ja lisäksi huhtikuun puolivälissä tuli tarve lisävartijoihin, jotka joutuivat vartioimaan mm. hautoja kaivavia vankeja.¹⁵¹

Vankien vartiointi vapaaehtoisten suojeluskuntalaisten voimin ei tahtonut onnistua parhaimmalla mahdollisella tavalla. Työ oli puuduttavaa ja tuntui enemmänkin rangaistukselta kuin sovelialta toiminnalta vapaaehtoiselle. Vaikka suojeluskuntalaisille maksettiin pientä korvausta vartioinnista, ei palkkio sen pienuudesta johtuen houkutelut.¹⁵² Oulussa suojeluskuntiin ja asevelvollisiin kuuluville maksettiin 1.3. alkaen päivärahaa 2 markkaa päivässä.¹⁵³ Tosin Oulun piirin suojeluskuntajoukkojen päällikkönä toiminut R.Weckman toivoi, että suojeluskuntalaiset luopuisivat nostamasta palkkaravoja, jotta ne voitaisiin käyttää rintamalle lähtevien varustamiseen.¹⁵⁴

Toukokuun lopussa vastuu vartioinnista siirtyi asevelvollisjoukoille. 28.5. julkaistun päiväkäskyn mukaan suojeluskunnat oli tarkoitettu lähinnä rauhan turvaamiseen omilla paikkakunnilla. 1.6. lähtien suojeluskuntien ei enää tarvinnut lähettää miehiä vartiointitehtäviin.¹⁵⁵ Osa suojeluskuntalaisista jäi kuitenkin suorittamaan vartiointitehtävää, koska myöhemmissä päiväkäskyissä vielä mainitaan useiden suojeluskuntalaisten ottaneen osaa tehtäviin. Tampereen valtauksen jälkeen rintamalla olleet erilliset suojeluskuntakomppaniat ja -pataljoonat organisoitiin uudelleen ja niihin sijoi-

¹⁵⁰Pk 10.4., n:o 63, Ea1, OuSVLeir. KA.

¹⁵¹Pk:t 18.4. n:o 71 ja 19.4. n:o 72, Ea1, OuSVLeir. KA.

¹⁵²Paavolainen 1971, s. 121.

¹⁵³Pk n:o 68, Ea1, OuSVLeir. KA.

¹⁵⁴Pk no.21 15.4., Oulun sk 2424/2, SK17-18. SA.

¹⁵⁵Pk 28.5. n:o 111, Ea1, OuSVLeir. KA.

tettiin myös asevelvollisia.¹⁵⁶ Ouluun sijoitettiin Pohjois-Pohjanmaan rykmentin 1. pataljoona sekä esikunta. Kyseisen rykmentin 2. ja 3. pataljoonan asemapaikka oli Vaasassa.¹⁵⁷ Tosin 1. pataljoonan 3. komppania oli vartiopalveluksessa Kotkassa ja 2. pataljoonan 5. komppania Torniossa.¹⁵⁸ Siten Oulussa sotilaita ei tahtonut riittää vartiointitehtäviin. Niinpä Oulusta lähetettiin useita pyyntöjä Pohjois-Pohjanmaan rykmentin omien joukko-osastojen kotiuttamiseksi Ouluun.¹⁵⁹ Pyyntöön suostuttiin ja 20.6. II pataljoona saapui Ouluun lukuunottamatta Kotkassa olevia joukkoja ja yhtä komppaniaa, joka sijoitettiin Tornioon.¹⁶⁰ Lisäksi Ouluun perustettiin kyseisen rykmentin alaisuuteen koostumukseltaan kirjava täydennyspataljoona.¹⁶¹ Sotaväki oli majoittuneena Oulun kansakouluissa ja suojeluskunnan talolla.¹⁶² Varsinaisen vankileirin vartiointista Raatissa oli vastuussa Pohjois-Pohjanmaan Rykmentin ja sen täydennyspataljoonan asevelvolliset. Suojeluskunta vartioi lähinnä kaduilla yöllä ja suomalaisella tyttökoululla sekä päivysti suojeluskuntatalolla.¹⁶³ Osa yli- ja alaikäisistä asevelvollisista kotiutettiin ja organisatorinen uudistus oli tarpeen. Heinäkuun alusta lähtien vartiointia hoiti nyt jo pienentynyt ja nimen muutoksen kokenut Oulun-Waasan vartiopataljoona, johon kuului asevelvollisista koostuvat kaksi sadan miehen komppaniaa ja konekivääriosasto sekä esikunta.¹⁶⁴

Heinäkuun alussa ”karkaamiskiihko” alkoi saada valtaa rykmentin sotilaiden keskuudessa. Yhteensä I ja II pataljoonassa sekä täydennyspataljoonassa karkureita oli noin 100. Osa katosi kasarmilta, osa jäi saapumatta lomalta tai sairaalasta vapautuessaan.¹⁶⁵ Karkaamiskiihkoa oli omalta osaltaan kiihdyttänyt entisen raahelaisen värvärin Arvi Asukkaan vierailu 1.7. Oulun kasarmilla. Hän oli kertonut miehille, että heitä ei voida rangaista eikä saattaa syytteeseen, jos he ”omin lupinensa” poistuvat kasarmilta.¹⁶⁶ Rykmentin vt. päällikkö oli huolissaan karkureiden suuresta määrästä

¹⁵⁶ Manninen 1974, s. 209 - 210.

¹⁵⁷ Ilmoitus vartiorykmentistä, VATOon saapuneet asiakirjat, Ea4, SVLait. KA.

¹⁵⁸ Työvankien vartiomisjaoston päällikölle saapuneet kirjeet 12.6. ja 13.6., Ea2, SVLait. KA.

¹⁵⁹ Työvankien vartiomisjaoston päällikölle saapuneet kirjeet 13.6., 15.6. ja 16.6., Ea2, SVLait. KA.

¹⁶⁰ Majuri Järnströmin sähkösanomat majuri von Wrightille, majuri Pellille ja Oulun piiripäällikölle 15.6., 19.6. ja 20.6., PPR/esikunta/kansio 2, Vsa. SA.

¹⁶¹ Roudasmaa 1981, s. 137 - 138.

¹⁶² sähkösanoma 5.7., Ea1, OuSVLeir. KA.

¹⁶³ Pk:t kesäkuulta no:t 116, 117, 118, 135, Oulun sk 2424/2, SK17-18. SA.

¹⁶⁴ Roudasmaa 1981, s. 138.

¹⁶⁵ vt. rykmentin päällikön kirje varusväen päällikölle 5.7., PPR/esikunta/kansio 2; luettelo karanteista, PPR/täydpätk/kansio 8, Vsa. SA.

¹⁶⁶ II pataljoonan komentajan kirje rykmentin päällikölle 5.7., PPR/esikunta/kansio 1, Vsa. SA.

ja anoi uutta joukko-osastoa, joka tulisi siirtää muualta Ouluun, koska komentajan nykyinen rykmentti oli sijoitettu paikkakunnalle, jonka läheisyydestä miehistön enemmistö oli kotoisin. Tämän takia karkureita oli niin paljon.¹⁶⁷ Komentajan pyyntöön ei suostuttu eikä karkaamiskiihkokkaan näyttänyt laimenemisen merkkejä.¹⁶⁸ Komentajan huomio sotilaiden kotipaikoista oli oikea, sillä tarkasteltaessa esimerkiksi I pataljoonan miehistöluetteloja näyttää lähes kaikki sotilaat olleen kotoisin Oulun ja Lapin läänistä.¹⁶⁹ Täydennyspataljoonan 69 karkurista vain yhdeksän oli edellämainittujen läänien ulkopuolelta kotoisin.¹⁷⁰ Rykmentin johto yritti hillitä karkaamisia alistuen kiinnijääneiden karanneiden asiat sota-oikeuteen.¹⁷¹ Tämä toimenpide ei auttanut, vaan karkaamiset jatkuivat.¹⁷² Houkutus lähteä kotiin oli liian suuri. Lisäksi vartijat olivat mitä ilmeisimmin raskaasti ylityöllistettyjä. Kesäkuun viimeisenä päivänä oli tehty laskennallinen selvitys Oulussa tarvittavien vartiosotilaiden määristä. Laskennallisesti päädyttiin 500 sotilaan tarpeeseen. Kuitenkin Oulussa sijaitsevilla Pohjois-Pohjanmaan rykmentin pataljoonissa oli 21 - 25-vuotiaita vain alle 400, kun kaikki alle 21-vuotiaat ja yli 25-vuotiaat oli määrätty kotiutettaviksi.¹⁷³ Eräs kiinnisaatu asevelvollinen mainitsi karkaamisen syyksi liian pitkän vahtiajan ja muiden esimerkin.¹⁷⁴

5.2 SIVIILIVARTIJAT

Siviilivartijoiden palkkaamiseen olivat osasyynä suojeluskuntien ja asevelvollisten haluttomuus suorittaa vartiointia pientä päivärahaa vastaan. Alkuun siviilivartijoista oli pulaa, eikä heikko palkka pahemmin houkutellut, vaikka sota ja pula-aika oli synnyttänyt työttömyyttä. Heikko palkkaus ei ollut omiaan houkuttelemaan parhainta ainesta vartijoiksi. Paavolaisen mukaan tehtävään pestautuikin suhteellisen paljon epä-

¹⁶⁷ vt. rykmentin päällikön kirje varusväen päällikölle 4.7., PPR/esikunta/kansio 2, Vsa. SA.

¹⁶⁸ mm. ilmoitukset 6.7., 8.7., 10.7., 11.7., 13.7., 18.7., 29.7., 30.7., PPR/esikunta/kansio 1 ja 2, Vsa. SA.

¹⁶⁹ Miehistöluettelot, PPR/Ipat/kansio 4, Vsa. SA.

¹⁷⁰ Luettelo karanneista miehistä, PPR/täydpäät/kansio 8, Vsa. SA.

¹⁷¹ Vt. rykmentin päällikön kirjeet 1.7. Oulun piirin piiripäällikölle ja 5.7. II pataljoonan päällikölle, PPR/Esikunta/kansio 2, Vsa. SA.

¹⁷² Ilmoitukset heinäkuulta eri pataljoonien päälliköiltä, PPR/Esikunta/kansio 2, Vsa. SA.

¹⁷³ Allekirjoittamaton selvitys tarvittavasta miehistöstä 30.6., PPR/Esikunta/kansio 2, Vsa. SA.

¹⁷⁴ Komppanian päällikön kirje II pataljoonan komentajalle 5.7., PPR/Esikunta/kansio 1, Vsa. SA.

määräistä ainesta. Hennalassa siviilivartijoita kuvattiin mm. ”seikkailijoiksi ja onnenonkijoiksi”.¹⁷⁵ Oulussa palkattiin kevään mittaan useita siviilejä päällysmiehiksi ja vartijoiksi. Asiakirjoissa heitä mainitaan yhteensä kuusi henkilöä, joista enimmillään yhtäaikaisesti toimi neljä. Ensimmäinen päällysmiehenä toiminut oli liikemies Ivar Salmela, joka oli palkattu tehtäväänsä heti Oulun taistelun jälkeen. Myöhemmin leirin vt. johtajana toiminut Fredrik Rönnfors oli maaliskuun lopusta toukokuun alkuun alunperin myös toiminut päällysmiehenä, kuten myös myöhemmin sihteerinä toiminut W.J.Malmberg. Ylioppilas Bertel Laurin ja vanginvartija G.A.Stålhammar kuuluivat myös leirin siviilivartiostoon. Erityisen vanginvartijakurssin oli käynyt työnjohtajana kesäkuun alkupuolelta lähtien toiminut W.W.Lievonen.¹⁷⁶ Myös muita henkilöitä eri asiapapereissa kutsutaan ”järjestysmiehiksi”, joten enemmänkin heitä on saattanut olla. Tärkein tehtävä siviilivartijoilla näyttää olleen sotilasvartijoiden tarkastusvelvollisuus ja erilaiset työnjohdolliset tehtävät. Elokuulta säilyneissä raporteissa eri järjestysmiehet ovat tarkastaneet sotilasvartiostoja yöllä vankien nukkuessa. Todennäköisesti he ovat myös huolehtineet vankien nimenhuudosta ennen kello kymmentä julistettua hiljaisuutta. Järjestysmiehet ovat erityisesti valvoneet yöllä tapahtuneita vahdinvaihtoja.¹⁷⁷

Vaikka vangeilla näyttää olleen pääsääntöisesti erittäin huonoja kokemuksia siviilivartijoista muilta vankileireiltä¹⁷⁸, ei Raatin vankileiriä koskevissa muisteluissa kertaakaan mainita erikseen siviilivartijoita. Todennäköisesti Oulussa vartiointi oli pääsääntöisesti hoidettu sotilasvartijoiden avulla ja nimenomaan sotilaat olivat ensisijaisesti kosketuksissa vankeihin. Muutamat siviilivartijat ovat toimineet mitä ilmeisimmin lähinnä sotilasvartijoiden tarkastajina.

---

¹⁷⁵Paavolainen 1971, s. 121 - 122, 137 - 138.

¹⁷⁶Henkilökuntaluettelo, Ec5. SVLait. KA.

¹⁷⁷Järjestysmiesten raportit 28.8. ja 29.8., Oulun Raatinsaaren vankileiri EE6, Suomen luokkasota 1918. KanA.

¹⁷⁸Paavolainen 1971, s. 138.

5.3 SUHTAUTUMINEN VANKEIHIN

Siviilivartijoilla ja suojeluskuntalaisilla oli Oulussa hyvä maine verrattuna esimerkiksi Tammisaaren vankileirin vartijoihin. Siellä erityisesti siviilivartijoita eli ns. E-miehiä pidettiin yleisesti raaempina kuin esimerkiksi vartiointitehtävissä olleita asevelvollisia. Asevelvollisia kuitenkin pidettiin epäluotettavina ja vartiointiin välinpitämättömästi suhtautuvina. Vankien vartiointi oli vähemmän toivottua palvelusta ja muonitus ja majoitusolosuhteet olivat heikot. Asevelvollisuuden kautta otettujen sotilaiden keskuudessa oli lisäksi paljon ”punaisia mielipiteiltään”. Tämä kaikki aiheutti sen, että vartijoiden keskuudessa esiintyi paljon leväperäisyyttä.¹⁷⁹ Jo aikaisin keväällä oli Oulussakin huomattu asevelvollisten huono motivaatio. Tornioista ilmoitettiin jo 18.3., että suurin osa ”rekryteistä” on punaisia mieleltään ja ”niin on myöskin laita Oulussa”.¹⁸⁰ Osa asevelvollisista oli valmiita keinoja kaihtamatta pääsemään pois asepalveluksesta. Torniossa vartiostossa ollut sotilas oli tahallaan lyönyt sormensa poikki. Sormi sidottiin ja mies pantiin putkaan.¹⁸¹ Seuraava tapaus asevelvollissotilas August Nukkalasta kuvaa hyvin suhtautumistapaa, joka oli osalle vartijoista tyypillinen.

”6.8. kello 1/2 8 vartiosotilas August Nukkala II komppaniasta läksi viemään 4 vankia Tuomaisen pajalle, oli häneltä vanki Kalle Huurre jo Raatin ja lääninvankilan välillä kadonnut. Joku jäljellä olevista kolmesta vangista oli Nukkalalle huomauttanut, että yksi mies on poissa, johon Nukkala oli siihen vastannut: *’Kylläpä hän sieltä tulee.’* Tästä huolimatta oli Nukkala jatkanut matkaa työmaalle. Illalla 4 - 5 välissä kun Nukkala toi vangit takaisin, kysyttiin Nukkalalta, mihin hän on jättänyt Huurteen vastasi hän: *’Luulin hänen menneen jollekin asialle ja luulin hänen sieltä palaavankin.’* Nukkala luuli katsoneensa silloin maahan, kun Huurre oli lähtenyt. Ei tietoa tuliko Huurre takaisin.”¹⁸²

Mainintoja vartijoiden leväperäisyydestä on useita. Sotamies Kalle Kipeä oli maakuullaan keskustellut vankien kanssa vartioidessaan heitä Raatinsaarella.¹⁸³ Toisessa tapauksessa vankilan johtaja oli lähettänyt Raatista neljä vankia hautausmaalle

¹⁷⁹Eerola 1988, s. 19 - 20.

¹⁸⁰Raportti Pohjois-Pohjanmaan jääkäreiltä 1.JR:n esikunnalle 18.3., 1.JR/esikunta/kansio 1, Vsa. SA.

¹⁸¹Sähkösanoma Tornioista esikuntaan 19.3. ja sähkösanoma esikunnasta Tornioon 20.3.,

1.JR/I pat/kansio 2, Vsa. SA.

¹⁸²vt.johtaja Schantz Oulun-Vaasan vartiopataljoonan päällikölle 7.8., D1, OuSVLeir. KA.

¹⁸³Täydennyspataljoonan II komppanian päällikön raportti 15.7., PPR/Esikunta/kansio 1, Vsa. SA.

töihin. Vartijana oli toiminut sotilas Suojanen. Yksi vanki oli kuitenkin tavattu kaupungilla vaimonsa seurasta.¹⁸⁴ Vartijat olivat myös välittäneet työssäoleville punavangeille ruokaa, paperossia ja kirjeitä sekä käyttäneet heitä läheisissä taloissa.¹⁸⁵ Erään ilmoituksen mukaan vartijat olivat antaneet vankien tehdä kaikkea sitä, mikä oli heiltä ankarasti kielletty ja ”vieläpä avustavat vankeja toiminnassaan”. Vankien oli annettu käydä kotonaan ja yleisissä kahviloissa, sallittu tehdä ostoksia kaupungilla ja vastaanottaa lähetyksiä sivullisilta sekä päästetty Raatin saaresta veneellä soutelemaan.¹⁸⁶ Vaikka vartijoilla olisi ollut oikeus käyttää jyrkkiäkin keinoja, vaikutti yleinen suhtautuminen vankeihin myös niihin vartijoihin, jotka olisivat kyenneet toteuttamaan käskyjä. Suojeluskuntakomppanian päällikkö kuvaili raportissaan esimiehelleen tilannetta, joka syntyi punaisten vankien ollessa kylpemässä Anttilan saunassa. Naispuoliset siviilit olivat tulleet saunaan ja antaneet vangeille paketteja. Komppanian päällikkö oli ottanut pakettien antajien nimet ylös, vaikka hänellä olisi ollut oikeus ampua. Ampumiskäskyä ei pantu täytäntöön, koska sitä ei oltu aikaisemminkaan noudatettu.¹⁸⁷ Vartijoiden leväperäisyys näyttää olleen laajaa useilla leireillä. Riihimäellä, Tammisaarella, Hämeenlinnassa ja Katajanokalla asiakirjat kertovat vartijoiden välipitämättömästä suhtautumisesta tehtäviinsä.¹⁸⁸

Tarkasteltaessa Oulussa sijainneen joukko-osaston I ja II pataljoonan asevelvollisten taustoja voi huomata, että heidän kotipaikkansa ja ammatillinen taustansa ei suuresti-kaan eronnut vartioitavien vankien taustoista. Kuten aikaisemminkin jo mainittiin, oli suurin osa kotoisin Oulun lähialueilta ja Lapista. Lisäksi vartiosotilaiden ammattikautuma on varovastikin arvioiden lähes sama kuin vangeilla. Suurin osa heistä oli erilaisia työmiehiä ja maatalousalalla toimivia. Tosin päällystön ja alipäällystön sotilaat olivat koulutetumpia kuin useimmat vangit, mutta he eivät useinkaan näytä toimineen suoranaisesti vankien vartijoina.¹⁸⁹ Kuvaavaa on myös rykmentin vt. komentajan lausunto, jonka mukaan miehistöstä ”useimmilla on sukulaisia ja tuttav

¹⁸⁴ Johtajan kirje vartioston päällikölle 11.8., D1, OuSVLeir. KA.

¹⁸⁵ Pk no. 112. 29.5., Ea1, OuSVLeir. KA.

¹⁸⁶ kirje no.78, 27.6., A2, OuSVLeir. KA.

¹⁸⁷ Sk-komppanian päällikön ilmoitus Oulun sk:n päällikölle 29.5., Oulun sk 2424/7, SK17-18. SA.

¹⁸⁸ Paavolainen 1971, s. 128.

¹⁸⁹ Miehistöluettelot, PPR/Ipat/kansio 4; sotakantakirja, PPR/IIpat/kansio 6, Vsa. SA. Mainittuja ammatteja miehistöllä mm. erilaiset työmiehet, maanviljelijä, torppari, mäkitupalainen, seppä, suutari, kalastaja, kirvesmies, nahkuri ja rautatieläinen sekä päällystöllä musiikkeri, työnjohtaja, koululainen, opettaja, lehtori, taiteilija ja virkamies.

vartioitavana olevien vankien keskuudessa”.¹⁹⁰ Siten ei ole ihme, että vartiosotilailla ei ollut suuremmin motivaatiota vankien tiukkaan vartiointiin. Tämän osoittaa päällystön jatkuvat valitukset ja raportit siitä, kuinka vartiomiehet eivät hoida velvollisuuksiaan. Lisäksi osaa asevelvollisista ei uskallettu käyttää rintamatehtävissä ja he joutuivatkin vartiointitehtäviin. Esimerkiksi keväällä, kun osa asevelvollisjoukoista lähti Kuolajärvelle torjumaan Venäjän puolelta odotettua hyökkäystä, joutui kompanianpäällikkö jättämään kaikki epäluotettavat asevelvolliset Ouluun. Niinpä Ouluun jääneissä oli ”paljon selviä vasemmistolaisia ja osa näistä hyvin suulaita”.¹⁹¹ Mannisen mukaan oli todennäköistä, että mitä enemmän kunnassa oli sosialisteja, sitä enemmän heitä joutui myös armeijaan.¹⁹² Sosialidemokraattien kannatus Oulun läänin vaalipiireissä oli ollut suurta. Vuoden 1907 eduskuntavaaleissa Oulun läänin kaupungeissa oli SDP:n kannatus ollut 43 % (Oulussa 51 %) ja maaseudulla 22 %. Vuosina 1911 ja 1913 kannatus oli keskimäärin samaa luokkaa eli 28 - 30 %.¹⁹³ Osa työväenhenkisistä miehistä oli kuitenkin jo vangittuina ja kykenemättömiä saapumaan kutsuntoihin, mutta toisaalta myös osa valkoisia kannattaneista miehistä oli jo lähtenyt vapaaehtoisesti asepalvelukseen. Jäljelle jäävistä enemmistö näyttää olleen punaisia mieleltään ja myös muista syistä vastahakoisesti asevelvollisuuteen suhtautuvia. Suomenlinnassa vangittuna ollut Viljo Sohkanen kuvailee asevelvollisvartijoita, ja hänen mukaan asevelvollisten ja vankien välillä ei ollut paljon eroa. ”Herraspoikia” ei Sohkanen mukaan Suomenlinnan asevelvollisvartijoissa ollut ja päällystön silmän välttäessä he olivat avulialaita. Pääosa vankeja vartioineista sotilaista ja siviileistä kohteli heitä inhimillisesti.¹⁹⁴

Näyttää siis siltä, että erityisesti Pohjois-Pohjanmaan rykmentin asevelvollisista suurin osa suhtautui vartiointitehtävään välinpitämättömästi. Heistä osa oli lähtenyt armeijaan vastahakoisesti ja ollut aikaisemmin työväestöön lukeutuvia ja pakoillut asevelvollisuusviranomaisia. Oulun seudulla esiintyi melko paljon asepalveluksesta kieltäytyneitä. Asepalveluksesta kieltäytymisen syitä olivat mm. hallituksen laillisuuden kiistäminen sekä uskonnollinen ja poliittinen vakaumus.¹⁹⁵ Ruokapaketteja van-

---

¹⁹⁰ Rykmentin vt. komentajan kirje I divisioonan esikunnalle 20.7., PPR/esikunta/kansio 2, Vsa. SA.

¹⁹¹ Manninen 1974, s. 224.

¹⁹² Manninen 1974, s. 110.

¹⁹³ Soikkanen 1961, s. 365 - 367; Soikkanen 1975, s. 187.

¹⁹⁴ Sohkanen 1967, s. 198 - 200; Tiitta 1983, s. 52.

¹⁹⁵ Manninen 1974, s. 135, 140 - 141, 172; Luettelo asevelvollisuudesta kieltäytyneistä, Oulun sk 2424/4, SK17-18. SA.

geille välittänyt vartija Kalle Räihäkin oli kuulunut Iin työväenyhdistykseen ja piileskellyt metsissä välttääkseen kutsunnat.¹⁹⁶ Pääsääntöisesti voidaan sanoa, että ilmoitukset vartijoiden välinpitämättömästä suhtautumisesta lisääntyvät sitä mukaa, mitä kauemmas ajallisesti Oulun taistelusta edetään. Osittain ero johtuu siitä, että asevelvollisista kootut vartiopataljoonat toimivat tiukemmassa sotilaallisessa organisaatiossa, jossa raportointi näyttää olleen huomattavasti säännöllisempää kuin suojeluskuntajoukoilla. Myös suojeluskuntalaisvartijoista tehtiin valituksia, mutta vähemmän kuin asevelvollisvartijoista. Tällaisista tapauksista huomautti komendantti Laurin päiväkäskyssään 6.4., kun ”yhä uudelleen” suojeluskuntalaiset olivat sallineet vankien puhella siviilien kanssa ja ottaa vastaan heiltä paketteja. Olipa yhdessä tapauksessa vangit olleet vartijansa kanssa kahvilla kahvilassa.¹⁹⁷ Eroa suojeluskuntalaisen ja asevelvollisen välillä hämärtää se, että kevään kuluessa osa suojeluskuntaan värväytyistä oli itse asiassa asevelvollisuutta pakoilleita, jotka olivat tulleet toisiin aatoksiin. Vaikka he ilmoittivat ”alistuvansa sotapalvelukseen”, on varmaa, että osa heistä lähetettiin suojeluskuntaan suorittamaan vartiointitehtävää, koska heitä ei voitu lähettää epäluotettavina rintamallekaan.¹⁹⁸ Aikaisemmin suojeluskunnat toimivat vartiointissa kuitenkin enemmän käskyjen mukaan, kun taas asevelvolliset eivät. Tämä johtui suojeluskuntalaisten ja asevelvollisten taustojen eroista. Vakituiset suojeluskuntalaiset olivat poliittiselta asennoitumiseltaan huomattavasti homogeenisempi joukko ja he edustivat valkoisen Suomen aatemaailmaa, kun taas asevelvollisten joukkoon oli otettu useita työväenhenkisiä miehiä, joita ei aikaisemmin oltu uskallettu laittaa rintamapalvelukseen tai he olivat pakoilleet kutsuntaviranomaisia. Nyt he saivat suorittaa oman osansa palveluksesta vartiointitehtävissä. Huono motivaatio vartiointitehtäviä kohtaan näkyy myös karanneiden, vangittujen ja arestissa olleiden määrässä. Kesä-heinäkuun aikana oli karanneiden sotilaiden lisäksi pelkästään luvattomasti poistuneita sotilaita yli 20. Lisäksi arestissa oli sotilaita mm. varkaudesta ja tehtävien laiminlyönneistä.¹⁹⁹ Kaikkia vartiovelvollisuuksien laiminlyönneistä kiinnijääneitä ja karanneita sotilaita kaavailtiin lähetettäväksi sota-oikeuteen. Ainakin

---

¹⁹⁶(Räihä), s.114-115, nidos 15, ”1918”. SKS.

¹⁹⁷Pk no. 59 6.4., Oulun sk 2424/2, SK17-18. SA.

¹⁹⁸Luettelo asevelvollisuudesta kieltäytyneistä, Oulun sk 2424/4, SK17-18. SA.; Manninen 1974, s. 190.

¹⁹⁹Päiväämätön ilmoitus, Pohjois-Pohjanmaan rykmentin ja Oulun-Vaasan vartiopataljoonan asiakirjat, Hc1, SVLait. KA.

yksi karannut sotilas tuomittiin neljän kuukauden vankeusrangaistukseen.²⁰⁰ Ilmeisesti Oulussa ei kuitenkaan oltu valmiita menemään tarpeeksi pitkälle rangaistuksien ankaruudessa, jotta karkaamiset ja välinpitämättömyys tehtäviä kohtaan olisi saatu kuriin. Muualla Suomessa saatettiin käyttää hyvinkin ankaria rangaistuksia vartijoita kohtaan. Motivaatiota huononsi myös vartijoiden liian vähäinen määrä, koska ei oltu osattu arvioida mm. vankien työssäkäymisestä johtuvaa vartijoiden lisätarvetta, sekä huono ravinto ja puutteelliset asumistilat. Järjestyksenpitoon vaikutti myös asevelvollisotilaiden ja aliupseereiden vähäinen koulutus, joka vaikutti höllentävästi sotilaskuriin.²⁰¹ Tämä näkyi mm. ylempien sotilashenkilöiden tervehtimisen laiminlyömisinä. Täydennyspataljoonan vääpeli valitti rykmenttinsä päällikölle katkerana, että kaksi sotilasta oli loikoillut puistossa eivätkä he olleet tehneet elettäkään tervehtiäkseen.²⁰² Tervehtimättä jättäminen oli ollut hyvin yleistä ja siitä oli myös sotilaita rangaistu.²⁰³

Puhuttaessa vankilainstituutiosta, voidaan todeta, että se on yleisesti tarkoitettu tavallisia vankeja varten, jotta heidät voitaisiin eristää yhteiskunnasta, kunnes rikos on sovitettu. Nämä vangit, mm. erilaisiin rikoksiin syyllistyneet, saavat rangaistuksensa, kärsivät sen vankilainstituution puitteissa ja siten periaatteessa suorittavat velkansa yhteiskunnalle. Yleinen mielipide tavallisen rikoksen suorittajaa kohtaan on yksiselitteisen selkeä; hän on rikoksensa ansainnut ja hänet tulee sulkea ”kiven sisään”. Mutta miten oli laita vuoden 1918 punaisten vankien kohdalla? He eivät olleet tavallisia kriminaalivankeja, vaan poliittisia vankeja. Juridisesti he täyttivät myös poliittisen rikollisen tunnuspiirteet. He olivat pyrkineet yhteiskuntajärjestyksen horjuttamiseen ja useita heistä syytettiin valtio- ja maanpetosrikoksista. He eivät olleet suorittaneet rikoksiaan henkilökohtaisen hyödyn vuoksi, vaan yhteisen edun nimissä. Punavangit ja suurin osa työväenhenkisistä ihmisistä olivat varmasti sitä mieltä, että he eivät olleet syyllistyneet rikokseen. He olivat lähinnä kärsineet vääryyttä eikä heidän tarvinnut sovittaa vankeusaikana mitään yhteiskunnalle. Poliittisten vankien siteet ympäröivään maailmaan eivät katkenneet. Siten he olivat on-

---

²⁰⁰ Rykmentin vt.päällikön kirje II pataljoonan päällikölle 5.7. ja Oulun läänin maaherralle 10.7., PPR/Esikunta/kansio 2, Vsa. SA.

²⁰¹ Paavolainen 1971, s. 125, 130 - 133.

²⁰² Vääpeli Sigurd Doktorin kirje rykmentin päällikölle 15.7., PPR/Esikunta/kansio 1, Vsa. SA.

²⁰³ Raportit heinäkuulta, PPR/Esikunta/kansio 1, Vsa. SA.

gelma vankilainstituutiolle.²⁰⁴ Mikrotasolla he olivat ongelma erityisesti heidän vartioinnistaan vastuussa olleille henkilöille. Näiden poliittisten vankien kohdalla vartiointi olisi täytynyt olla normaaliakin tiukempaa johtuen ulkopuolisista kannattajista ja vankien siteistä heihin. Mutta tilanne oli täysin päinvastainen. Osa vartijoista kuului näihin punaisten ja heidän ajamansa asian ulkopuolisiin kannattajiin. Vartijoiden taustojen perusteella uskaltaisin väittää, että suurin osa vartijoista kuului heihin. Lisäksi ulkopuolinen paine teki vartijoiden työn lähes mahdottomaksi. Hyvin kuvaava oli tilanne, joka syntyi usein vartijoiden liikkussa kaupungilla. Vaikka seuraava raportti on todennäköisesti hieman liioitteleva, kuvaa se hyvin sitä, miten vankien vartioinnista vastuussa olevat henkilöt kokivat yleisen ilmapiirin. Raportin mukaan vankien saattaja joutui kaupungilla aina ”raa’an ivan ja pilkan kohteeksi”. Lisäksi rautatieasemalla parveili miesjoukkoja, jotka ”ivaten ja naurunhohotuksin” tervehtivät haavoittuneita, kaatuneita ja rintamallelähtiöitä.²⁰⁵ Vartijoiden huono motivaatio tehtäviensä kohtaan ja siviilien yleinen asennoituminen tekivät vartiot tehtävän suorittamisen erittäin vaikeaksi vastuussa olleelle sotilaspäällystölle.

---

²⁰⁴ Ahonen 1986, s. 270 - 272; Kekkonen 1996, s. 187 - 189; Paavolainen 1979, s. 49 - 60.

²⁰⁵ Päivämätön raportti Oulun sk:lle, Oulun sk 2424/6, SK17-18. SA.

6. LEIRIN OLOT

6.1 LEIRIN ASUNTO-OLOT

Oulun Raatinsaari oli sisällissodan aikaan erillinen saari, joka oli pituudeltaan itä-länsisuunnassa n. 500 metriä ja leveydeltään vajaat 200 metriä.²⁰⁶ Saaren eteläosan läpi johti Oulun keskustasta pohjoiseen vievä tie. Se oli ainoa reitti ulos maitse saarelta. Saari oli siis vankien vartioinnin kannalta erinomainen paikka vankileirille. Vuonna 1873 Raatinsaaren länsipäähän oli perustettu puisto ja ravintola sekä keilatarata. Ravintolatoiminta vuokrattiin yksityiselle yrittäjälle 20 vuodeksi.²⁰⁷ Oulun Raatissa toimi ensimmäisen maailmansodan aikana merivalvonta-asema. Oulu oli merkittävä sotilaskeskus, jonka joukot olivat vastuussa osasta Pohjanlahden rannikon vartioinnista.²⁰⁸ Varsinainen venäläisten kasarmialue sijaitsi radan itäpuolella lähellä Oulun keskustaa. Juuri ennen Oulun taistelua Raatin parakkeihin oli majoitettu venäläisiä merisotamiehiä eli matruuseja, jotka oli taistelun jälkeen vangittu. Maaliskuuhun vaihteessa suurin osa Oulussa vangituista punaisista vangeista siirrettiin Raatinsaareen. Vain johtohenkilöt jäivät lääninvankilaan.

Suomessa vuonna 1918 sijainneissa leireissä asuintilat eivät yleensä olleet varustettuja vastaanottamaan suuria määriä vankeja. Esimerkiksi Hennalasta lähtiessään venäläiset olivat ryöstäneet kasarmin tyhjiin. Niinpä vangit asuivat tyhjissä huoneissa ja joutuivat makaamaan pelkillä lattioilla. Useimmiten sängyt oli varattu vartijahenkilöstölle ja sairastupiin.²⁰⁹ Oulussa osa vangeista oli sijoitettu kahteen kaksikerrokseen rakennukseen.²¹⁰ Näiden lisäksi vangit sijoitettiin ns. Bergbomin makasiiniin, joka paloi vuonna 1922, sekä hevostalliin. Vankileirin kanslia sijaitsi venäläisten rakentamassa radiolähetinhuoneessa.²¹¹ Allaoleva piirros perustuu leirin kasvatusjohtajan pastori Carlstedtin luonnokseen. Valitettavasti rakennusten kokoja pastori ei maininnut eikä rakennuksista ole säilynyt tarkempia piirustuksia. Venäläiset joukot tuhosivat osan asiakirjoista ennen antautumistaan ja osa asiakirjoista oli

---

²⁰⁶ Karttaliite n:o 1.

²⁰⁷ Hautala 1976, s. 10 - 11.

²⁰⁸ Roudasmaa 1981, s. 121, 124, värikuvaliite 3.

²⁰⁹ Paavolainen 1971, s. 270.

²¹⁰ Carlstedtin kirje Sjöblomille 29.7., kasvatusosaston asiakirjat 191, VapSA. KA.

²¹¹ Kansio 104, 140/5 (Valkonen), TMT. TA; Ylitalo 1986, s. 9.

viety pois jo aikaisemmin.²¹² Minkäänlaista asiakirja-aineistoa Oulun Raatinsaaren venäläisten rakentamista rakennuksista ei ole säilynyt Helsingissä kuten ei myöskään Oulussa sijaitsevilla arkistolaitoksissa.²¹³

Osa Raatinsaaren rakennuksista oli rakennettu ensimmäisen maailmansodan sytyessä valvonta-aseman tarpeisiin sotilaiden tilapäistä majoittumista varten. Mahdollisesti asuintilat olivat paremmin varustellut kuin esimerkiksi Hennalassa, koska venäläisillä tuskin on ollut aikaa tyhjentää Raatinsaaren parakkeja taistelun alla helmikuun alussa. Missään nimessä parakit eivät kuitenkaan voineet olla tarpeeksi isoja niin suurelle määrälle vankeja, jotka sittemmin Raatinsaareen sijoitettiin. Venäläisiähän oli ollut vain muutama kymmenen Raatinsaareessa ennen Oulun taistelua. Parakit oli todennäköisesti mitoitettu näitä saareissa päivystäviä matruuseja varten.

Osa leirin rakennuksista oli jaettu kahteen osaan: ”punaiseen” ja ”valkoiseen puoleen”. Rakennusten huoneet oli numeroitu. Huoneita näyttää olleen ainakin 12. Vankien määrä vaihteli eri huoneissa 40 ja 140 välillä.²¹⁴ Leiriä ympäröi jonkinlainen piikkilanka-aita, jonka ulkopuolelle vangit eivät saaneet mennä.²¹⁵ Leireille annetuissa ohjeissa oli määritelty ne määrät, paljonko vanki tarvitsi tilaa kuutioina. Tavoitteena oli yöllä henkeä kohti 12 m³. Todellisuudessa määrät vaihtelivat 3 - 7 m³ välillä.²¹⁶ Koska Raatinsaareissa sijainneiden rakennusten koot eivät ole tiedossa, ei tilojen ahtaudesta tai väljyydestä voi sanoa mitään varmaa. Ainakaan muistelmissa ahtaudesta ei mainita mitään. Tilannetta on helpottanut kesäaika, jolloin vangit ovat voineet oleskella päivisin ulkona. Tilanne oli kuitenkin eri yöllä, kun vangit komennettiin sisälle. Suurin vankimäärä (140) yhtä huonetta kohden viittaisi siihen, että ainakin osa vangeista joutui yöpymään ahtaudessa. Todennäköisesti osa vangeista on myös ollut ilman sänkyä. Tähän suuntaan viittaisi myös vankileirien inventointi-ilmoitus, kun sotavankilaitos luovutettiin vankeinhoitohallitukselle. Sen mukaan Oulun vankileirin kalustojen raha-arvo oli selvästi pienin kaikista vankileireistä.

---

²¹²Roudasmaa 1981, s. 117.

²¹³Oulun maakunta-arkiston tutkija Tarja Nahkiaisojan antama tieto kirjoittajalle 12.10.1999. Oulun maakunta-arkiston ja Oulun kaupunginarkiston kokoelmissa Oulun vankileiristä mainitaan vain ohimennen.

²¹⁴Vankiluettelo, Oulun Raatinsaaren vankileiri, Suomen luokkasota 1918. KanA.

²¹⁵Kansio 280, 946/1 (Huotari), TMT. TA.

²¹⁶Paavolainen 1971, s. 272.

Huonekalustojen arvo, johon todennäköisesti sisältyy myös vankien huoneiden kalustus, oli 400 markkaa. Vertailukohtana voi mainita, että pelkästään keittiökaluston arvo oli 600 markkaa ja konttorikalustonkin 100 markkaa.²¹⁷ Kalustojen raha-arvojen pienuuteen voi osittain olla syynä se, että inventointi-ilmoitus on tehty vankileirin lakkauttamisen jälkeen 15.9. Tosin vankileiri ei ollut vielä tyhjentynyt kokonaan ja asiansa käsittelyä valtiorikosoikeudessa odottavia vankeja tuotiin vielä leirissä säilytettäväksi. Tämän takia leiriä ei oltu vielä todennäköisesti alettu purkamaan, joten inventointiarvot ovat ainakin suuntaa-antavia.

6.2 VANKIEN MUONITUS

Kuten yleisesti on tunnettua oli vuosi 1918 Suomessa elintarvikepulan aikaa. Viljan tuonti Venäjältä oli käytännöllisesti katsoen estynyt kokonaan jo edellisenä vuonna maan sekasortoisen tilanteen takia. Elintarvikkeiden säännöstelylaki tuli voimaan kesäkuussa 1917 ja eri yhteiskuntaluokkien välillä kitkaa aiheuttaneiden elintarviketavarikoiden kautta pyrittiin saamaan kätkössä olleet elintarvikkeet kuluttajien saataville. Kuluttajaväestön asema kävi koko ajan hankalammaksi. Viljan puute pakotti tuottajan käyttämään karjataloustuotteita omassa taloudessa, joten lihan, maidon ja voin tuotanto väheni.²¹⁸ Tilanne oli siis äärimmäisen haavoittuva sisällissodan alkamissa. Sisällissodan jatkuessa ja valkoisen osapuolen saadessa suuria määriä vankeja tuli ajankohtaiseksi järjestää vankien ruokahuolto. Vankien ruokinta asemasotakaudella oli vielä tilapäisratkaisujen varassa. Vastuussa olivat paikalliset viranomaiset ja suojeluskunnat. Heidän lisäksi omaiset pyrkivät kykyjensä mukaan toimittamaan vangeille ruokatarvikkeita. Olosuhteiden vakiintuessa päävastuu muonituksesta siir-

---

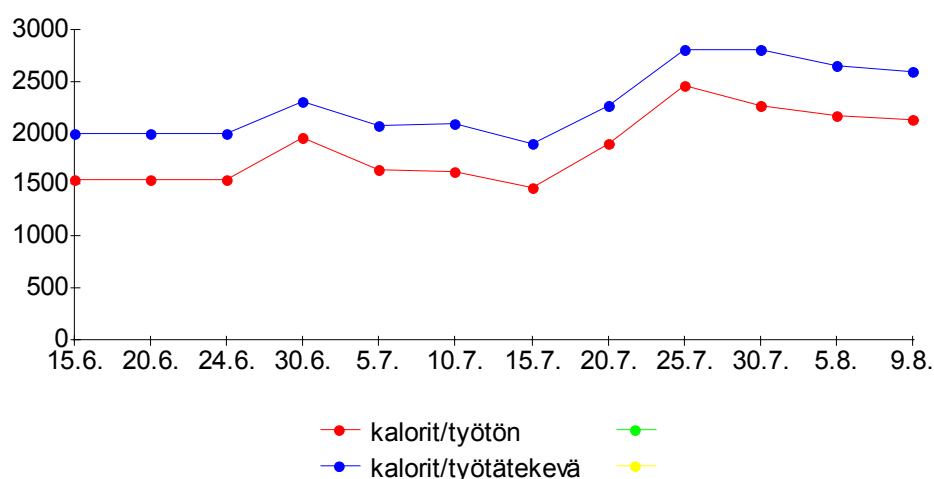
²¹⁷Paavolainen 1971, liite n:o 6, s. 389.

²¹⁸Paavolainen 1971, s. 169 - 174.

tyi Sotavankilaitoksen muonitusosastolle.²¹⁹

Armeijan ylipäällikkö antoi jo 18.2. määräykset ruoka-annoksista armeijassa. Vangille määrätty ruoka-annos ei juurikaan eronnut rintaman takana olleen sotilaan annoksesta.²²⁰ Oulun vankileirin muonitusilmoitukset löytyvät kesäkuun puolesta välistä lähtien. Ne muodostavat kesä - elokuun aikana seuraavanlaisen kalorikaavion:

Kaavio 2.: Työttömän ja työtätekevän vangin kalorimäärät Oulun vankileirillä kesä - elokuussa 1918.²²¹

Oheisessa kaaviossa olen ottanut noin joka viidennen päivän kaloritilanteen. Kalorimäärät saattoivat heilahdella suurestikin. Esimerkiksi kaaviossa 15.7. oli työttömän vangin kalorimääräksi laskettu 1464, kun seuraavana päivänä se oli jo 2129. Yli 2000 kalorin määrät olivat kuitenkin harvinaisia muonailmoituksissa ennen heinäkuun loppupuolta, jolloin ne vakiintuivat pääsääntöisesti hieman yli 2000 kalorin tason.

²¹⁹Paavolainen 1971, s. 176 - 179.

²²⁰Paavolainen 1971, s. 175.

²²¹sotavankileirien muonitusilmoitukset R-V (Raatin sotavankila), Ef8, SVLait. KA.

Kalorikaavion todenperäisyyttä on vaikea arvioida. Emme tiedä, kuinka luotettavia päivittäisten muonitusilmoitusten kalorimäärät ovat. Kesäkuun 15. päivän kalorimäärä on laskettu seuraavien ruoka-ainemäärien mukaan:

Taulukko 4.: *Oulun vankileirin ruoka-ainetaulukko 15.6.1918.*²²²

<i>ruoka-aine</i>	<i>grammaa</i>	<i>kaloria</i>
Leipää	100	240
Voita	25	200
Kalliokalaa	150	480
Tuoretta kalliokalaa	200	185
Eläinrasvaa	30	264
Jauhoja	50	175
<i>YHTEENSÄ</i>		<i>1544</i>

On mahdotonta sanoa, kuinka tarkasti leirin taloudenhoitaja kykeni laskemaan ruoka-aineiden grammamääristä kalorimäärät. Niiden on täytynyt perustua arvioon. Muuten ei ole selitettävissä se, että esimerkiksi 15.6. - 24.6. välisenä aikana kalorimäärät ovat pysyneet täsmälleen samalla tasolla ollen 1544/2000 kaloria. Sotavankilaitoksen muonitusosasto lääkärit apunaan määräsivät vankien tarvitseman minimikalorimäärän 11.6. levossa olevalle vangille 1519 kaloria ja työtätekeväälle 2035. Arviot nousivat 1.7. levossa olevan kohdalla 1805 kaloriin ja työssä olevalle 2307 kaloriin. Elokuun 11. päivänä arviot nousivat vielä lisää levossa olevan kohdalla 2317 kaloriin ja työtätekeväälle 2885.²²³ Näyttääkin siltä, että taloudenhoitajat ovat yrittäneet laskea vangeille annetun ruoka-annoksen kalorimäärän lähinnä määrättyjä arvoja silmälläpitäen eikä sen mukaan mikä oli totuus, jos sitä ylipäätään oli mahdollista laskea. Paavolainen tutkimuksessaan on suorittanut niin perusteellisen ravintoaineiden tarkastelun,²²⁴ että tässä tutkimuksessa riittänee lähinnä pohdinta siitä, mikä oli totuus vangin kannalta.

Vankiloiden ruoka-aineiden tarkastaja Tigerstedt oli arvioinut, että lepotilassa oleva henkilö voi pysyä hengissä 1800 kalorilla.²²⁵ Oheinen kalorikaavio todistaa vankien

²²² sama

²²³ Tiitta 1983, s. 30.

²²⁴ Paavolainen 1971, s. 182 - 213.

²²⁵ Paavolainen 1971, s. 178.

olleen jatkuvasti nälkäräjällä. Tilannetta vaikeutti vielä se, että osa ruokatarvikkeista oli laadultaan huonoa eikä niitä osattu valmistaa kunnolla. Esimerkiksi kalliokala, jota Oulussakin tarjottiin, oli kuivattuna hankala valmistaa eikä siinä aina onnistuttu.²²⁶ Lisäksi kaurajauhoja ei sellaisenaan pystynyt käyttämään ravinnoksi. Kaurajauhot olivat yleensä niin akanaisia, ettei niistä voinut valmistaa syötävää leipää. Tästä valitti mm. Oulun taloudenhoitaja ja ilmoitti, että leirin lääkärikin oli kieltänyt niitä käyttämästä.²²⁷ Lisäksi ruokatarviketilannetta huononsi mm. byrokraattinen ruokatilauuskäytäntö, ruokien pilaantuminen kuumassa kesäsäässä, tarvikkeiden katoaminen sekä se tosiseikka, että vankien määrää ei kaikilla leireillä pystytty tarkasti laskemaan.²²⁸ Tarvikkeita katosi leirin henkilökunnan ja vartiomiesten toimesta ja myös vangit syyllistyivät ruokatarvikkeiden varasteluun.²²⁹

Merkittävä osuus vankien ruokahuollossa oli ulkopuolelta lähetetyillä elintarvikkeilla. Suurin osa vangeista oli Oulusta ja lähiympäristöstä, joten heidän omaisensa pystyivät toimittamaan heille ruokaa. Ulkopuolelta toimitettavat ruokapaketit tosin olivat kiellettyjä jo 22.5. lähtien.²³⁰ Kielto kumottiin 4.7., jonka jälkeen vangit saivat vastaanottaa ruokalähetyksiä tarkastuksen jälkeen.²³¹ Leirin vartijana toimineen suojeluskuntalaisen Augusti Pietilän mukaan ruokapaketien tuomista katsottiin kiellonkin aikana enemmän tai vähemmän läpi sormien aina vartijasta riippuen.²³² Juhannuksen jälkeen vankileirille vartijaksi komennettu asevelvollinen Kalle Räihä muistaa tapauksia, joissa vartija oli välittänyt ruokapaketteja omaisilta vangeille. Erään vangin äiti oli tullut tapaamaan poikaansa, mutta häntä ei päästetty leiriin sisälle. Räihä näki äidin itkevän aidan takana, ja hän huusi: ”Nakkaa akka se paketti tänne!”. Hän vei paketin manttelinsa alla vangitulle ja välitti pojan kirjeen äidille. Tämä oli ilmeisen yleistä, koska Räihä muistelee, että

”Kun koko osasto oli samanlaisia vartioita niin oli helppo salaa kuljettaa evästä vangeille.”²³³

²²⁶Paavolainen 1971, s. 203; Tiitta 1983, s. 41.

²²⁷Taloudenhoitajan kirje 5.7., Ea1, SVLait. KA.; Vt.rykmentin päällikön kirje Oulun piirin piiripäällikölle 1.7., PPR/Esikunta/kansio 2, Vsa. SA.

²²⁸Paavolainen 1971, s. 208 - 213.

²²⁹Tiitta 1983, s. 41.

²³⁰SVL:n päällikön kirje 22.5., no.20/1918, Ea1, OuSVLeir. KA.

²³¹SVL:n päällikön lähettämä sähkösanoma 4.7., Ea1, OuSVLeir. KA.; Ilmoitus ruuan tuonnin sallimisesta, Kaleva 6.7.1918.

²³²Eero Ylitalo: *Vuoden 1918 tapahtumat Oulussa III*. Kaleva 14.7.1986.

²³³Sidos n:o 15: s. 114-115 (Räihä), ”1918”. SKS.

Lääninvankilassa vangittuna ollut Aappo Määttä sai kotoaan ruokakorillisen säännöllisesti joka viikko jo 3.6. lähtien. Ruokaa ei takavarikoitu kertaakaan.²³⁴ On tietysti mahdollista, että lääninvankilassa säilytettäviä koskivat eri säännökset kuin Raatissa säilytettäviä vankeja. Lisäksi vangit saattoivat saada ruokaa leirin ulkopuolella. Maria Suonperä muistelee, kuinka huonokuntoisia vankeja kuljetettiin päivittäin työkohteisiinsa. Suonperä leipoi vähäisistä jauhoista leipää ja pani 10-vuotiaan poikansa viemään leivät salaa vangeille.²³⁵ Eeva Fränti toimi Kiikelinsaaressa pyykkärinä isossa pesulassa. Vankeja kuljetettiin usein Kiikelinsaareen ilmeisesti työhön. Aina, kun vankijoukko ohitti pesulan, keräsivät pyykkärit ruokansa ja antoivat vangeille. Fräntin isä, joka toimi pesulan vahtimestarina, juoksutti lapset ostamaan juustoa kaupasta. Juusto oli ainoita elintarvikkeita, joita yleensä sai ostettua. Sitä sitten vangeille jaettiin, mikäli vartijat antoivat suostumuksensa.²³⁶ Aikaisemmin esitetyssä kalorikaaviossa ei siis ole otettu huomioon ulkopuolisen ruuan saantia, joka oli mahdollista erityisesti työskenneltäessä ulkopuolisissa yrityksissä. Silloin yritykset olivat velvoitettuja kustantamaan työtätekevän vangin ruuan.²³⁷ Vankityöohjeissa velvoitettiin työnantajaa seuraavasti:

”Vankeja työssään käyttäessään tulee työnantajan heidän päiväannostensa suhteen noudattaa samoja annosmääriä kuin muille työntekijöillekin, huomioonottamalla kuitenkin, etteivät annokset missään tapauksessa saa olla pienemmät kuin mitä ylipäällikkö päiväkäskyssä 18. helmikuuta annetut määräykset ... säätävät ja tulee vankien saada vähintään kerran päivässä keittoruokaa.”²³⁸

Huolimatta vankien mahdollisuuksista saada ruokaa ohi vankilan huolto-organisaation käy eri lähteistä ilmi, että Oulun vankileirillä nähtiin nälkää. Vankileirillä vankina ollut Väinö Huotari ja suojeluskuntalaisena vartijana ollut Augusti Pietilä myös vahvistavat asian.²³⁹ Ravintoa ei tuntunut saatavan riittävästi ja saatu ravinto oli ala-arvoista. Usein huolto petti ja kiireisesti tarvittuja raaka-aineita ei ollut saata-

²³⁴kansio 175, 574 (Määttä), TMT. TA.

²³⁵kansio 104, 140/12 (Suonperä), TMT. TA.

²³⁶kansio 16, 41/22 (Fränti), TMT. TA.

²³⁷kts. myöh. luku 6.4.

²³⁸ohjesäännöt, muistiot ja ehdotukset., Ha1, SVLait. KA.

²³⁹Eero Ylitalo: *Vuoden 1918 tapahtumat Oulussa III*. Kaleva 14.7.1986.

vissa. Oulun leirin taloudenhoitaja valitti, ettei hän ollut saanut kaurajauhoja leivän leipomista varten ja tämän asemasta oli käytetty pellavansiemenjauhoja mm. keiton suuruksena. Ne, jotka keittoa olivat syöneet, olivat antaneet ylen ja osa oli jättänyt epämiellyttävän keiton syömättä. Keittoa jäikin usein päivittäin toistasataa litraa.²⁴⁰ Herääkin kysymys, miksi vangit eivät syöneet keittoa, vaikka nälkä oli kova. Ilmeisesti keitto ei yksinkertaisesti sopinut vankien kärsineille vatsoille ja se oli jätettävä syömättä. Usein raaka-aineet olivat niin ala-arvoisia, ettei niitä voinut käyttää suoraan ravinnoksi, vaan ne oli jollakin tavalla uudelleen käsiteltävä, jotta ne olisivat syötäväksi kelpaavia.²⁴¹ Anna Enqvist, jonka eno oli ollut puoli vuotta Oulun vankileirissä vankina muistelee

”--Kovasti oli pöhössä kun tuli kotia minä lapsen mielessäni luulin että hän on lihonu.”²⁴²

Ei ollut mitenkään ihmeellistä, että leirillä oli huono ravintotilanne, koska se oli huono myös vankileirin ulkopuolella. Liminkalaisen Paavo Kytökorven mukaan elintarvikepula oli Oulussa kova. Hän muistelee, kuinka oululaiset usein kävivät ”vesissäsilmin” pyytelemässä jauhoja, voita, lihaa tai leipää joko syödäkseen tai kotiin viedäkseen.²⁴³ Tavalliset leipälajit olivat pettu-, akana-, kalliokala- sekä jäkäläleipä. Maria Suonperä muistelee, että jos kaupunkilaiset eivät olisi saaneet vaihdetuksi kynttilöillä jauhoja maakunnasta, niin ”suoranainen nälänhätä” olisi ahdistellut.²⁴⁴ Oulun kaupunginvaltuusto totesi elintarviketilanteen olleen huonon ja Oulun kansakouluissa tehdyn tutkimuksen mukaan vuoden 1918 ensimmäisen luokan pojista ravitsemustila oli huono 33 %:lla, mutta viisi vuotta myöhemmin vain yhdeksällä prosentilla.²⁴⁵ Luultavaa olisi ollut, että nimenomaan lapset olisivat saaneet perheissä ensimmäiseksi ruokaa ja sen jälkeen vasta aikuiset. Edellisestä voimme päätellä, että aikuisten ravitsemustilanne oli vielä huonompi. Vaikka siis omaiset olisivatkin halunneet toimittaa ruokaa vangitulle leiriin, ei se yleisen tilanteen takia aina ollut mahdollista.

---

²⁴⁰Paavolainen 1971, s. 186, 209.

²⁴¹Paavolainen 1971, s. 183.

²⁴²Sidos n:o 3: s.108 - 109, ”1918”. SKS; kts. myös Alenius 1947, s. 243-244.

²⁴³Sidos n:o 11: s. 425 - 426, ”1918”. SKS.

²⁴⁴Kansio 104, 140/12 (Suonperä), myös mm. kansio 14, 1442/2 (Tuominen), kansio 16, 41/21 (Granath), kansio 269, 908/2 (Kyllinen), kansio 280, 946/5 (Keränen), TMT. TA.

²⁴⁵Fält 1987, s. 145.

6.3 VANKILEIRIN SAIRAANHOITO

Vankileireillä ei yleisesti ollut alkuaikoina lääkäreitä, koska palkat ja olosuhteet eivät olleet houkuttelevia. Siksi useat vankileirit saivat lääkäreitä vankien hyvinvoinnin kannalta liian myöhään.²⁴⁶ Naisia toimi sairaanhoitajina Oulussa ainakin jonkin verran punaisen ristin tunnuksin, mutta heidän toiminnastaan vankileirillä ei ole tietoa.²⁴⁷ Ainoastaan yksi nainen, Stella Pirilä toimi sairaanhoitajana 3.2. - 1.6. välisenä aikana. Todennäköisesti hän ei ole ollut koulutukseltaan sairaanhoitaja, koska häntä tituleerataan ”rouvaksi”.²⁴⁸ Vankien erittäin huono ruoka- ja sairaanhoitotilanne sai erään oululaisen kirjoittamaan nimettömän kirjeen vankileirin johtajalle Juveliukselle. Kirjoittaja varoitteli Juveliusta, että kansan keskuudessa uhkailtiin Juveliusta vankien huonojen olojen takia. Kansalla oli kuuleman mukaan ollut jo tuomiokin valmiina. Sen mukaan Juvelius ”...tullaan kielestä naulaamaan sähköpylvääseen maan ja taivaan väliin”. Kirjoittaja kertoi olevansa suojeluskuntalainen.²⁴⁹ Vankien sairaanhoitotilanne parani, kun Oulun vankileirille nimitettiin vankilälääkäriksi Karl Edwin Vikberg 4.6.²⁵⁰ Tosin kirjeenvaihtoa oli käyty jo 28.5. leirin lääkärin ja yllilääkärin välillä.²⁵¹ Ilmeisesti Vikberg oli siis saanut sairaita leiriläisiä hoitoonsa jo ennen nimitystään varsinaiseksi vankileirilääkäriksi. Vankilälääkäri Vikberg oli syntynyt Nilsissä vuonna 1868. Hän oli toiminut lääkärinä ennen Ouluun tuloaan mm. Vihdissä, Kannuksessa, Kokkolassa ja Pudasjärvellä. Naimisiin hän oli mennyt vuonna 1900.²⁵² Vikbergin kerrottiin kuitenkin olleen sisällissodan aattona leskimies.²⁵³ Hänellä oli apunaan yksi sairaanhoitaja 8.6. lähtien²⁵⁴ ja 12.6. SVL:n yllilääkäri oli antanut Vikbergille luvan toisen sairaanhoitajan palkkaamiseen.²⁵⁵ Elokuun alun raportissa sairaanhoitajia ilmoitettiin olevan kaksi.²⁵⁶

---

²⁴⁶Paavolainen 1971, s. 249.

²⁴⁷Kansio 161, 392/1 (Maikkula), TMT. TA.

²⁴⁸Henkilökuntaluettelot Ec5, SVLait. KA.

²⁴⁹Päiväämätön ja nimetön kirje Juveliukselle, Oulun sk:lle tehdyt ilmiannot, Oulun sk 2424/6, SK17-18. SA.

²⁵⁰Vankeja koskevat luettelot, Ba1, SVLait. KA.

²⁵¹Vikbergin kirje yllilääkärille 28.5., yllilääkärin saapuneiden kirjeiden diaari, Aa6, SVLait. KA.

²⁵²Bergbom 1907, s. 344.

²⁵³Kansio 106, 41/22 (Huotari), TMT. TA.

²⁵⁴Sähkösanoma 8.6. Ea1, OuSVLeir. KA.

²⁵⁵SVL:n yllilääkärin kirje Vikbergille 12.6., yllilääkärin lähetettyjen kirjeiden diaari, Ab4, SVLait. KA.

²⁵⁶Kirje no.226, 6.8., menneiden kirjeiden diaari, A2, OuSVLeir. KA.

SVL:n ylilääkäri oli tarkastuksessaan jo toukokuussa todennut vankileirin ”terveydellisessä suhteessa” olleen hyvin järjestetty.²⁵⁷ Asiakirjat todistavat kuitenkin aivan muuta. Paavolaisen mukaan leireillä hygienia oli yleisesti vajavainen tai lähes olematon. Puhtaita vaatteita ei ollut eikä yksityistä pyykinpesua.²⁵⁸ Myös Raatin vankileirillä vallitsi huono hygienia. Parakit eivät voineet olla kovin tilavia eikä henkilökohtaisen hygienian hoitoon ollut paljon mahdollisuuksia. Vankien käytössä ei ollut esimerkiksi saunaa. Vankileiriin alettiin suunnitella toukokuun alussa saunan rakentamista. Suunnitelma oli valmis 8.5. Sen oli tehnyt arkkitehti Sandelin.²⁵⁹ Sauna olisi varmasti auttanut vankien hygienian hoidossa, jos se olisi ehditty rakentaa jo kevään aikana. Kuitenkin vielä kesäkuun alussa saunaa ei oltu ryhdytty rakentamaan. SVL:n päällikkö Juvelius käski 3.6. kiireesti aloittamaan saunan rakentamisen.²⁶⁰ Vielä 25.7., kun vankien määrä leirillä oli jo vähentynyt runsaasti, oli saunan teko kesken. Sitä oli silloin rakentamassa 50 vankia.²⁶¹ Näin sauna ei ehtinyt valmistua suurimmalle osalle vangeista, jotka jo olivat päässeet tai pääsemässä vapauteen. Lisäksi vangit joutuivat käyttämään samaa vaatepartta ilmeisestikin koko vangittunaoloajan, jolleivät saaneet vaatteita ulkopuolelta. Helmikuussa näyttää toimineen punakaartilaisvankien kanslia, joka toimitti puhtaita vaatteita omaisilta vangeille ja likaisia vaatteita vangeilta omaisille. Kanslia oli auki päivittäin ja se sijaitsi Raatihuoneen kansakoululla.²⁶² Tosin kansliasta on ainoastaan tämä yksi ilmoitus, joten on oletettavaa, että kanslia ei myöhemmin enää toiminut. Vankileirin menosäännössä elokuulle oli vaatteitten korjaukseen budjetoitu 1.200 markkaa. Samassa kuussa pelkästään kansliatarpeisiin oli budjetoitu 500 markkaa.²⁶³ Tällaisella vaatemenoerän määrällä ei varmastikaan ole voitu vaatteita ostaa, korkeintaan korjata. Oletettavasti myöskään vuodevaatteita ei ollut. Parakit eivät olleet rakennetut suuria vankimääriä varten, joten todennäköisesti kaikille ei edes ole ollut sänkyä jossa levätä. Toukokuun lopussa, kun suunniteltiin lisävankien siirtämistä Ouluun, oli tilausta ehkäisemiseksi suunnitteilla uusi parakki. Toinen vaihtoehto näyttää olleen vankien siirtäminen parakin ullakolle.²⁶⁴ Leirillä käytössä olleissa ulkokäymä-

---

²⁵⁷ Artikkeli *Tarkastuksesta Raatin vankilassa*, Kaleva 28.5.1918.

²⁵⁸ Paavolainen 1971, s. 274.

²⁵⁹ Kirje SVL:n päällikölle, lähetettyjen kirjeiden kopiokirja D1, OuSVLeir. KA.

²⁶⁰ Oulun vankileiriltä saapuneet kirjeet 10.5. ja 3.6., saapuneet kirjeet Ec2, SVLait. KA.

²⁶¹ von Schantz SVL:n päällikölle 25.7., saapuneet kirjeet Ec2, SVLait. KA.

²⁶² *Ilmoitus*, Kaiku 12.2.1918.

²⁶³ Vankileirin menosääntö elokuulle, lähetettyjen kirjeiden kopiokirja D1, OuSVLeir. KA.

²⁶⁴ Juvelius Raatin vankileirin johtajalle 29.5., sähkösanomat Ea1, OuSVLeir. KA.

lissä piili tautien tartuntavaara, mutta tietoa siitä kuinka usein ja mihin käymälät tyhjennettiin ei ole. Sanomalehti Kaiussa oli 15.5. ilmoitus, jonka mukaan Raatin vankilan käymälän ja rikkatunkion sai kuka tahansa halutessaan viedä pois.²⁶⁵ Tämä viittaisi ainakin siihen, että käymälöiden tyhjennys oli tilapäisjärjestelyiden varassa. Vankien hygieniasta yritettiin kuitenkin jossakin määrin pitää huolta. Kalle Kosunen muistelee, kuinka heitä käytettiin Heikinkadun varrella olleessa saunassa. Mukana oli ollut Heikki Kassinen, joka oli ollut niin heikko, ettei pystynyt riisuutumaan kokonaan. Niinpä hän sitten oli istunut löylyssä housusillaan ja kengät jalassa ja oli yrittänyt hangata täiden syömää selkäänsä vihtalla. Kosusen mukaan tilanne oli samalla ”sekä sääliävä että huvittava”.²⁶⁶ On vaikea arvioida sitä, kuinka tehokas hygienian kannalta tällainen saunareissu on ollut. Raatinleirin vankileiri sijaitsi saarella, mutta muistelumatériauissa kukaan ei vahvista eikä virallisetkaan asiakirjat tue sitä käsitystä, että merta ja merivettä olisi käytetty pesutarkoitukseen. Tammisaaren ja Hämeenlinnan vankileireillä, jotka sijaitsivat veden äärellä, järjestettiin peseytymistä ja uimista rajoitetusti.²⁶⁷ Syöpäläisiä kuitenkin yritettiin poistaa ja täiden lisääntymisen ehkäisemiseksi vankien tukat piti leikata. Lisäksi vangeille tuli antaa vain keitettyä vettä tartuntojen ehkäisemiseksi.²⁶⁸ Vankeja yritettiin hoitaa myös ylimääräisellä ravinnolla. Ylilääkäri oli käskenyt Vikbergin määrätä sairaille ”vaikka sata grammaa voita päivässä ja leipää tai puuroa”, jos nälkä jatkuisi.²⁶⁹ Lisäksi sairaille vangeille oli varattu teetä ja sokeria.²⁷⁰

Sairastuneita vankeja säilytettiin muista vangeista erillään. Karanteenipaikkana käytettiin kaupungin ulkopuolella sijainnutta venäläisten kasarmirakennusta.²⁷¹ Muissa sairaaloissa vankileirin sairaita ei ainakaan suuressa määrin säilytetty. Oulun terveydenhoitolautakunta ilmoitti 11.6., että kunnallissairaalassa oli vain muutama tarttuvatautinen potilas ja että Oulussa tarttuvatautisia potilaita oli tavallistakin vähemmän. Mitään mainintaa vankileirin sairaista ei ole.²⁷² Yleinen sairastavuustilanne näkyy

---

²⁶⁵ Ilmoitus Kaiku 15.5.1918.

²⁶⁶ kansio 104, 140/10 (Kosunen), TMT. TA.

²⁶⁷ Paavolainen 1971, s. 274 - 275.

²⁶⁸ SVL:n ylilääkäri Boströmille, ylilääkärin kirjekonseptit Dc1, SVLait. KA.

²⁶⁹ SVL:n ylilääkärin kirje Vikbergille 1.6., ylilääkärin lähetettyjen kirjeiden diaari, Ab4, SVLait. KA.

²⁷⁰ SVL:n muonitusosaston kirje 6.7., muonitusosaston kirjekonseptit Db2, SVLait. KA.

²⁷¹ Vikbergin ilmoitus SVL:n ylilääkärille 12.6., ylilääkärin saapuneiden kirjeiden diaari Aa6, SVLait. KA.

²⁷² *Tarttuvien tautien leviämisen varalta*, Kaleva 11.6.

myös lääkemäärien kehityksessä. Toukokuussa lääkemenot olivat 209,90 markkaa, nousten kesäkuussa 1.458,95 markkaan ja laskien jälleen heinäkuussa 471,95 markkaan.²⁷³ Yleisesti vankileirien sairaalat kärsivät alkukesästä kaikenlaista materiaali-pulaa.²⁷⁴ Huono hygienia ja keho ravinto altistivat vangit erilaisille taudeille. Min-käänlaisia kattavia ilmoituksia vankien sairauksista ja sairaiden määristä Oulussa ei ole säilynyt. Yleisiä tarttuvia tauteja eri vankileireillä olivat mm. influenssa, iso-rokko, kurkkumätä, lavantauti, punatauti ja tulirokko. Muita ei-tarttuvia tauteja olivat äkilliset suolistotulehdukset ja yleinen heikkous.²⁷⁵ Oulun vankileirillä näyttää olleen paha puna- ja lavantautiepidemia kesäkuun alussa. Vikberg oli lähettänyt 300 vankia kyseisen taudin takia karanteeniin kolmeksi viikoksi.²⁷⁶ Toisaalta virallisissa puoliviikkoraporteissa ilmoitettiin kyseisenä ajankohtana sairastapauksia olleen vain noin vajaa 30.²⁷⁷ Myös Torniossa oli ollut vallalla lavantautiepidemia, koska 11.6. kymmenen lavantautista vankia siirrettiin Tornioista karanteeniin Oulun kasarmiin.²⁷⁸ Lisäksi Tornion vartijoitten päällismies Malmberg lähetti takaisin Ouluun 22 sairasta vankia 17.6.²⁷⁹ Puna- ja lavantauti on ollut erityisesti Oulun vankileirillä esiintynyt vitsaus, koska Paavolaisen mukaan niitä esiintyi muilla leireillä hyvin vähän. Tosin täsmällisen sairauden toteaminen oli vaikeaa. Diagnoosi jouduttiin ajan puutteen ta-kia tekemään usein ilman riittävää huolellisuutta.²⁸⁰ Todennäköisesti myös Vikbergin aika oli kortilla. Hän nimittäin ilmoitti päivittäin yksityisvastaanotostaan samaan aikaan kesä-heinäkuussa kuin toimi vankileirin lääkärinä. Ilmoituksen mukaan hänen yksityisvastaanottonsa oli auki kaikkina muina päivinä paitsi lauantaisin. Myös sun-nuntaina hän otti vastaan sairaita kello 10 - 12.²⁸¹

Sairaiden määrä Oulussa vaikuttaa erittäin korkealta. Tiedämme siis vain tarttuvien tautien kantajien määrän kesäkuussa. Tämän lisäksi olisi laskettava sairaiden mää-rään mukaan myös muista sairauksista kärsineet. Vankiluetteloiden mukaan yleisin ei-

---

²⁷³ Numeroimaton ja päiväämätön kirje, lähetettyjen kirjeiden kopiokirja, D1, OuSVLeir. KA.

²⁷⁴ Paavolainen 1971, s. 253.

²⁷⁵ Paavolainen 1971, s. 256; Tiitta 1983, s. 46 - 48.

²⁷⁶ Vikbergin kirje ylilääkärille 12.6., ylilääkärin saapuneiden kirjeiden diaari, Aa6, SVLait. KA. Mai-ninnat "dysenteri" ja "tyfus".

²⁷⁷ Sotavankilaitoksen päällikön puoliviikkoraportit VATO:n päällikölle, kesäkuu, Ea4, SVLait. KA.

²⁷⁸ Sähkösanoma 11.6. Ea1, OuSVLeir. KA.

²⁷⁹ Sähkösanoma 17.6., Ea1, SVLeir. KA.

²⁸⁰ Paavolainen 1971, s. 254, 257 - 259; Tiitta 1983, s. 48.

²⁸¹ *Ilmoitus Oulun lääkäreistä*, Kaleva 19.6. - 29.7.1918.

tarttuva tauti oli ”heikkous”.²⁸² Sairaiden määrä tuntuu erityisen suurelta, kun tiedämme, että virallisten sairausilmoitusten mukaan kaikkien leirien suurin ilmoitettu sairaiden määrä oli noin 7,6 % vankien koko määrästä.²⁸³ Oulussa karanteeniin lähetyttyjen tarttuvien tautien kantajien määrä näyttää olleen moninkertainen. Ainakin tämä kertoo sen, että Oulussa oltiin herkkiä määrittelemään vanki sairaaksi ja lähettämään tämä eteenpäin karanteeniin. 300 vangin lähettäminen karanteeniin kuulostaa uskomattoman suurelta. Vikbergin ilmoittama karanteeniin lähetettyjen vankien määrä täytyy olla koostunut pitemmältä aikaväliltä kuin pelkästään kesäkuun alusta. Muuten ei ole selitettävissä huomattavasti pienempi virallisesti ilmoitettujen sairaustapausten määrä. Sairaanhoido on Oulussa kuitenkin täytynyt olla tehokkaampaa kuin monessa muussa vankileirissä, koska muuten Oulun alhainen kuolleisuusprosentti huolimatta suuresta tarttuvien tautien kantajien määrästä ei olisi selitettävissä. Rokotuksia oli suoritettu ainakin leirin loppuaikoina ja kaikki vapautetut vangit oli määrätty lääkärintarkastukseen ennen kuin heidät sai päästää vapauteen.²⁸⁴ Niinpä jo 25.7. ei enää ollut kahta eristettyä lavantautista vankia lukuunottamatta muita tarttuvatautisia vankeja.²⁸⁵

Vankileirilääkärien ongelmina olivat tilanpuute, materiaali- ja työvoimapula.²⁸⁶ Sairaanhoido jäi siten edelläolevista syistä johtuen puutteelliseksi ja tilanne oli omiaan luomaan turhautuneisuuden tunnetta. Mahdollisesti tästä syystä Vikberg anoi virkavapautta elokuun alussa, ja hänen tilalleen nimitettiin tohtori A. Boström 5.8. - 25.8. väliselle ajalle.²⁸⁷ Vankimäärä oli jo pienentynyt vapautumisten kautta huomattavasti ja vankileirin lakkauttamisen myötä myös vankileirin lääkärin työ päättyi.

---

²⁸²Vankiluettelot, Eb10, SVLait. KA.

²⁸³Paavolainen 1971, s. 255.

²⁸⁴Boströmin kirje ylilääkärille 8.8., ylilääkärille saapuneet kirjeet Ee1; SVL:n ylilääkäri leirien lääkäreille 3.7., Dc1, SVLait. KA.

²⁸⁵Rönnforsin ilmoitus 25.7., lähetettyjen kirjeiden kopiokirja D1, OuSVLeir. KA.

²⁸⁶Paavolainen 1971, s. 253.

²⁸⁷SVL:n päällikkö Oulun vankileirin johtajalle 1.8., Kirjekonseptit, Db1, SVLait. KA.

6.4 KASVATUSOSASTON HENGELLINEN TOIMINTA

Varsinaisten sotatoimien aikana vankien henkinen huolto oli lähinnä spontaanisti toimineiden henkilöiden käsissä. Tehtävä lankesi luonnostaan papeille, joita kierteli ainakin joissakin vankileireissä jo keväällä. Suomenlinnassa kaksi pappia toi vangeille mm. vanhoja Kansanvalistusseuran kalentereita luettavaksi.²⁸⁸ Jotkut papit saattoivat huolehtia viimeisen ehtoollisen antamisesta tilapäisten kenttöoikeuksien langettamille kuolemaantuomituille. Sodan alussa hengellinen työ oli kuitenkin hyvin satunnaista. Kotimaa-lehden ympärille ryhmittynyt papisto oli sitä mieltä, että vankien keskuudessa tehtävä hengellinen työ oli kirkon tärkeä velvollisuus.²⁸⁹

VATO:n alaisuuteen perustettiin 15.5. sotavankien kasvatusosasto, jonka päälliköksi nimitettiin kirkkoherra Hannes Sjöblom. Hänen tehtäväkseen tuli organisoida vankileirien henkinen kasvatustyö ja toimia kasvatusosaston johtajana. Sjöblom nimitti jokaiselle vankileirille kasvatusjohtajan, joka oli koulutukseltaan pappi, ja kasvatusapulaisia, jotka olivat mm. ylioppilaita, maistereita ja opettajia. Kasvatusosaston päällikön tehtävä ei ollut helppo, sillä vankileirit olivat hajallaan eikä kaikille leireille heti saatu pappia hengellisestä työstä huolehtimaan. Kesäkuun alkupäivinä työ saatiin organisoitua ja kesäkuun puoliväliin mennessä jo kymmenellä vankileirillä toimi vakituisesti kasvatusjohtaja.²⁹⁰ Ainoastaan Ouluun ja Vaasaan ei oltu saatu kasvatusjohtajia.²⁹¹ Sjöblom oli aikonut käydä Oulussa kesäkuun puolivälissä tarkoituksenaan järjestää kasvatusasiat kuntoon ja hän oletti, että ”Siihen asti arvatenkin paikallinen papisto huolehtii sielun hoidosta”.²⁹² Tiedossa ei ole, kävikö Sjöblom Oulussa ja oliko paikallinen papisto huolehtinut henkisestä huollosta ennen kasvatusjohtajan nimeämistä. Tällainen saatiin Ouluun 19.6., kun pastori Aarno Juhana Carlstedt nimitettiin tähän toimeen. Samasta päivästä lukien hänen apunaan toimi kaksi kasvatusavustajaa: jumaluusopin ylioppilaat Oskari Tervola ja Juho Karhu.²⁹³ Kasvatusjohtajaa kehoitettiin pitämään kenttäpapin pukua toimiessaan leirillä ja kasvatusavustajat erottuivat muista leirillä olijoista pitämällä hihoissa

²⁸⁸ Sohkanen 1967, s. 134; kts. myös Kallinen 1972, s. 85, 88 - 90.

²⁸⁹ Saarinen 1963, s. 315.

²⁹⁰ Paavolainen 1971, s. 276; Saarinen 1963, s. 316.

²⁹¹ Sjöblomin kirje VATO:n päällikölle 14.6., Ea1, SVLait. KA.

²⁹² sähkösanoma Sjöblomilta leirin päällikölle 12.6., Ea1, OuSVLeir. KA.

²⁹³ Sjöblomin kirje Kuopion tuomiokapitulille 19.6., kasvatusosaston asiakirjat 191, VapSA; SVLait, Ec5, henkilökuntaluettelot 28.8. KA.

valkoisia ristejä sinisten nauhojen ympäröimänä.²⁹⁴

Kasvatusosaston kanslia avattiin Oulun NMKY:n talossa Kajaanintiellä ja se oli auki päivisin klo 9 - 11.²⁹⁵ Carlstedt raportoi jo 25.6. Sjöblomille aloittaneensa työskenteilyn. Hän oli avannut kanslian ja kirjoja oli alettu koota kirjastoa varten. Lisäksi hän oli palkannut lisävavustajaksi laulunopettaja ja lukkari Niilo Suomelan todennäköisesti jumalanpalveluksia varten. Carlstedt ja apulaiset olivat myös käyneet puhuttelemassa sairaita vankeja useita kertoja viikossa. Carlstedt valitti kuitenkin työn olevan hankalaa monien vaikeuksien takia. Kaikki vangit eivät olleet voineet osallistua jumalanpalveluksiin tilan ahtauden takia paitsi kauniin ilman sattuessa ulkona pidettävissä jumalanpalveluksissa.²⁹⁶ Työ oli kuitenkin aloitettu ripeästi.

Kirkkoherra Sjöblom määritteli kasvatusosaston tavoitteita kiertokirjeissään kasvatustohtajille. Hänen mukaansa työn päämäärä oli palauttaa väärään johdetut mielet ”kunnioittamaan Jumalaa, rakastamaan kotia ja synnyinmaata”. Sjöblom itse oli tunnettu vastenmielisyydestä punakaartilaisia ja sosialismia kohtaan ja hänen perimmäisenä tarkoituksena näyttääkin olleen vapauttaa punavangit sosialistisista näkemyksistä. Tosin Sjöblom ei ollut tässä tavoitteessaan kovinkaan realistinen. Hän ei tiennyt vankileirien usein kaoottisista olosuhteista mitään ja suunnitteli alkuaikoina innostuneesti jopa voimistelun harjoittamista, jota kasvatusapulaiset johtaisivat leireillä vankien keskuudessa. Työn keskeisimmäksi osaksi kuitenkin tuli jumalanpalvelusten ja rippikoulujen pitäminen, kirjallisuuden välittäminen, vankien avustaminen yksityisissä asioissa ja henkinen tuki. Joillakin leireillä papit kävivät henkilökohtaisia keskusteluja vankien kanssa. Lisäksi tärkeäksi kasvatukselliseksi välineeksi, ainakin Sjöblomin mielestä, muodostui ”Tosi Työhön” -lehti, jota kasvatusosasto alkoi julkaista ja jota ehti ilmestyä 13 numeroa.²⁹⁷ Vaikka ”Tosi Työhön” lehdessä julkaistiin myös ajankohtaisia uutisia Suomesta ja maailmalta, oli pääsanoma vankien käännättämisessä takaisin oikealle polulle. Hyvin kuvaavia olivat toteamukset ”Nyt on otollinen hetki voittaa nämä perheet Herran seurakunnalle.”²⁹⁸ tai otsikko ”Pois kiro sanat!”²⁹⁹. Löydettiin myös vastaus kysymykseen,

²⁹⁴Sjöblom kasvatusjohtajille 21.6., kasvatusosaston asiakirjat 191, VapSA. KA.

²⁹⁵*Sotavankien kasvatusta*, Kaleva 28.6.

²⁹⁶Carlstedtin kirje Sjöblomille 25.6., kasvatusosaston asiakirjat 191, VapSA. KA.

²⁹⁷Paavolainen 1971, s. 276; Saarinen 1963, s. 317 - 319.

²⁹⁸*Tosi Työhön* no. 10, s. 1. sekalaiset asiakirjat, J1, SVLait. KA.

mikä oli vetänyt sotavangin kapinallisten joukkoon?:

”Varmana voimme kuitenkin pitää, että Perkele näytteli monelle heistä maailman valtakuntien loistoa ja korkeamman aseman etuja.”

Ohje ”korkeamman tavoitteluun” löytyi Raamatusta:

”Jeesus Kristus sanoo: *Älkää korkeita tavoitelko, sillä tätä kaikkea maailman pakanakansat tavoittelevat.*”³⁰⁰

Lehdessä annettiin myös lukuohjeita, joiden mukaan suositeltavia teoksia vangeille olisivat Raamattu, Kalevala, Seitsemän veljestä sekä Juhani Ahon, Runebergin ja Topeliuksen teokset.³⁰¹ Nämä teokset eivät millään tavalla koskettelleet ajankohtaisia asioita, vaan olivat peräisin ajalta, jolloin suomalaiset näyttivät olleen yksimielisiä ja runebergiläinen kansankuva oli ollut vallitseva. Kasvatustyön konkreettisin tulos näyttää olleen katuva kirje, joka oli otsikoitu ”Anteeksipyyntö Isänmaalle”. Sen olivat allekirjoittaneet Suomenlinnan kasarmi 3:n kaikki vangit 27.6.³⁰² Kirjeen laati- jasta ei ole tietoa. Oulussa kasvatustyöhön tarvittavia kirjoja alettiin kerätä kirjasto- on, jota hoiti yksi vanki. Tosin kirjaston perustaminen epäonnistui, koska kirjoja oli niukasti saatavilla. Nekin kirjat, joita oli saatu lahjoituksina oli jaettu suoraan vangeille luettavaksi.³⁰³

Sjöblomin epärealistisia tavoitteita kuvaa kesäkuisen kiertokirjeen käsky, jonka mukaan korkeintaan 20 vankia asuisi samassa huoneessa, ja nuorukaiset ja vanhat sekä hyvät ja pahat pojat erotettaisiin toisistaan.³⁰⁴ Tähän Sjöblomin ideaan oletettavasti perustuen on sotavankilaitoksesta tullut käsky 15.6., jonka mukaan kaikki alaikäiset tulisi erottaa aikuisista vangeista ja asettaa pastorin silmälläpidon alaisiksi.³⁰⁵ Ottaen huomioon leirien ahtaat majoitusolot, on oletettavaa, ettei käskyä kyetty ainakaan

---

²⁹⁹ *Tosi Työhön* no. 8, s. 1., sekalaiset asiakirjat, J1, SVLait. KA.

³⁰⁰ molemmat *Tosi Työhön* no. 13, s. 3 - 4. sekalaiset asiakirjat, J1, SVLait. KA.

³⁰¹ *Tosi Työhön* no. 10, s. 3., Sekalaiset asiakirjat, J1, SVLait. KA.

³⁰² *Tosi Työhön* no. 9, s. 1. Sekalaiset asiakirjat, J1, SVLait. KA.

³⁰³ Yleiskatsaus 14.7.-20.7., Carlstedtin kirje Sjöblomille 16.7., kasvatustöiden asiakirjat 191, VapSA. KA.

³⁰⁴ Saarinen 1963, s. 317.

³⁰⁵ kirje 14.6., Ea1, OuSVLeir. KA.

suurella mitalla toteuttamaan. Oulussa käskyä on yritetty noudattaa, mutta tilan ahtauden takia ala-ikäisiä ei voitu eristää kaikesta kosketuksesta vanhempien vankien kanssa.³⁰⁶

Oulun vankileirin kasvatusosaston päiväohjelma oli seuraavanlainen.³⁰⁷ Aamu aloitettiin pitämällä rippikoulua kello 8 - 10. Rippikoulu oli alkanut heinäkuun ensimmäisellä viikolla ja sen suoritti kolme vankia. Konfirmaatiotilaisuus oli 10.8. Kello 10 - 11 oli kansliatunti, jonka jälkeen kasvatusjohtaja ja apulaiset liikkui vankileirissä ja sairaalassa puhuttelemassa vankeja. Raporteista päätellen kasvatusosaston työntekijät kävivät päivittäin useita henkilökohtaisia keskusteluja vankien kanssa. Millaisia keskustelut olivat, sitä emme tiedä. Illalla kello 7 - 8 oli ohjelmassa esitelmää, urheilua ja laulua. Lähimmäksi Sjöblomin toivomaa voimistelua päästiin Oulussa järjestämällä viikottain urheilua ja leikkejä. Todennäköisesti vankileirillä pelattiin ainakin pitkää palloa, koska Sjöblom tilasi 300 kappaletta kyseisen pelin sääntöjä Karjalan kirjapaino Oy:stä Viipurista.³⁰⁸ Ainakin Riihimäen vankileirillä kyseistä peliä on myös pelattu.³⁰⁹ Urheilun ja leikkien suosio vankien keskuudessa ei ole tietoa, mutta tietäen Oulun leirin sairaiden määrän, on oletettavaa, että peliin ei monikaan osallistunut. Esitelmien aiheina olivat mm. ”Suomen suvun alkukoti”, ”Mikä on sivistys?” ja ”Tarvitseeko työmies kristinuskoa?”. Lisäksi heinäkuun viimeisellä viikolla oli pantu alulle kurssi, joka pohjautui *Kansalaiskunnan käsikirjaan*. Osanottajia kyseisellä kurssilla raportoitiin olevan 42. Suunnitelmissa oli elokuun alussa myös käsikirjoitetun sanomalehden perustaminen. Lisäksi kasvatusjohtaja apulaisineen piti joka sunnuntai jumalanpalveluksen sekä viikottain hartaushetkiä niin vankileirillä kuin sairaalassakin.

Vankileirin viranomaisten, erityisesti kasvatusjohtajan ja -apulaisen, tehtävänä oli myös tarkastaa kaikki vankileirin lähtevät ja saapuvat kirjeet ja paketit.³¹⁰ Vasta heinäkuun lopulla annettiin määräyksiä vankileirin postista. Kirjeiden ja pakettien tarkastaminen myös Oulussa jäi mitä ilmeisimmin kasvatusosaston harteille. Carstedt il-

³⁰⁶ lähetetty kirje 25.6., A2, OuSVLeir. KA.

³⁰⁷ Päiväohjelmätiedot Carlstedtin kirjeestä Sjöblomille 29.7. kasvatusosaston asiakirjat 191, VapSA. KA. Muut tiedot yleiskatsaukset n:ot 32, 33, 34, 40, 41, 42, 30.6. - 10.8., kasvatusosaston asiakirjat 191, VapSA. KA, ellei toisin mainita..

³⁰⁸ Sjöblomin sähkösanoma 26.6., kasvatusosaston asiakirjat 191, VapSA. KA.

³⁰⁹ Jokiniemi 1995, s. 79.

³¹⁰ Paavolainen 1971, s. 280 -281.

moitti Sjöblomille heinäkuun 16. päivänä, että vangit saivat kirjoittaa omaisilleen ja päinvastoin, mutta joku vankilan viranomaisista lukee kirjeet.³¹¹ Vankien omaiset ovat mitä todennäköisimmin toimittaneet postin kasvatustöiden kansliaan, jossa se tarkastettiin ja toimitettiin eteenpäin.

Kasvatustöiden johtaja piti kasvatustöiden johtajille kokouksia kesän mittaan. Kokouksissa pyrittiin viitoittamaan kasvatustöiden periaatteita ja ratkaisemaan työtä haittaavat lukuisat ongelmat.³¹² Ensimmäisessä kokouksessa 3.7. Hämeenlinnassa oli Oulun kasvatustöiden läsnä kasvatustöiden apulainen Juho Karhu. Carlstedt itse oli Kuhmoisissa nuorisujuhilla. Karhu oli menossa kesäkuun lopulla urheilukursseille Helsinkiin, joten hänen oli luonnollista osallistua paluumatkalla Hämeenlinnan kokoukseen.³¹³ Kokouksessa todettiin, että leirien yleinen tilanne oli tilojen ja ravinnon suhteen heikko, mutta hengellinen työ oli ”kantanut hedelmää”. Kirjastoasian kerrottiin olevan kunnossa ja rippikouluja ja esitelmiä oli alettu pitää.³¹⁴ Seuraava kokous pidettiin Turun vankileirillä 23. - 24.7. Siellä oli läsnä myös pastori Carlstedt. Siellä hän oli käynyt henkilökohtaisia keskusteluja vankien omaisten kanssa. Pöytäkirjaan kirjattiin myös, että kasvatustöiden johtaja voi säilyttää sisäisen tuoreutensa ahdistavassa vankileiri-ympäristössä siten, että hän on saanut olla näkemässä niitä ”ihania todistuksia, kuinka Jumalan henki evankeliumin kautta vetää hengellisesti kuolleet elämään ja pimeään lapset valkeudessa vaeltamaan”.³¹⁵ Carlstedt ja Karhu osallistuivat vielä Kuopiossa 23.8. järjestettyyn kokoukseen.³¹⁶

Kuinka tehokasta kasvatustöiden työ oli ja antoiko toiminta kenties helpotusta vangeille? Edellämainittujen yleiskatsausten luotettavuutta on epäilty. Vaikka esimerkiksi Tammisaarella kasvatustöiden johtaja apulaisineen toimi ilmeisen aktiivisesti, ei vankina ollut Pekka Railo juurikaan muista papin aktiivista toimintaa eikä muista nähneensä ainuttakaan neljästä kasvatustöiden apulaisesta. Hänen mukaansa hengellinen toiminta oli mahdollista ehkä pienemmissä leireissä.³¹⁷ Oulussa toiminta on siis voi-

---

³¹¹ Carlstedtin kirje Sjöblomille 16.7., kasvatustöiden asiakirjat 191, VapSA. KA.

³¹² Jokiniemi 1995, s. 80.

³¹³ Carlstedtin kirje Sjöblomille 25.6., kasvatustöiden asiakirjat 191, VapSA. KA.

³¹⁴ Pöytäkirja kasvatustöiden johtajien ja -apulaisien kokouksesta 3.7.1918., Ea4, SVLait. KA.

³¹⁵ Pöytäkirja Turun kokouksesta 23.-24.7., kasvatustöiden asiakirjat 191, VapSA. KA.

³¹⁶ Pöytäkirja Kuopion kokouksesta 23.8., kasvatustöiden asiakirjat 191, VapSA. KA.

³¹⁷ Paavolainen 1971, s. 277.

nut olla tehokkaampaa. Yleisesti kirkon piirissä vanhemmat teologit olivat jyrkempiä suhtautumisessaan sosialidemokratiaan kuin nuoremmat. Jyrkimmät käänisivät selkensä kokonaan työväestölle. Esimerkiksi piispa Colliander totesi, että työväestö on jätettävä ”Saatanan haltuun”.³¹⁸ Koska useimpien pappien asenne myötäili valkoisen väestön mielipiteitä, olivat lähtökohdat yleensä epäedulliset kasvatustyölle. Lisäksi nimitetyille kasvatustohtajille kasaantui suuria paineita, koska työväestön ja kirkon suhteet olivat tulehtuneet ja kasvatustyöntekijät valittiin tehtävänsä silmälläpitäen vankien vieroittamista sosialismista.³¹⁹ Oulussa pastori Carlstedtin asenne työväestöä kohtaan ei ole tiedossa. Carlstedt oli kuitenkin vielä nuori mies. Hän oli syntynyt vuonna 1886 Ruovedellä ja valmistunut papiksi 1909. Aluksi hän oli toiminut merimiespappina Antwerpenissä, mutta siirtyi Ouluun 1916.³²⁰ Kansainvälistä kokemusta omaavana nuorena teologina hänen voisi olettaa olleen suvaitsevainen suhteessa työväestöön. Tätä näkemystä tukee myös se seikka, että Carlstedt oli ollut 17.2. hautaamassa Oulun taistelussa kuollutta 15 punakaartilasta. Oululaiset kaatuneet oli haudattu perhehautoihin, jos sellaista heillä oli, ja muut muualle kirkkomaahan.³²¹ Lisäksi Oulussa oli ollut vallalla vahva kristillinen perinne myös työväestön keskuudessa eikä pappeihin ollut kohdistunut minkäänlaisia terroritoimia. Todennäköistä on, että kasvatustöiden toiminta on ollut tehokkaampaa kuin usealla muulla leirillä. Kasvatustöiden järjestämät tilaisuudet ovat ainakin antaneet hieman vaihtelua vankileirin yksitoikkoiseen elämään.

Kasvatustöiden yritti tiukassa taloudellisessa tilanteessa painattaa vankien käyttöön laulukirjaa. Koska hanke evättiin, painatutti Sjöblom omin päin Heikki Klemetin laatiman kirjaseen *Valittuja hengellisiä ja maallisia lauluja*.³²² Emme tiedä sitä, kuinka suosittu kirjaseen oli vankien keskuudessa. Leireillä kyllä laulettiin ja ainakin virallisesti Sjöblomin painattamasta kirjaseesta. Koska kuitenkin tiedon kulku oli leireillä epävarmaa eikä työväenlehtiä ilmestynyt, tuli laulusta yksi tärkeä tiedonvälittäjä. Vuonna 1918 syntyneiden työväenlaulujen tutkimus osoittaa, että vankileirilaulut levisivät nopeasti ympäri maan käsikirjoitettuna ja suusta suuhun. Vankileireillä syn-

---

³¹⁸Jokiniemi 1995, s. 99 - 100.

³¹⁹Jokiniemi 1995, s. 53 - 54, 81, 86, 89

³²⁰Hautala 1976, s. 448; Hautala 1982, s. 326. Carlstedtin sydäntä lähellä oli nuorisotyö, josta hän kirjoitti myöhemmin kirjan. Hän toimi pappina Oulussa kuolemaansa asti vuoteen 1940.

³²¹*Punakaartilaiden hautaus*, Kaiku 19.2.1918; Pk n:o 9 16.2., Oulun sk 2424/2, SK17-18. SA.

³²²Saarinen 1963, s. 318 - 319.

tyi kymmeniä lauluja, jotka eri muunnelmina levisivät nopeasti jopa Pohjois-Suomeen saakka.³²³ Informatiivisen tehtävän lisäksi vankileirilauluja voidaan pitää jonkinlaisena vastakulttuurina viralliselle voittajien kulttuurille sekä vastarintana tilanteessa, jossa muunlainen vastarinta oli mahdotonta. Näin on tulkittu työväenlaulujen roolia myös myöhempinä aikoina mm. 1920- ja 1930-luvuilla, kun oikeisto painosti Suomessa äärimmäistä vasemmistoa.³²⁴ Uhmakas vastarinta kuvastuu seuraavasta laulusta, jonka ensimmäinen versio on seipitetty Hennalan vankileirissä kesällä 1918. Epäilemättä laulu on antanut helpotusta vangeille epätoivoisessa tilanteessa.

Paljon on kätkeyty tovereita santaan, Hennalan kolkkohon korpehen.
Siitä saa mainehen lahtarit kantaa, pyövelikaartimme valkoinen.
Oi jos vielä marssimaan, pääsis kohti sortajaa,
ei oisi onnea sen suurempaa.³²⁵

Myöskään kasvatusosaston jakamia kirjoja ja lehtiä ei aina käytetty siihen tarkoitukseen, mihin ne varsinaisesti oli tarkoitettu. Vangit käyttivät lehtiä joskus sillin ja tupakan kääreisiin.³²⁶

Tunnettu psykologi Viktor E. Frankl on tarkastellut erilaisia selviytymiskeinoja poikkeuksellisissa tilanteissa. Hän itse koki toisen maailmansodan aikana keskitysleirin kurjuuden Auschwitzissa.³²⁷ Vaikka kyseinen leiri ja sen olosuhteet poikkesivat hyvinkin paljon Oulun vankileirin olosuhteista, on mielestäni yksittäisen ihmisen kokemukset saattaneet olla samankaltaisia. Inhimillistä kurjuutta on hyvin vaikea mitata absoluuttisesti. On selvää, että myös Oulussa kärsittiin. Franklin mukaan vankileiriin saapumisen jälkeen ensimmäisenä vanki sai ns. tuloshokin, jonka jälkeen hän vaipui apatiaan. Apatian kautta vanki henkisesti yritti sopeutua outoon ympäristöön. Mielenkiinto keskittyi vain yksinkertaisiin tarpeisiin. Tällainen tarve oli syöminen. Siitä puhuttiin lakkaamatta. Ravinnonsaantivietti hallitsi koko elämän sisältöä. Ravinnon

---

³²³Saunio - Tuovinen 1978, s. 22.

³²⁴Peltonen 1996, s. 267 - 268.

³²⁵Saunio - Tuovinen 1978, s.137. Laulu on yksi tunnetuimmista vankileirilauluista nimeltään *Kauhun päivät Hennalassa*. Laulu tunnetaan myös mm. nimillä *Valkean vihan päiviltä*, *Hennalan vankileirillä* sekä *Hennalan marssi*. Melodia on Suomen kaartin paluulaulu Turkin sodasta 1878 ”*Paljon on kärsitty vilua ja nälkää...*”.

³²⁶Jokiniemi 1995, s. 82.

³²⁷Seuraavat otteet Frankl 1983, s. 145 - 155, ellei toisin mainittu.

puute ja siitä aiheutunut aliravitsemus aiheuttivat myös apaattisuutta. Lähes kaikissa muistelmissa Oulun vankileiristä puhutaan ruoasta ja sen puutteesta. Vankileirillä vankina ollut Väinö Huotari kirjoitti eräästä sunnuntaiaamusta leirillä, kun läheisen kirkon kellot ilmoittivat pian alkavasta jumalanpalveluksesta:

”Mutta eivät vangit ajatelleet alkavaa jumalanpalvelusta. Useimmat ajattelivat: ’Kun saisi kerrankin tarpeekseen vain syödä’.”³²⁸

Franklin mukaan ruoan kaipauksessa oli ravinnon puutteen lisäksi yhtäläillä jos ei enemmänkin kysymys sen epäinhimillisen olotilan päättymisestä, jossa ei pystynyt ajattelemaan mitään muuta kuin ruokaa. Minkäänlaista mielenkiintoa seksuaalisiin keskustelunaiheisiin ei myöskään tunnettu. Viljo Sohkanen, joka oli vangittuna Suomenlinnassa, muistelee uniaan, joissa hän nälän tunteen kalvamana on merkellisissä syömingeissä. Normaaleja unia naisista ei hänkään koskaan nähnyt ja ”kiinnostus heitä kohtaan on kokonaan loppunut.”³²⁹ Hänenkin kohdallaan seksuaaliset tarpeet olivat lakanneet olemasta. Lisäksi huonossa hygieniassa ja tilanahtaudessa syöpäläiset lisääntyivät ja aiheuttivat kroonista unenpuutetta. Oulussa saunan ja puhtaiden vaatteiden puute lisäsivät täiden määrää.³³⁰ Vanki ei myöskään tiennyt, kuinka kauan vangittuna olo saattaisi kestää. Hänelle saattoi helposti tulla tunne tulevaisuudettomuudesta. Koska vankeusaikaa ei ollut rajoitettu, saattoi syntyä tunne loputtoman pitkästä vankeusajasta. Turhautuneisuuden tunnetta yritettiin peittää monin eri tavoin. Joku varmasti sai helpotusta vaatimattomastakin hengellisestä toiminnasta ja konkreettisesta tai kuvitellusta mahdollisuudesta tavata omaisiaan. Aappo Määttä, joka oli vangittuna lääninvankilassa kesäkuun alusta lähtien ei ollut nähnyt perhettään sitten helmikuun alun. Hänelle oli annettu mahdollisuus tehdä käsitöitä sellissä. Hän tekikin runsaassa kuukaudessa lapsilleen useita tuoleja ja yhden pöydän.³³¹ Ilmeisesti tämä toiminta toi hänelle helpotusta ahdinkoon.

Oulun vankileirin kasvatusjohtajan ja -apulaisten työ oli saatu päätökseen elokuun loppupuolella. Kasvatusosaston toiminta lakkautettiin vankileirin lakkauttamisen yhteydessä Sjöblomin käskyllä 16.8.³³²

³²⁸Kansio 280, 946/1 (Huotari), TMT. TA.

³²⁹Sohkanen 1967, s. 171.

³³⁰Kansio 104, 140/5 (Valkonen), 140/10 (Kosunen), TMT. TA.

³³¹Kansio 175, 574 (Määttä), TMT. TA.; Kallinen 1972, s. 71.

³³²Sjöblomin kirje Carlstedtille 16.8., kasvatusosaston asiakirjat 191, VapSA. KA.

6.5 VANKIEN KÄYTTÖ TÖISSÄ

Vankien varalle oli monenlaisia suunnitelmia pitkin kevättä VATO:n vankeintyöasiainjaostossa. Senaatin kanta vankien käyttöön töissä oli se, että heitä tulisi käyttää mahdollisimman paljon erityisesti valtion projekteissa. Myös julkisessa sanassa korostettiin vankien käyttöä eri työtehtävissä. Aluksi kehiteltiin pienimuotoisempia suunnitelmia. Etappipäällikkö Walden ilmoitti 12.4. vankiloille, että vankeja voitaisiin käyttää maanviljelystöissä.³³³ Pari viikkoa myöhemmin sotilasvankeinhoidon päällikkö kyseli Kempeleen suojeluskunnalta paikallisten maanviljelijöiden halukkuutta vuokrata Oulussa säilytettäviä punakaartilaisia. Heillä oli mahdollisuus saada 100 vankia, jos he palauttaisivat vangit heinänteon ajaksi Ouluun.³³⁴ Samanlainen tiedustelu tehtiin myös Oulun kaupungin valtuustolle.³³⁵ Todennäköisesti vankeja ei kuitenkaan ole käytetty ainakaan suuressa määrin maanviljelystöihin lähipitäjissä, koska sellaisesta toiminnasta ei ole mainintoja asiakirjoissa. Osasyyn tähän on ollut todennäköisesti se, että vielä sodan ollessa käynnissä ei vartiohenkilöstöä ole ollut tarpeeksi vartioimaan vankeja lukuisissa suunnitelluissa työkohteissa. Suurisuuntaisin suunnitelma oli Iisalmen lähettyville perustettavaksi suunniteltu vankisiirtola, jossa vangit olisivat työskennelleet Sukevan suoalueiden kuivattamiseksi. Mahdollisesti tätä siirtolaa oli suunniteltu kaikkien tuomittujen punavankien säilytyspaikaksi, mutta koska vankien lopullista määrää ei tiedetty, siirrettiin suunnitelmia eteenpäin. Lopulta ne hylättiin tässä alkuperäisessä muodossaan.³³⁶ Näiden suonkuivatussuunnitelmien johdosta myös Oulussa julkisesti pohdittiin mahdollisuutta käyttää vankeja samantapaisiin töihin mm. Muhoksella.³³⁷ Sodan loputtua ja tilanteen rauhoituttua kesäkuussa Oulun kaupungin valtuusto päätti, että punakaartilaisvankeja voitaisiin käyttää kaupungin töihin. Suunnitelmissa oli mm. rautatien alikäytävän rakentaminen osin vankien voimin.³³⁸ Lisäksi kunnat ja yritykset saivat tilata piiripäällikön kautta työvoimaa vankileiriltä. Työnantaja oli työpanosta vastaan velvoitettu korvaamaan 1

---

³³³Paavolainen 1971, s. 282 - 283.

³³⁴Sotilasvankeinhoidon päällikön kirje Kempeleen suojeluskunnalle 30.4., kirjekonseptit, Db1, SVLait. KA.

³³⁵Sotilasvankeinhoidon päällikön kirje Oulun kaupunginvaltuustolle 30.4., kirjekonseptit, Db1, SVLait. KA.

³³⁶Paavolainen 1971, s. 282.

³³⁷*Vankien käyttö suonkuivaustöihin*, Kaleva 3.6.1918.

³³⁸*Punakaartilaisvankien käyttö kaupungin töihin*, Kaleva 6.6.1918.

markka kunkin vangin tekemästä 10-tuntisesta työpäivästä valtiolle. Palkka oli ajateltu mahdollisimman alhaiseksi, jotta vankien käyttö eri työtehtävissä olisi ollut laajassa mittakaavassa mahdollista. Markan korvaus maksettiin valtiolle eikä siis työn tekevälle vangille, koska vankien perheiden ylläpidosta oli vastuussa valtio. Vangille itselleen suoritettiin vain pieni taskuraha tupakkaa varten.³³⁹ Vankien tuli erottua vartijoistaan ja siviileistä siten, että työssäkäyville vangeille ommeltiin keskelle takin selkämystä 5 cm leveä ja 30 cm pitkä valkoinen kangaskaistale.³⁴⁰

Vankien käyttö kaikissa suunnitelluissa kohteissa ei toteutunut. Sanomalehti Liittoon kirjoittanut nimimerkki ”Sepeteus” totesi 31.7., että vaikka punavangeille on touhuttu ”oikein kuin tosissaan” työmaita, eivät työt ole päässeet alkamaan. Hänen mukaansa ensin kevättulvat estivät työnteon, sitten ”ruttotaudit tulivat vapauttamaan heitä niin epämieluisasta kohtalosta kuin työstä”. Vaikka suonkuivatustyötä Muhokselle suorittamaan kaavailuille vangeille oli pystytetty jo asumuksetkin valmiiksi, ei vankeja näyttänyt saapuvan. Myöhemmin he eivät kirjoittajan mukaan joutaneet työmaille tuomioistuimien toiminnan takia. Sepeteus kysyikin:

”Milloin laiska työtä tekee? Kesällä ei kerkiä, talwella ei tarkene, syksyllä on suuret tuulet ja kewäällä vettä paljon.”³⁴¹

Sepeteus oli kritiikissään liioitteleva, sillä yleensä vankeja käytettiin erilaisissa työtehtävissä erittäin paljon. Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että niillä leireillä, joissa kuolleisuus ei noussut korkeaksi ja maantieteellinen sijainti mahdollisti vankien käytön ulkopuolisissa töissä, vankien käyttö oli tilastollisesti laajaa.³⁴² Varmuudella voidaan sanoa, että Oulussa ainakin 200 vankia lähetettiin 10.6. Tornioon ”rautateiden ratamestarin käytettäväksi”³⁴³ sekä 100 ammattitaitoista vankia aloitti työskentelyn 22.6. Oulun läänin rakennuskonttorin rakennuksella³⁴⁴. Tornion työsiirtolassa vangeista puolet työskenteli kerrallaan kahdella ratatyömaalla toisen puolen

³³⁹ *Vankien käyttäminen hyödyllisessä työssä*, Kaleva 10.6.1918; Paavolainen 1971, s. 290.

³⁴⁰ Vankileirin johtajalle saapunut sähkösanoma 2.5., Ea1, OuSVLeir. KA.

³⁴¹ *Erilaista kohtelua*, Liitto 31.7.1918.

³⁴² Paavolainen 1971, s. 285.

³⁴³ Kirje no.64., D1, OuSVLeir. KA.

³⁴⁴ kirje no.72., A2; Vankileirin johtajalle saapunut sähkösanoma 19.6., Ea1, OuSVLeir. KA.

ollessa lepovuorossa ja vartioitavana Tornion kasarmilla.³⁴⁵ Lisäksi asiakirjoista käy ilmi, että vankeja tilattiin myös muualle, mm. 100 vankia Ylivieskaan ja 100 Rantsilaan³⁴⁶, mutta heitä ei nähtävästi ole kuitenkaan lähetetty kyseisiin paikkoihin. Tilaus oli lisätty varauksella ”kun muonitussuhteet sen myöntävät”. Ainakaan mitään kirjeenvaihtoa tai muonatilauksia Ylivieskasta tai Rantsilasta ei arkistoista löydy. Ilmeisesti muonitusta Rantsilaan ja Ylivieskaan ei saatu kuntoon. Lisäksi vankeja työskenteli lyhyempiä aikoja mm. haudan kaivuussa ja Löytyn suolla ojitustöissä.³⁴⁷ Osaa vangeista oli käytetty jo aikaisemmin myös yksityisissä yrityksissä työvoimana. Jo 10.4. päivätyssä päiväkäskyssä ilmoitettiin vankeja olleen ”yhä enemmän” töissä kaupungilla.³⁴⁸ Kesäkuun loppupuolella vangit työskentelivät useammassa kuin kymmenessä eri työkohteessa.³⁴⁹ Suurin ilmoitettu määrä työssäkäyviä ja siirtoloissa olevia vankeja on n. 350 kesäkuun ja heinäkuun vaihteesta.³⁵⁰ Tällöin pelkästään työssäkäyvien vankien vartijoiksi laskettiin tarvittavan vähintään 90 sotilasta, joista 40 toimisi kasarmilla työskentelevien vankien vartijoina ja 50 Raatista lähtevien työkomennuskuntien vartijoina.³⁵¹ Tämän lisäksi vangit toimivat myös erilaisissa tehtävissä varsinaisella leirillä lähinnä vankien hyväksi koituvien työtehtävien parissa. Osa toimi mm. keittiömiehinä, sairaanhoitajina ja siivoojina. Lisäksi leireillä toimi erilaisia verstaiteja.³⁵² Oulussa ainakin 50 vankia otti osaa saunan rakentamiseen ja leirin puhdistustöissä työskenteli päivittäin 60 - 70 vankia. Myös satulasepän työhuone oli ollut alusta asti toiminnassa. Siellä työskenteli seitsemän vankia.³⁵³ Jos laskemme kaikkien samanaikaisesti työtätehneitten vankien lukumäärän yhteen vähennettynä mahdollisilla sairailta, voimme todeta, että Sepeteuksen kritiikki ”laiskoista” vangeista oli aiheeton. Suurin osa kaikista kynnellekykenevistä vangeista näyttää saaneen jonkinlaisen työtehtävän.

Perinteisesti poliittisia vankeja on aina karkotettu jonnekin kauas, missä yhteyksiä lähimpiin tukijoihin ei ole ollut mahdollista säilyttää. Siten myös vuonna 1918 esi-

---

³⁴⁵Sähkösanoma Tornion piiripäälliköltä PPR:n komentajalle 12.6., PPR/esikunta/kansio 1, Vsa. SA.

³⁴⁶sama.

³⁴⁷Pk:t no:t 70-72, huhtikuu, sekä pk. no. 112, 29.5., Ea1, OuSVLeir. KA.

³⁴⁸Pk no. 63 10.4., Oulun sk 2424/2, SK17-18. SA.

³⁴⁹Rykmentin vt.pääll. Järnström VATO:n päällikölle 22.6., PPR/Esikunta/kansio 2, Vsa. SA.

³⁵⁰Sotavankilaitoksen päällikön puoliviikkoraportit 20.6. - 1.7., Ea4, SVLait. KA.

³⁵¹Allekirjoittamaton selvitys tarvittavasta vahtimiehistöstä 30.6., PPR/Esikunta/kansio 2, Vsa. SA.

³⁵²Paavolainen 1971, s. 290 - 291.

³⁵³von Schantz SVL:n päällikölle 25.7., saapuneet kirjeet, Ec2, SVLait. KA.

tettiin ajatus punavankien lähettamisestä maanpakolaisuuteen.³⁵⁴ Kevään aikana tuotiin esiin pakkotyörangaistusehdotus, jonka mukaan vangit voisivat suorittaa rangaistuksensa vapaaehtoisessa pakkotyössä ulkomailla. Kaavailtiin vankien lähettämistä Saksaan, jolloin vaihtokauppana olisi saatu vankien louhimasta kalisuo-
lasta valmistettua kalilannoitetta. Valtiopäivillä oululainen I.F.Lantto toivoi, ettei ”noita kansalaisia...kuitenkaan vaihdettaisi kalilannoitukseen”. Asia pysyi vireillä aina syyskuuhun asti, mutta ehdotus ei kuitenkaan koskaan toteutunut.³⁵⁵ Valtiorikosoikeuksien toiminnan takia vankien työssäkäynti supistui ja VATO:n vankitöiden osaston toiminta alkoi kuihtua, koska vangit muuttuivat rangaistusvan-
geiksi.³⁵⁶ Tuomioistuimien toiminnan takia vankien töissä käyttäminen lakkautettiin heinäkuun alkupuolella.³⁵⁷

---

³⁵⁴Paavolainen 1979, s. 42 - 54.

³⁵⁵Paavolainen 1971, s. 293 - 298.

³⁵⁶Paavolainen 1971, s. 284 - 285.

³⁵⁷*Ilmoitus* Kaleva 10.7.1918.

7. KUOLLEIDEN MÄÄRÄ, KUOLLEISUUS JA SYYT

7.1 KUOLLEIDEN MÄÄRÄ VANKILEIRILLÄ JA KUOLLEISUUS

Yleisen määritelmän mukaan kuolleisuudesta puhuttaessa tarkoitetaan kuolleiden osuutta väestöstä tai jostakin väestöosasta.³⁵⁸ Tässä tutkimuksessa kuolleisuudella tarkoitetaan kuolleiden osuutta joko koko vankileirin vangeista tai tietyistä ikäluokasta. Jaakko Paavolainen omassa tutkimuksessaan perustaa kaikkien vankileirien yhteisen kuolleiden määrän mm. ”Sarlinin tilastoon”, päätoimiston papiston ilmoituksiin, terroritilastoon ja SVL:n puoliviikkoraportteihin.³⁵⁹ Paavolainen on kuitenkin yrittänyt selvittää kaikkien kuolleiden yhteismäärän eikä ole pystynyt työn valtaisan laajuuden takia tarkistamaan perusteellisesti kaikkien yksittäisten vankileirien kuolleiden lukumääriä. Hänen mukaansa Oulun vankileirillä kuoli 4.6. - 15.9. välisenä aikana 23 vankia eli 2,6 % vankileirin suurimmasta ilmoitetusta vankimäärästä. Hän perustaa kyseisen laskelmansa kuolleiden määrästä SVL:n päällikön VATO:n päällikölle lähettämiin puoliviikkoraportteihin ja SVL:n päällikölle saapuneisiin sota-vankileirien puoliviikkoraportteihin.³⁶⁰ Merkittävää on, että Paavolaisen tarkastelema ajanjakso alkaa vasta 4.6. Tarkasteltaessa vankiluetteloa ja diaarikirjoja sekä Oulun vankileiriltä lähetettyjä johtajan kirjekonsepteja³⁶¹ päädyimme eri lukuun. Osa kuolleista ei löydy kootusta vankileiriluetelosta, vaan heistä löytyvät johtajan kirjekonsepteista erilliset ilmoitukset kunkin kuolleen kotipaikkakunnan kirkkoherranvirastolle, joissa mainitaan kuoleman tapahtuneen nimenomaan vankileirillä. Muista kuolleista löytyvät myös nämä kuolinilmoitukset. Lisäksi löytyy kaksi vankia, joiden ilmoitetaan kuolleen, mutta toinen vanki oli ilmoituksen mukaan siirretty Kemiin ja toinen oli kuollut Tornion vankileirissä. Näitä kuolleita ei ole otettu lukuun mukaan. Olen verrannut kokoamaani luetteloa nimi nimeltä terroritilaston ja työväen muistitietotoimikunnan keräämään aineistoon.³⁶² Lähtökohtanani on ollut, että viranomaisen kokoama vankiluettelo pitää paikkansa edellyttäen, että vankileiriltä lähetetty kuolinilmoitus myös löytyy. Viranomaisilla tuskin oli tarvetta suurennella kuollei-

---

³⁵⁸Pitkänen 1996, s. 291.

³⁵⁹Paavolainen 1971, s. 237.

³⁶⁰Paavolainen 1971, s. 361, luku X, viite 8).

³⁶¹Liite 5.:n lähteet.

³⁶²Kuolleet paikkakunnittain, Oulun lääni, TT; Kansio 16: 41/22, kansio 166: 392/1 ja 392/2, kansio 280: 946/1, kansio 104: 140/5 ja 140/10, TMT. TA.

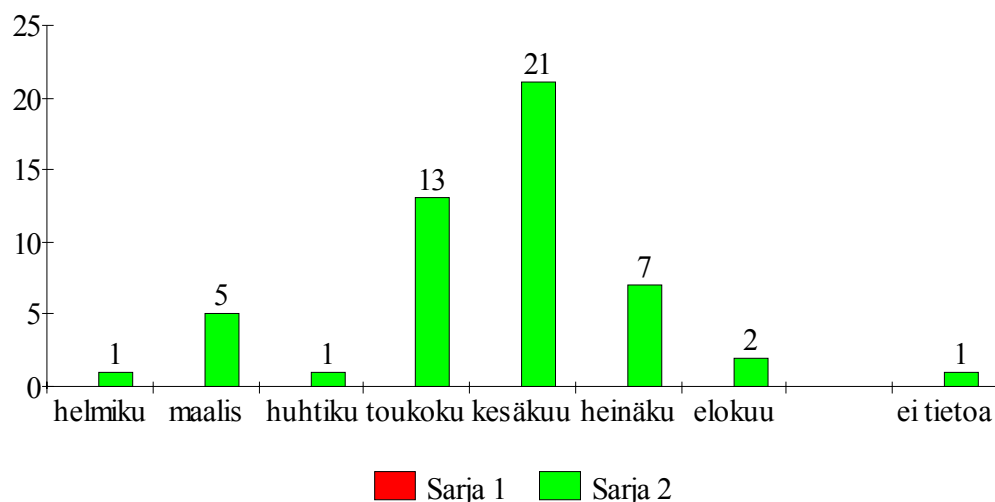
suuslukuja, joten vankiluettelon kuolleiden määrä on todennäköisesti minimimäärä. Vankiluettelossa mainituista kuolleista lähes kaikki löytyvät myös terroritilastosta ja muistitietotoimikunnan kokoelmasta. Luettelon lisäksi terroritilastossa ja työväen muistitietotoimikunnan materiaalissa mainitaan seitsemän kuollutta, joista kahta ei ole voitu muualta tarkastaa. Täten nämä kaksi kuollutta on jätetty luettelosta pois. Sen sijaan neljän kutsunnoista kieltäytymisen takia teloitetun tapaus vaikuttaa varmalta. Heidän tapaustaan käsittelen lähemmin seuraavassa luvussa. Näin vertailemalla eri lähteitä olen päätenyt liitteenä olevaan taulukkoon. Näiden lähteiden perusteella saamme Oulun taistelun jälkeiselle ajalle ja koko vankileirin toiminta-ajalle kuolleiden lukumääräksi melkoisella varmuudella 51. Ero Paavolaisen kuolleiden määrään osittain selittyy sillä, että Paavolainen ei ole ottanut ennen 4.6. kuolleita huomioon. Oulussa vankeja kuoli ennen tätä ajankohtaa 19. Eroa jää jäljelle vielä yhdeksän kuollutta, joista neljä on teloitettu kutsunnoista kieltäytyneinä, eikä heidän kuolemaansa ole virallisesti raportoitu. Jäljelle jää siis viisi kuollutta, joita ei ole ilmoitettu Paavolaisen laskelman perustana olevissa virallisissa raporteissa. Tätä eroa en ole pystynyt selittämään. Olisi ollut luultavaa, että vankilan johdolla ei olisi ollut mitään syytä ”pimittää” kuolleiden määrää puoliviikkoraporteissa. Olosuhteet ovat varmasti olleet sekavat vankeja jatkuvasti kuulusteltaessa, vapautettaessa ja vangitessa sekä heitä siirrettäessä eri työkohteisiin. Tämä ei kuitenkaan selitä sitä, miksi kaikkia kuolleita ei ole puoliviikkoraporteissa. Vankejahan ei kuollut edes päivittäin, joten heidän raportoimisensa kuolleiksi olisi luullut olleen helppoa. Tosin sotavankien kasvatusosaston päällikkö kirkkoherra Hannes Sjöblom moitti kirjeessään kaikkia leirin kasvatusjohtajia siitä, että sotavankilapapistön kuolinilmoitukset ovat olleet epätäydellisiä ja sellaisina ovat hermostuttaneet seurakuntien papistoa.³⁶³ Tämä voi merkitä sitä, että myös virallisessa kuolleiden raportoinnissa on ollut puutteita.

---

³⁶³Kirjeet n:ot 52/27.8. ja 56/31.8. kasvatusosaston asiakirjat 191, VapSA. KA.

Ajallisesti kuolleiden määrä jakaantuu seuraavanlaisesti:

Kaavio 3: Oulun vankileirin kuolleiden määrä kuukausittain 3.2.-31.8.1918.³⁶⁴

Osa kuolleista (4) on ilmoitettu vankiluettelossa kuolleiksi eri ajankohtana kuin mitä heistä on tehty ilmoitukset kirkkoherranvirastolle. Tämä kyseinen vankiluettelo on mitä ilmeisimmin tehty vasta vankileirin lakkauttamisen jälkeen kootusti eri asiakirjoista, koska tästä luettelosta löytyy kaikki yli 1000 vankia, jotka ovat joskus olleet vankileirillä vangittuina. Ilmeisesti koonnin suorittanut kirjoittaja on tulkinut päivämääriä väärin, koska kolmessa tapauksessa vankileiriluettelon ilmoitus on virheellinen tasan kuukaudella. Esimerkiksi luettelossa lukee ”kuollut 28.5.”, kun taas johtajan kirjekonsepteissa on päivämäärä ”28.6.”. Pidän tätä pelkästään inhimillisenä erehdyksenä, koska en näe mitään syytä, miksi kyseisistä henkilöistä olisi lähtenyt ilmoitukset kirkkoherranvirastolle vasta kuukausi kuoleman jälkeen. Yhdestä kuolleesta ei kuolinajankohtaa ole löydettävissä, mutta kaikissa kyseisissä asiakirjoissa hänen kohdallaan on merkintä ”kuollut”. Yhden kuolleen kohdalla vankiluettelossa vanki ilmoitetaan kuolleeksi 2.3., vaikka kuolinilmoitus on lähtenyt vasta 2.5. Pidän kuolinilmoituksen päivämäärää totuudenmukaisempana. Kyseinen vanki oli jahdannut sammakkoja lisäravinnoksi ja hänet ammuttiin.³⁶⁵ Olettaen, että kertomus pitää

³⁶⁴ vankiluettelot, Eb10, SVLait. KA.; menneiden kirjeiden diaari, A2, vankeja koskevat luettelot, Ba1 ja Ba2, lähetettyjen kirjeiden kopiokirja, D1, OuSVLeir. KA; Oulun Raatinsaaren vankileiri, EE6, Suomen luokkasota 1918. KanA.; Oulun sk 2424/2, SK17-18. SA.

³⁶⁵ kts. seuraava luku viite ?.

paikkansa, toukokuu on todennäköisempi vaihtoehto, koska sammakoita on tuskin ollut liikkeellä vielä maaliskuussa. Yllättävää ei liene se, että pahimmat kuolinkuukaudet sattuvat juuri kesäkuukausille. Useimmat vangituista olivat olleet vangittuina jo helmikuun alusta lähtien, ja lähes kaikki kuolleet oli vangittu välittömästi Oulun taistelun jälkeen 3.2. Merkillepantavaa on se, että Oulussa pahin kuolemankuukausi oli kesäkuu, eikä heinäkuu, kuten Paavolaisen tilasto osoittaa useimmilla muilla leireillä olleen. Mitä kauemmin leiri oli ollut toiminnassa, sitä aikaisemmin suurin kuolleisuus oli kohdannut leiriä. Esimerkiksi Raahen leirin kuolleisuuskäyrä näyttäisi olevan korkeimmillaan jo toukokuussa.³⁶⁶

Kuolleiden ikäjakautuma ja ikäluokkien kuolleisuus on seuraavanlainen:

Taulukko 5.: *Oulun vankileirin kuolleiden ikäjakautuma ja ikäluokkien kuolleisuus.*³⁶⁷

<i>ikä</i>	15-19	20-25	26-29	30-35	36-39	40-45	46-49	50-55	56-59	?	YHT
<i>määrä</i>	3	13	5	10	4	6	2	-	1	7	51
<i>% ikäluo- kasta</i>	2,1	4,1	3,3	5,7	5,3	5,3	5,7	0	14,3		

Kuolleiden ikäjakautuma näyttää lukumääräisesti painottuvan nuoriin ja alle 35-vuotiaisiin. Tosin vankileirillä vangittuina olivatkin nimenomaan nuoremmat ikäluokat (katso aiemmin taulukko 3.). Vertailtaessa taulukon 3. tietoja huomaamme, että esimerkiksi alle 30-vuotiaita oli kaikista leirillä olleista vangeista 56 % ja heitä kuolleista oli 46 %. Yli 40-vuotiaita oli vangittuna n. 16 % ja kuolleista 19 %. Prosentuaalisia eroja on mm. 15-19 vuotiaissa. Heitä oli vangittuna 13 %, mutta kuolleista heitä oli vain 7 %. Osittain lukemia vääristää se, että ikäluokkien koko on laskettu kaikista kirjatuista vangeista eli yli tuhannesta, kun taas kokonaiskuolleisuusprosentti on laskettu suurimmasta ilmoitetusta samanaikaisesti vankileirillä olleesta vankimäärästä, joka oli 883 vankia. Kuolleisuudesta puhuttaessa voimme havaita lie-

³⁶⁶Paavolainen 1971, s. 244; (Eerola) 1988, s. 34; Eerola - Eerola 1998, s. 120.

³⁶⁷Vankeja koskevat luettelot, Ba1, OusVLeir. KA.

vää prosentuaalista nousua siirryttäessä yli 30-vuotiaisiin. Kuolleiden määrät ovat kuitenkin lukumääräisesti niin pieniä, että yhdenkin vangin kuolema olisi saattanut muuttaa prosenttilukuja suuresti sitä enemmän, mitä pienempi koko ikäluokan vankimäärä oli. Tämä näkyy 56 - 59-vuotiaiden kuolleisuusluvussa. Prosentuaalinen kuolleisuuden jakautuma vaikuttaa sattumanvaraiselta ja täytyy olla varovainen tarkasteltaessa eroja yksittäisten ikäluokkien välillä. Tästä huolimatta voimme päätellä sen, että kuolonuhrit jakaantuivat suhteellisen tasaisesti kaikkiin ikäluokkiin sillä erotuksella, että yli 30-vuotiaitten kuolleisuus oli hieman korkeampi kuin nuorempien. Näin kuolleisuus yleensäkin kasvaa siirryttäessä vanhempiin ikäluokkiin johtuen lähinnä luonnollisista syistä.³⁶⁸ Vaikka eri ikäluokkien osalta vankileirikuolleisuus yleisesti kaikilla vankileireillä painottui *määrällisesti* alle 30-vuotiaisiin, se kuitenkin jakaantui ikäryhmittäin suhteellisen tasaisesti ikäryhmyksien mukaan.³⁶⁹ Kuolleiden kotipaikat noudattelevat pääsääntöisesti yleistä vankien paikkakuntajakoa. Puolet kuolleista oli Oulusta tai välittömästä läheisyydestä ja loput mm. Alatorniosta, Haukiputaalta ja Kemistä.

Vertailtaessa Oulun vankileirin kuolleisuutta yleisemmin vuonna 1918 toimineiden muiden vankileirien kuolleisuuteen voimme havaita, että Oulun vankileirikuolleisuutta ei voi pitää kovin suurena. Paavolaisen arvioidusta 2,6 %:sta kuolleisuusprosentti nousee merkittävästi n. 5,8 %:iin suurimmasta ilmoitetusta vankimäärästä Oulun vankileirillä. Siltikin kuolleisuusprosenttia voidaan pitää pienenä, kun muistetaan se seikka, että Oulun vankileiri toimi yli kuusi kuukautta ja se oli toiminut ennen pahimpia kesän kuolemankuukausia jo yli neljä kuukautta. Vangit olivat riutuneet jo pitkään vankileirin ankeissa oloissa ja todennäköisesti olivat altistuneet pitkän ajanjakson aikana aliravitsemuksen tuomiin sairauksiin ja vitsauksiin. Siten pidän yllättävänä suhteellisen pientä kuolleisuusprosenttia. Lähiseudulla sijainneen Raahan vankileirin kuolleisuusprosentti nousi Paavolaisen mukaan 15,5 %:iin ja uusimpien tutkimusten mukaan jopa 18,09 %:iin.³⁷⁰ Jos ajatteleme eroa Paavolaisen kuolleisuusluvussa ja nyt esiintulleessa kuolleisuusluvussa herääkin kysymys, kuinka Paavolaisen laskemiin kuolleisuuslukuihin tulisi suhtautua. Todennäköisesti myös muiden vankileirien kohdalla raportit ovat olleet vajavaisia tai niitä ei ole koko vankilei-

---

³⁶⁸Valkonen 1996, s. 40 - 42.

³⁶⁹(Eerola) 1988, s. 37 - 38; Paavolainen 1971, s. 262.

³⁷⁰Eerola - Eerola 1998, s. 123; Paavolainen 1971, s. 239.

rin olemassaolon aikana tehty. Näin ollen Paavolaisen tutkimuksessa esiintyvät kuolleisuusluvut olisivatkin lähinnä suuntaa antavia, kuten uusimmasta tutkimuksesta on todennettavissa.³⁷¹

7.2 KUOLLEISUUDEN SYYT: TERRORI, TAUDIT VAI NÄLKÄ?

Puhuttaessa vartijoiden terroritoimista täytyy yrittää erottaa ns. valkoinen terrori, joka usein esiintyi vielä vakiintumattomissa oloissa, ja vankileiriterrorista, joka saattoi ilmetä vasta nimensä mukaisesti järjestyneemmissä oloissa vankileirien vakiinnuttua. Osittain Oulun taistelun aikana ja välittömästi sen jälkeen ilmennyt valkoinen terrori ei kuulu siten varsinaisesti tämän tutkimuksen piiriin. Tarkastelen ainoastaan dokumentoituja väkivallantekoja, jotka tapahtuivat punaisten vangitsemisen jälkeen ja varsinaisen vankileirin olemassaolon aikana helmi - elokuun aikana.

Ensimmäisenä terrorin uhrina voidaan pitää Kristian Vedenpäättä, joka ammuttiin Oulun lääninvankilassa kurinpidollisista syistä 11.2. yöllä kello 1.30. Hän oli komendantti Schaumanin mukaan ollut tottelematon ja niskoitellut järjestyssääntöjä vastaan. Vedenpää ei ollut kotoisin Oulusta, vaan ilmeisesti Himangalta.³⁷² Vankiluettelon, terroritilaston ja työväen muistitietotoimikunnan kokoelman mukaan Oulun vankileirissä ammuttiin varmuudella ainakin kaksi vankia. Toinen oli aikaisemminkin mainittu 42-vuotias Arvid Tapio, joka ammuttiin tottelemattomuudesta 2.5. Hänen sanottiin olleen Oulussa punakaartin 6. komppanian päällikkönä. Kyseinen vanki oli jahdannut sammakkoja lisäravinnoksi aidatun alueen ulkopuolella ja siten hänet olisi ammuttu.³⁷³ Toisen version mukaan Tapio ammuttiin, koska hän

---

³⁷¹Eerola - Eerola 1998, s. 119 - 127; Paavolainen 1971, s. 245. Paavolainenkin on todennut, että esimerkiksi eri vankileirien kuolleisuuseroja tarkasteltaessa ”täysin luotettava vastaus---edellyttäisi eri vankileirien yksilöllistä tarkastelua”.

³⁷²Oulun kaupungin komendantti Schauman Oulun sk:lle, pk no. 5, 12.2., 2424/2, Oulun sk, SK17-18. SA; Maikkula 392/1, TMT, Lista kuolleista, Oulu, TT. TA.

³⁷³Eero Ylitalo: *Vuoden 1918 tapahtumat Oulussa III*. Kaleva 14.7.1986. Arvid Tapion kohdalla kuolinsyyksi on merkitty ”ammuttu tottelemattomuudesta”, joten ilmeisesti kertomus pitää paikkansa. Vankeja koskevat luettelot., Ba1, OuSVLeir. KA.

meni rantaan ”viruttamaan” liiat suolat pois saamastaan silakasta.³⁷⁴ Toinen vanki, joka ammuttiin 9.6., oli 23-vuotias liminkalainen työmies Väinö Lempinen. Lempinen oli muistitietojen mukaan ollut ”iso mies” eikä hänelle vaatimattomat ruoka-annokset olleet riittäneet. Hänellä oli tapana etsiä ruokaa tovereittensa kanssa jopa leirin tunkiolta. Osa vangeista oli 9.6. määrätty perkaamaan kaloja. Vankeja vartioi kaksi vartijaa. Vangit olivat monta kertaa yrittäneet varastaa kaloja ja perkaamispaikan läheisyydessä oli parveillut sivullisiakin vankeja. Lyhyen ruokatauon jälkeen perkauspaikan ympärille alkoi jälleen kerääntyä ylimääräisiä vankeja. Kuulustelupöytäkirjan mukaan Lempinen oli esiintynyt ”erittäin tunkeilevaisena”, eikä ollut totellut toisena vartijana toimineen sotilas Johannes Rappolan lukuisia poistumiskehoituksia. Silloin Rappola oli hermostunut ja ampunut Lempistä takaraivoon kuolettavasti. Kuolleen isä ja veli, jotka olivat myös vankeina, olivat seuranneet, kuinka vangit olivat kantaneet Lempisen ruumiin makasiiniin taakse. Vahtipäällikön mukaan Rappola toimi ohjesäännön I pykälän mukaan ja ilmeisesti hän ei saanut rangaistusta.³⁷⁵ Risto Heikkisen tapaus on epäselvä. Vankiluettelon mukaan hän kuoli, mutta milloin tai miksi, sitä ei luettelo kerro. Terroritilastossa ja muistitietotoimikunnan kokoelmassa puhutaan Risto Heikkilästä, joka olisi ammuttu Oulun vankileirissä ja Risto Heikkisestä, jonka ampuminen olisi tapahtunut Lyseolla.³⁷⁶ Todennäköisesti kyseessä on sama mies. Muistitietotoimikunnan kokoelmassa kaksi muistelija kertoo myös erään venäläisen sotilaan teloittamisesta. Vanki Alex Valkonen oli joutunut todistamaan teloituksen. Kyseinen venäläinen sotilas oli paennut eräänä yönä leiriltä ja päässyt kauas meren jälle, ennenkuin takaa-ajajat olivat hänet saavuttaneet. Kenttätuomioistuimien oli tuominnut miehen ammuttavaksi. Todistajiksi oli määrätty kolme venäläistä ja kolme suomalaista vankia. Valkonen oli ollut yksi todistajista. Valkosen mukaan mukana oli ollut myös vankileirin johtaja Juvelius. Teloitettava oli hyvästellyt todistajat ja teloitus oli tapahtunut.³⁷⁷ Nämä kaksi kertojaa muistavat, että teloitus oli tapahtunut Juveliuksen aikana. Huhtikuun 20. päivän tienoissa tehdyssä vankiluettelossa, jossa on lueteltu eri huoneissa säilytetyt vangit, mainitaan vanki nimeltään Nikolai Popoff. Hänen nimen

---

³⁷⁴Kansio 104, 140/10 (Kosunen), TMT. TA.

³⁷⁵Eero Ylitalo: *Vuoden 1918 tapahtumat Oulussa III*. Kaleva 14.7.1986; Kansio 16, 41/21 ja kansio 280, 946/1 (molemmat Huotari), kansio 104, 140/5 (Valkonen) ja 140/10 (Kosunen), kansio 161, 392/1 (Maikkula), TMT. TA.; Kuulustelupöytäkirja 9.6., PPR/esikunta/kansio 1, Vsa. SA.

³⁷⁶Kuolleet paikkakunnittain, Oulu, TT; Lista kuolleista, kansio 161, 392/1 (Maikkula), TMT, TA.

³⁷⁷Kansio 104, 140/5 (Valkonen) ja 140/13 (Vahtovirta), TMT. TA.

kohdalleen on merkitty risti.³⁷⁸ Muita mainintoja kyseisestä vangista ei ole muualla. Edelläkuvatussa teloituksessa teloitettu ei voi olla luettelossa mainittu toukokuussa kuollut venäläinen, koska Juvelius toimi leirin johtajana vain huhtikuun 23. päivään asti. Mahdollista tietysti on, että seurakunnille lähetettyjen kuolinilmoitusten päivämäärät eivät pidä tarkasti paikkaansa. Ehkä niitä tehtiin silloin, kun ehdittiin. Aina-kaan kuolleiden hautaamisessa ei pidetty kiirettä. Kuusi kuukautta vankileirillä vangittuna ollut Väinö Maikkula muistelee, kuinka hänet oli määrätty kolmen muun vangin kanssa kantamaan hautaan kerralla yhteensä 12 kuollutta. Hänen mainitsemien nimien perusteella haudattavien kuolinajankohdat sattuivat 27.5. - 29.6. välille.³⁷⁹

Todennäköisesti Oulun vankileirillä on tapahtunut terroriksi luettavia ampumisia, tosin vähin kuolonuhrein, koska Oulun kaupungin komendantti ilmoitti 11.5., että

”Kun on sattunut useita tapauksia, että vahdit ovat ampuneet vankeja Raatin vankilassa, määrään minä, että ainoastaan siinä tapauksessa saa ampua, jos vangit tekevät karkausyrityksiä tai vastustavat vahteja”.³⁸⁰

Lisäksi komendantti kielsi ”arkebuseeraukset” 19.5. Hän oli saanut kuulla, että sellaista olisi tapahtunut.³⁸¹ Komendantti ei käskyssään määritellyt tarkemmin, mitä maininta ”vastustavat vahteja” tarkoittaa. Näin käsky jäi tulkinnanvaraiseksi. Vankileirien ohjesääntö oli muutenkin jätetty ylimalkaiseksi ja mahdollisesti tarkoitettu sallimaan vartijalle suurempia vapauksia aseiden käytössä. Armeijan yleisissä ohjeissa, joita sovellettiin toukokuuhun saakka, oli aseiden käyttö mainittu ”äärimmäisenä keinona” ja oikeudenvastaisesta aseidenkäytöstä rangaistiin ankarasti. Toukokuun alkupuolella Mannerheim kuitenkin määräsi, että vankien vartiointi tuli suorittaa suurimmalla ankaruudella ja tottelemattomuus vartijaa kohtaan ja pieninkin karkaamisen yritys tuli rangaista kuolemalla.³⁸² Alex Valkonen kertoo, että hän näki noin ”puolenkymmentä” tapausta, joissa intomieliset ja kuumenneet vartijat ampuivat

³⁷⁸Vankiluettelo, Oulun Raatinsaaren vankileiri, EE6, Suomen luokkasota 1918. KanA.

³⁷⁹kansio 161, 392/1 (Maikkula), TMT. TA. Maikkula mainitsee Jukkolan, Lempisen, Maikkulan, Similän, Raution, Seppäsen ja Terskan.

³⁸⁰pk no. 94/11.5., Ea1, OuSVLeir. KA.

³⁸¹kirje 19.5., no.18/1918., Ea1, OuSVLeir. KA. *Arkebuseeraus = teloittaminen ampumalla.*

³⁸²Paavolainen 1971, s. 126 - 127.

vankeja. Valkosen mukaan ampujat olivat ”maalaispoikia.”³⁸³ Suomenlinnassa vangittuna ollut Viljo Sohkanen myös muistelee koululaisten olleen pahimpia terrorisoijia.³⁸⁴ Muistitietojen mukaan Oulussa olisi teloitettu myös kolme karannutta venäläistä matruusia, mutta tätä tietoa tutkitut lähteet eivät vahvista.³⁸⁵ Terroritilastossa taas mainitaan, että Oulun vankileirissä olisi ammuttu yhteensä neljä matruusia.³⁸⁶ Lempisen kuolemaanjohtaneen ampumistapauksen takia laadittu sotilas Rappolan kuulustelupöytäkirja osoittaa sen, että tällaisia tapauksia ei katsottu läpi sormien, vaan ne haluttiin tutkia. Kurinpidollisena toimenpiteenä teloittamista on siis käytetty, mutta vain erittäin harvoin poikkeustapauksissa. Linja näyttää olleen ennemminkin lievä kuin ankara. Vanki nimeltään Kyllönen oli yrittänyt karata Raatinsaaren leiriltä huhtikuun ja toukokuun vaihteessa. Hänet vain siirrettiin lääninvankilaan 1.5. karkausryityksen takia.³⁸⁷ Thomén ollessa Oulun leirin päällikkönä karkasi Heikki Klemetti Raatinsaaresta 20.6. Apulaisjohtaja Rönnfors tiedusteli SVL:n johtajalta Juveliukselta, kuinka vankia tulisi rangaista.³⁸⁸ Juvelius närkästyneessä vastauksessaan totesi vangin rankaisemisen kuuluvan vankilan johtajalle.³⁸⁹ Rönnfors ei kuitenkaan halunnut, että Klemettiin sovellettaisiin ohjesäännön mukaista ”ankaraa rangaistusta”, koska hän oli ”hiukan tylsämielinen”.³⁹⁰ Täten Klemettiä ei ammuttu. Seuraavassa kappaleessa kerrottu neljän asevelvollisuuskutsunnoista kieltäytyneen teloitus näyttää sen sijaan tapahtuneen.

Tyrnäväläiset veljekset Antti ja Jaakko Fink sekä Ahti Heikkinen olivat jääneet saapumatta asevelvollisuuskutsuntoihin. Paikallinen suojeluskunta pidätti heidät maaliskuun loppupuolella ja toi Oulun poliisilaitoksen putkaan. Samalla lailla kävi haukiputaalaiselle Matti Timolalle. Vangitut vietiin Raatin vankileirille, missä he olivat pidätettyinä muiden asevelvollisuuskarkureiden kanssa. Eräänä yönä he katosivat salaperäisesti. Muutaman päivän kuluttua kadonneiden omaisille ilmoitettiin, että heidän tulisi käydä Oulun poliisilaitoksella. Laitoksella kadonneiden omaiset saivat kysymyksiinsä vastaukseksi vain nytyt, joissa oli kadonneille kuulunutta

---

³⁸³Kansio 104, 140/5 (Valkonen), TMT. TA.

³⁸⁴Sohkanen 1967, s. 174.

³⁸⁵Eero Ylitalo: *Vuoden 1918 tapahtumat Oulussa II*. Kaleva 13.7.1986.

³⁸⁶Kuolleet paikkakunnittain, Oulu, TT, TA.

³⁸⁷Vankipassitus 1.5., Oulun Raatinsaaren vankileiri, EE6, Suomen luokkasota 1918. KanA.

³⁸⁸Sähkösanomat Rönnforsilta Juveliukselle 20.6. ja 21.6., Ea1, OuSVLeir. KA.

³⁸⁹Sähkösanoma Juveliukselta Rönnforsille 21.6., Ea1, OuSVLeir. KA.

³⁹⁰Lähetetty kirje Rönnforsilta Juveliukselle 22.6., D1, OuSVLeir. KA.

omaisuutta. Otto Perätalo, joka oli myöhemmin naimisissa Finkin poikien sisaren kanssa kertoo, että monta vuotta sisällissodan jälkeen Finkin, Heikkisen ja Timolan omaiset kutsuttiin tunnistamaan tuntemattomia vainajia. Kuolleet oli löydetty Oulun Intiönkankaan hautausmaan aidan viereltä matalalle haudattuina. Perätalo oli mukana tunnistamassa vaimonsa kanssa vainajia, mutta niitä oli vaikea tunnistaa. Ruumiit ja erityisesti vaatteet, joista tunnistus olisi voinut tapahtua, olivat jo pahasti lahonneet. Perätalo pisti merkille, että ainakin yhden vainajan päässä oli iso reikä silmän yläpuolella. Vainajat jäivät tunnistamatta.³⁹¹ Oulun poliisilaitoksen poliisi A. Meriläisen 25.3. allekirjoittama passitus on säilynyt. Tällä passituksella hän lähetti 11 sotapalvelusta pakoillutta miestä säilytettäväksi vankileirille. Mukana oli mm. Finkin veljekset. Kolmen miehen kohdalle on vedetty punainen merkki V. Kaksi merkeistä on Finkin veljesten kohdalla.³⁹² 20.4. kirjoitetussa leirin vankiluettelossa ei enää esiinny Finkin veljeksiä, kuten ei myöskään Ahti Heikkistä eikä Matti Timolaa.³⁹³ Jos teloitukset tapahtuivat erityisesti siitä syystä, että kyseiset henkilöt olivat kieltäytyneet kutsunnoista, olisi ollut luultavaa, että ne olisi tehty lähinnä varoitukseksi muille kieltäytyjille. Silloin niistä ei olisi vaiettu kuten nyt tehtiin. Kyseisten henkilöiden teloittamiseen täytyy siis olla ensisijaisesti jokin muu syy tai kutsunnoista kieltäytymiseen lisättynä raskauttava syy, jotta teloitus pantiin täytäntöön. Valitettavasti tarkastellut asiakirjat eivät kerro varsinaisesta teloituksesta, teloittajista eikä teloituksen taustoista mitään. Tyrnävän suojeluskunnan 10-vuotishistorian asiakirjoissa mainitaan, että pahimmat punaiset lähetettiin Tyrnävältä Ouluun, jossa kolme pahinta joutui kadoksiin.³⁹⁴

Muunlaista vartijoiden ja muun henkilöstön taholta tullutta terroria muistelumatериаalissa esiintyy vain vähän. Kalle Kosunen, joka sairasti vatsatautia, oli pyytänyt päästä yöllä käymälään. Koko matkan ajan saattajaksi lähtenyt vartija pisteli pistimellä Kosusta takamuksiin ja takoi pyssyn perällä selkään.³⁹⁵ Poikkeuksellinen lienee myös ollut Väinö Maikkulan muistama tapaus. Osaa vangeista oli säilytetty alkuvaiheessa lyseolla. Marttila, joka oli ollut sairas ja jonka jalat olivat olleet pahasti turvoksissa,

³⁹¹Kuolleet paikkakunnittain, Haukipudas ja Tyrnävä, TT; Kansio 161, 392/2 (Maikkula/Perätalo), kansio 104, 140/10 (Kosunen), TMT, TA; Manninen 1974, s. 194; Paavolainen 1967, s. 164 - 165.

³⁹²Vankipassitus 25.3., Oulun Raatinsaaren vankileiri, EE6, Suomen luokkasota 1918. KanA.

³⁹³Vankiluettelo 20.4., Oulun Raatinsaaren vankileiri, EE6, Suomen luokkasota 1918. KanA.

³⁹⁴Tyrnävän sk:n 10-v.historia, sk-järjestön historian aineksia, Ha21, Oulun piiri. Suojeluskuntain yliesikunta, valistusosasto. SA.

³⁹⁵kansio 104, 140/10 (Kosunen), TMT. TA.

oli mielestään saanut liian vähän hoitoa punaisen ristin sisarilta. Hän oli huomauttanut tästä heille. Paikalle oli ryynnännyt silloinen vankilan johtaja Juvelius, joka oli uhkaillut ammuttavansa vangit, koska nämä olivat kehdanneet haukkua sairaanhoitajaa. Hän oli hermostunut yhdelle vangille, joka oli hänen mielestään virnuillut. Juvelius oli asettanut mukanaan olleen mauserin piipun virnuilleen vangin ohimolle ja kysynyt: ”Mikä naurattaa?” Tilanne oli kuitenkin rauhoittunut.³⁹⁶ Muis- teluaineiston mukaan Juvelius oli ”karski ja äänekäs” mies ja hän oli uhkaillut ampumisella myös Kallista, kun Kallinen oli huomauttanut vankien käytöstä työtehtävissä. Kallista ei ammuttu, vaan Juvelius pisti hänet pieneen eristyskoppiin.³⁹⁷ Vankileirillä vangittuna ollut Arvi Turkka toteaa, että suoranaisia ”rääkkäyksiä” vankeja kohtaan ei juuri tapahtunut, mutta hän muistelee annetun joitakin piiskaustuomioita pienemmistä rikoksista kuten varkauksista.³⁹⁸ Terrori on ollut siis vähäistä ja satunnaista. Useammin lähteet kriittisesti tarkasteltuna korostavat vartijoiden toimineen maltillisesti ja innottomasti. Huomio kiinnittyy siihen, että lukuisissa asiakirjoissa toistuu sama valitus vartijoitten leväperäisyydestä, kuten aikaisemmin on jo todettu.

Useimman kesäkuussa kuolleen vangin kohdalla on toukokuun loppupuolen vanki- luettelossa merkinnät ”heikko”, ”heikkoutta” tai ”sairaalassa”.³⁹⁹ Huono ruuansaanti ja siitä johtuva heikkous ja vastaustuskyvyn heikkeneminen altistivat erilaisille sairauksille, jotka sitten johtivat kuolemaan. Tammisaaressakin vangit kuolivat nälän heikentäminä tauteihin, jotka eivät normaalioloissa olleet tappavia.⁴⁰⁰ Vaikka Oulussa vankileirin lääkäri Vikberg ja kaksi sairaanhoitajaa varmastikin yrittivät parhaansa, olivat he ylivoimaisen tehtävän edessä. Virallisissa ilmoituksissa ja vankien luette- loissa kuolinsyitä on mainittu vain harvoin. Kolmen kuolleen kohdalla on maininta sairaudesta. Yksi on kuollut keuhkokuumeeseen, toinen keuhkotautiin ja kolmas vat- satautiin. Lisäksi kahdeksan on ammuttu.⁴⁰¹ Tarttuvien ja muiden tautien esiintymi- nen oli myös Oulun vankileirillä tavallista, kuten aikaisemmin on jo todettu. Toden- näköisesti loput vangeista ovat kuolleet nälkään tai erilaisiin tauteihin. Isommissa

---

³⁹⁶ Kansio 161, 392/1 (Maikkula), TMT. TA.

³⁹⁷ lainaus kansio 104, 140/5 (Valkonen), TMT. TA.; Kallinen 1972, s. 64 - 65.

³⁹⁸ Arvi Turkka, Oulu, TT. TA.

³⁹⁹ vankiluettelot, Eb10, SVLait. KA.

⁴⁰⁰ Eerola 1988, s. 36.

⁴⁰¹ liite 5.

työsiirtoloissa ruoan saanti on ollut vaikeaa, koska vankeja oli paljon ja esimerkiksi Tornion siirtolan vangit ruokittiin Raatin vankilan kautta.⁴⁰² Tornion työsiirtolasta on saapunut ilmoitus ruoan loppumisesta jo 12.6.⁴⁰³ Ilmeisesti Torniossa on ollut jatkuvasti vaikeuksia ruoansaannin suhteen, koska sieltä valitettiin, että vartijat päästivät vangittuja ”joukoittain kuljeskelemaan naapuripitäjissä”⁴⁰⁴. Lisäksi valitettiin sitä, että vartijat Torniossa eivät kykene pitämään yllä järjestystä.⁴⁰⁵ Todennäköisesti Tornion vartijat ovat olleet pakotettuina ruuan vähyyden takia päästämään vangit kerjuulle lähitaloihin ja lähipitäjiin. Näyttää siltä, että myöskään Torniossa olleita vartijoita ei pystytty ruokkimaan. Heinäkuun alussa Torniossa karanteita sotilaita saatiin kiinni noin kolmen viikon kuluttua ja he sanoivat karkaamisen syyksi sen, että he eivät olleet saaneet ruokaa kahteen päivään. Rahaakaan ei heillä ollut ruuan ostamiseksi.⁴⁰⁶ Lisäksi Tornion suojeluskunta oli antanut ruokaa vartijoille, jotta nämä olisivat jakaneet sen ilmaiseksi punavangeille. Vartijat olivat kuitenkin myyneet ruuan eteenpäin ”4 markan maksua vastaan”.⁴⁰⁷

Yksi mahdollinen osatekijä Oulun vankileirin matalaan kuolleisuusprosenttiin on ollut vankien laajamittainen käyttö eri työkohteissa. Paavolainen on todennut yleisesti leirien ruokahuollosta, että kun vangit siirrettiin tekemään työtä työsiirtoloihin, oli heille pakko järjestää parempaa ruokaa. Näin työtä tekemättömille jäi ruokaa sitäkin vähemmän.⁴⁰⁸ Mutta olennaista on kysymys siitä, kuka oli vastuussa työtä tekevien vankien ruuan hankinnasta? Oulun vankileirin vastuulla näyttää olleen vain Tornion työsiirtolan vankien ruokinta. Muiden työssäkäyvien vankien ruokinnasta oli vastuussa työnantaja, kuten aikaisemmin jo mainittiin. Mistään asiakirjasta ei voida tarkistaa, kuinka tätä työnantajille annettua määräystä kenties valvottiin ja saivatko vangit ruokaa määräyksen mukaan. Ainakin pienemmissä yrityksissä on varmasti työntekijästä pidetty parempaa huolta, koska työnantajankaan intresseissä ei varmaankaan ole ollut tappaa vankia nälkään. Lisäksi

---

⁴⁰²Sähkösanoma Tornion piiripäälliköltä PPR:n komentajalle 12.6., PPR/esikunta/kansio 1, Vsa. SA.

⁴⁰³lähetetty sähkösanoma 12.6., Ea1, OuSVLeir. KA.

⁴⁰⁴kirje no.105, A2, OuSVLeir. KA.

⁴⁰⁵kirje 10.7., D1, OuSVLeir. KA.

⁴⁰⁶PPR:n 5. komppanian päällikön kirje rykmentin komentajalle 23.7., PPR/esikunta/kansio 1, Vsa.

SA.

⁴⁰⁷Tornion sk:n päällikön kirje Tornion vankien vartioston päällikölle 15.7., PPR/Iipat/kansio 6, Vsa.

SA.

⁴⁰⁸Paavolainen 1971, s. 289.

vankien siirto työsiirtoloihin ja työskentely pienemmissä yksiköissä on pienentänyt huollettavien vankien määrää varsinaisessa vankileirissä. On varmasti ollut helpompaa huoltaa pienempää määrää vankeja kuin suurta leiriä ja saada vangeille ruokaa välttävän määrän.

Heinäkuussa kuolleisuus laski vähitellen, koska ruokapaketteja sai virallisestikin lähettää ja vastaanottaa. Lisäksi vankien määrä väheni ja ruoan laatu parani. VATO:n päällikkö kehotti jo 19.6. vähentämään vangittujen määrää paikallisten suojeluskuntien suostumuksella ja 30.6. kehotti senaatin päätöksen mukaan vapauttamaan mitä pikimmin 25 % vangeista, koska muonitus oli ylivoimaista.⁴⁰⁹ Tästä oli seurauksena se, että ruuansaanti oli helpompaa ja leirin lääkärin ja sairaanhoitajien oli helpompi työskennellä pienemmän vankimäärän kanssa. Leirin päällikkö Rönnfors ilmoittikin 25.7., että ruoka on parantunut ja terveys vankien keskuudessa on täysin tyydyttävä. Ainoastaan kaksi lavantautista oli siirretty erilleen muista vangeista.⁴¹⁰

Oulun vankileirin matalaan kuolleisuusprosenttiin olivat osaltaan vaikuttamassa siis vankileiriterrorin vähäisyys, asevelvollisvartijoiden leväperäinen suhtautuminen tehtäviinsä ja siitä aiheutunut vankien mahdollisuus vastaanottaa omaisten ruokapaketteja sekä mahdollisuus ruuansaantiin työskenneltäessä ulkopuolisissa yrityksissä. Jos vertaamme tilannetta Raahen vankileirin korkeaan kuolleisuuteen, korostuu ulkopuolisen ruoan saannin mahdollisuus. Arviolta 66 % Raahessa menehtyneistä oli kuollut ”yleiseen heikkouteen” ja lähes kaikki loput erilaisiin tauteihin: isorokkoon, tulirokkoon, punatautiin, munuaistautiin ja keuhkokuumeseen.⁴¹¹ Suurin osa Raahen vankileirin kuolinsyistä näyttää johtuneen joko suoranaisesti tai välillisesti vähäisestä ruuansaanista. Paavolainen toteaa, että Raahen vankileirin täydellinen eristäminen isorokkovaaran takia on jouduttanut katastrofia. Hänen mukaansa eristäminen ”on mm. katkaissut kokonaan omaisten ruoan tuonnin.”⁴¹² Raahessa tosin yli puolet vangituista ja lähes kaikki kuolleet olivat muualta kuin Oulun läänistä, lähinnä Tampereen seudulta,⁴¹³ joten voidaan kysyä, olisiko vankileirin hämäläisillä vangeilla kuitenkin ollut auttamaan kykeneviä omaisia Raahen seudulla? Mielestäni Paavo-

⁴⁰⁹ kirjeet 19.6. ja 30.6., not. 49/1918, 59/1918, 64/1918, Ea1, OuSVLeir. KA.; Kekkonen 1991, s. 91.

⁴¹⁰ kirje 25.7., D1, OuSVLeir. KA.

⁴¹¹ kuolintodistuksia, H1, RaSVLeir. KA.

⁴¹² Paavolainen 1971, s. 264 - 266.

⁴¹³ vankiluettelo, Ba1, tilastotietoja vankien lukumäärästä, H1, RaSVLeir. KA.

laisenkin toteama yhteys ruoansaannin ja kuolleisuuden välillä korostaa entisestään sitä, että Oulun vankileirillä olleiden vankien selviämismahdollisuudet riippuivat suuresti omaisten ruokatoimituksista ja ulkopuolisesta ruoansannista. Myös Tikka ja Arponen toteavat Lappeenrannan vankileirin vangeista, että parhaimmassa asemassa olivat ne vangit, joilla oli sukulaisia ja tuttavita Lappeenrannassa, jotka sitten yrittivät tuoda vangeille ruokapaketteja.⁴¹⁴ Oulun vankileirillä säilytetyt vangit olivat suurimmalta osalta kotoisin Oulusta ja lähiseudulta. Ulkopuolinen ruoansaanti vahvisti vankeja ja he olivat vastustuskykyisempiä tarttuvia tauteja vastaan ja sitä kautta heitä voitiin käyttää ulkopuolisissa työtehtävissä, joissa heillä oli sitten mahdollisuus yhä parempaan ruoansaantiin. Siten ne vangit, jotka Oulussa kuolivat, kuolivat nimenomaan vähäisestä ruoansaannista johtuneisiin nälkään ja sairauksiin, eikä vartijoitten terroriin.

Eri sodissa ja eri aikoina vangeiksi otettujen sotilaiden ja siviilien olot ovat aina olleet kehnot. Sotavangit ovat kuolleet yleisesti erilaisiin sairauksiin. Erityisesti kulku- taudit, huonolaatuinen ja vähäinen ravinto sekä heikko hygieniataso ovat aiheuttaneet tappioita sotavankien keskuudessa. Esimerkiksi Napoleonin Espanjan sotaretkellä vangiksi ottamien espanjalaisten sotilaiden keskuudessa puhkesi pilkkukuume- epidemia, joka aiheutui osaksi huonosta ruoasta ja epäsiisteydestä. Tuhansia sotavankeja kuoli epidemian takia.⁴¹⁵ Yhdysvaltojen sisällissodan aikaisen Elmiran vankileirin lääkintäupseeri kertoo, että myös etelävaltiolaiset vangit kuolivat sopi- mattoman ja liian vähäisen ravinnon aiheuttamaan aliravitsemukseen sekä ahtaudessa leviäviin tarttuviin tauteihin.⁴¹⁶ Vaikka lääketieteen kehitys mahdollisti suuren mit- takaavan joukkorokotukset, vielä ensimmäisen maailmansodankin aikana vangituista 7 - 8 miljoonasta sotilaasta arviolta 500 000 kuoli.⁴¹⁷

---

⁴¹⁴Tikka - Arponen 1999, s. 275.

⁴¹⁵Uralanis 1976, s. 160.

⁴¹⁶Entisen USA:n armeijan lääkintäupseerin raportti, historioitsija Brian Scottin WWW-sivu 25.9.1999.

⁴¹⁷Uralanis 1976, s. 145, 160 - 161.

8. VALTIORIKOSOIKEUDEN TOIMINTA OULUSSA

8.1 ASETTAMINEN JA TUTKINTAPROSESSI

Kun valkoisten voitto kevään 1918 mittaan alkoi olla entistä selvempi, tuli kysymys kapinan rauhoitustoimenpiteistä tärkeäksi. Yhtenä tärkeänä seikkana tässä prosessissa pidettiin sitä, kuinka lukuisat punavangit tulisi tuomita rikoksistaan. Vaasan Senaatti oli vielä helmikuussa sitä mieltä, että kapinalliset tulisi tuomita normaaleissa tuomioistuimissa rikoslain säännöksiä tavalliseen tapaan noudattaen. Päämajan poliisipäällikkö toisaalta esitti erillisten oikeusistuimien perustamista kapinallisten tuomitsemiseksi. Näiden eri vaihtoehtojen noustua esiin, niin sotilaiden kuin siviilienkin piirissä, päätti eduskunta hyväksyä lait erityisistä valtiorikosoikeuksista ja rangaistusten täytäntöönpanosta 28. ja 29.5.1918. Erityisten tuomioistuinten perustamista pidettiin välttämättömänä, jotta pystyttäisiin käsittelemään nopeasti kymmeniä tuhansia tapauksia. Ylimpänä elimenä toimi valtiorikosylioikeus, jossa oli seitsemän jäsentä, ja jolta lähinnä saisi anoa armoa seitsemän päivän määräajassa. Valtiorikosoikeudet suorittivat varsinaiset tutkimustoimet ja tekivät päätökset tuomioista. Valtiorikosoikeuksien kokoonpanon, määräsi senaatin oikeusosasto ja se koostui viidestä jäsenestä. Puheenjohtajan ja yhden muun jäsenen tuli olla tuomaritoimessa taitavia ja kokeneita, yhdellä tuli olla upseeriarvo ja toisten tuli olla ”rehellisiä ja luotettavia miehiä”.⁴¹⁸ Ensimmäiset 21 valtiorikosoikeuden osastoa nimitettiin jo 31.5., mutta erinäisten viivytysten takia osastojen toiminta alkoi vasta kesäkuun puolenvälin jälkeen. Viivytyksiä aiheuttivat myöhemminkin kiistellyt kannat siitä, kenen punavankien asia tulisi tutkia perusteellisesti ja kenet tulisi päästää vapaaksi odottamaan tapauksien tutkimista. Eri osapuolia edustivat mm. Mannerheim, jonka sanotaan kannattaneen useimpien vankien vapauttamista, ja oikeusministeri Onni Talas, jonka kannan mukaan vapauttamisien tuli tapahtua vain tuomioistuimien päätöksellä. Oulussa valtiorikosoikeudet, joita oli nimitetty kaksi osastoa, aloittivat toimintansa 19.6.⁴¹⁹

---

⁴¹⁸Kekkonen 1991, s. 35 - 38, s. 48 - 49.

⁴¹⁹Paavolainen 1971, s. 95; Talas 1949, s. 162 - 175.

Sotatoimien aikana punaisia vangittaessa oli järjestetty myös kuulusteluja, jotka sitten jatkuivat siihen asti, kunnes viralliset valtiorikosoikeudet asetettiin. Tarkoitus oli ollut saada selville mahdolliset kapinasuunnitelmat ja aseiden kätköpaikat.⁴²⁰ Vankeiden asiainkäsittelyä varten oli perustettu sota-oikeus jo 7.2.⁴²¹ Useita vankeja oli vapautettu, mutta myös uusia vangittu alustavien kuulustelujen jälkeen. Päämajan tutkinto-osaston päällikkö majuri Aminoff oli laatinut toimintaohjeet keväällä ja Mannerheim oli antanut päiväkäskyn 23.4., jolla mm. perustettiin tutkintoasiain osasto päämajan poliisiasiain osaston alaisuuteen.⁴²² Näillä toimenpiteillä pohjustettiin myöhempiä ratkaisuja. Tutkintoasian Oulun paikallisosasto toimi klassillisessa lyseossa sijainneessa tutkintokansliassa. Paikallisena tutkintoasiain päällikkönä oli varatuomari Knut Furuohjelma.⁴²³ Paikallisosastot aloittivat toimintansa toukokuusta lähtien, ja tarkoitus oli koota todistusaineistoa ja erilaisia lausuntoja mm. paikallisilta suojeluskunnilta.⁴²⁴ Näin valtiorikosoikeudet toimintansa aloitettuaan pääsivät suoraan käsittelemään tapauksia, kun pohjatyö oli jo suoritettu. Viivytyksiä aiheutti kuitenkin pätevien juristien puute. Toukokuussa VATO:n päällikkö kehotti kaikkia armeijan lakimiehiä ilmoittautumaan valtiorikosoikeuksien käyttöön. Senaatin oikeusosasto lähetti kehoituksen hovioikeuksille, jotta he ehdottaisivat sopivia juristeja. Senaatti kehotti myös maaherroja laatimaan listat potentiaalisista maallikkojäsenistä ja ylipäällikköä sopivista sotilasjäsenistä. Aminoff hankki lisäksi 570 nimeä käsittäneen listan Helsingin yliopistossa vuosien 1909 - 1917 välillä lakitieteellisen tutkinnon suorittaneista.⁴²⁵

Oulun valtiorikosoikeus nimitettiin Senaatin oikeusosaston istunnossa ensimmäisten joukossa 31.5. Varsinaisen valtiorikosoikeuden muodostivat kaksi osastoa, osastot 15. ja 16.⁴²⁶ Osastojen kokoonpanot olivat kesän ja syksyn 1918 aikana seuraavanlaiset:

---

⁴²⁰Paavolainen 1971, s. 34.

⁴²¹Roudasmaa 1981, s. 137.

⁴²²Kekkonen 1991, s. 53 - 54.

⁴²³leirin johtajalle saapuneet kirjeet 28.5. ja 5.6., Ea1, OuSVLeir. KA.

⁴²⁴Vihonen 1977, s. 52, 81.

⁴²⁵Vihonen 1977, s. 54 - 55, 63, 92.

⁴²⁶oikeusosaston pöytäkirjat 31.5., Ce25, Senaatti. KA.

Taulukko 6.: Oulun valtiorikosoikeuden kokoonpanot.⁴²⁷

	osasto 15	osasto 16
puh.joht.	<i>varatuomari Vihtori Poropudas (31.5. - 4.9.) tuomiokapitulisihiteeri Olavi Helanen (4.9. -)</i>	<i>varatuomari Iivari Tervonen (31.5.-23.7.) varatuomari Väinö Haapala (23.7. -)</i>
sotilasjäsen	<i>ev.lut. Laurin (7.6.-19.6.) ltn A. Kästämä (19.6. -)</i>	<i>maj. F.F. Järnström (7.6.-4.7.) ltn E. Brunolf (4.7. - ?) ltn E. Liljeborg (? - 29.8.) vänr. Åström (29.8. -)</i>
jäsenet	<i>oikeusneuvosmies T. Lundberg (31.5. - 15.6.) lehtori A.J. Soveri (31.5.-15.6.) liikemies A.Snellman (31.5.-20.9.) hovineuvos G. Englund (20.9. -) kansankoulunopettaja E.Kivekäs (15.6. -)</i>	<i>varatuomari A.Thornberg (31.5.-27.6.) kuuromykkäkoulunjohtaja E.Lyck (31.5.-23.7.) kirjapainonjohtaja G.F. Astren (31.5.-15.6.) toim.joht. Y. Kempainen (15.6. -) varatuomari P.V. Snellman (27.6.-4.7.) varatuomari E. Kerttula (4.7. -) kansakoulunopettaja H. Hieta (23.7. -)</i>
	<i>hovioikeudenausk. V.Lakari (20.9. -) varatuomari L.Paavola (15.6. -)</i>	

Kuten huomaamme vaihtuvuutta esiintyi jo ennen kuin valtiorikosoikeus pääsi aloittamaan toimintansa ja erityisesti osasto 16. jäsenet vaihtuivat aktiivisen toiminnan aikanaakin tiuhaan tahtiin. Osasto 15. kokoonpano pysyi lähes muuttumattomana koko sen ajan, jonka osasto varsinaisesti aktiivisena toimi 19.6. lähtien. Ainoastaan puheenjohtaja Poropudas sai vapautuksen 4.9. Sen sijaan osasto 16. vaihtuvuus oli melkoinen. Osaston aloitettua toimintansa 19.6. lähti ensimmäisenä rovaniemeläinen Ali Thornberg osasto 47. puheenjohtajaksi. Tosin hänen tilalleen saapunut Petter Wilhelm Snellman ei ehtinyt toimia tehtävässään kuin viikon verran, koska hänet oli nimitetty ylimääräiseksi esittelijäksi Sisäasiaintoimituskuntaan. Tilalle nimitettiin varatuomari Erkki Kerttula, joka anoi vapautusta kahteen otteeseen 9.7. ja 23.7. Hän vetosi kiireisiinsä; toimihan hän sota-oikeuden ”auditöörinä”, Oulun kaupungin vt. pormestarina ja raastuvanoikeuden notariona. Senaatti ei vapautusta myöntänyt.

⁴²⁷ oikeusosaston pöytäkirjat 31.5., 7.6., 15.6., 19.6., 27.6., 4.7., 9.7., 23.7., 29.8., 4.9. ja 20.9., Ce25, Senaatti. KA.

Reilun kuukauden puheenjohtajana toiminut Iivari Tervonen anoi vapautusta 23.7. rasiuksen sekä varsinaisen toimensa pankinjohtajuuden takia ja ehdotti tilalleen Väinö Haapalaa, joka nimitettiin puheenjohtajaksi. Samana päivänä vielä koulunjohtaja Lyck sai vapautuksen lääkärintodistuksen nojalla. Lisäksi sotilasjäseniä toimi aktiivisimpana aikana neljä. Näitten kyseisten päivien Senaatin oikeusosaston pöytäkirjat pullistelevat eri osastojen jäsenten vapautusanomuksia, joten Oulun 15. osaston kokoonpano näyttää poikkeuksellisen pysyvältä. Valtiorikosoikeuksien jäsenyys ei juurikaan houkutellut, mutta lain mukaan kukaan alle 60-vuotias ei saanut vetäytyä tehtävästä, vaikka se olisi tullut kuinka yllätyksenä.⁴²⁸ Kuten Lasse Vihonen on todennut, valtiorikosoikeudet eivät olleet ”kansan pienoiskoossa”. Merkillepantavaa on, että valtiorikosoikeuden yli 1000 toimijasta ainutkaan ei ollut nainen.⁴²⁹

Valtiorikosoikeudet käsitelivät keskimäärin noin 7 tapausta päivässä, jos emme vähennä koko toimikaudesta mahdollisia vapaapäiviä. Vapaapäiviä saatettiin pitää sunnuntaiden lisäksi lähinnä siksi, että syytetyt saattoivat loppua kesken päivän. Erilaiset sairastapaukset ja työkomennukset aiheuttivat sen, että tilatut vangit eivät saapuneetkaan oikeuskäsittelyyn. Käsiteltyjen tapausten määrä saattoi kuitenkin nousta yli kymmeneen päivässä. Tällaiset tapausmäärät olivat mahdollisia, koska lieviä rangaistuksia saatettiin antaa kuin liukuhihnalta erityisesti vankipassilla vapaalla jalalla olleille.⁴³⁰ Oulussa osasto 15 tutki ja käsiteli kyseisenä aikana 436 tapausta ja osasto 16 495 tapausta. Yhteensä tapauksia käsiteltiin siis 931. Osasto 15 toimi 19.6. - 19.9. välisenä aikana yhteensä 46 päivänä ja osasto 16 19.6. - 18.12.1918 välisenä aikana 60 päivänä.⁴³¹ 15. osasto käsiteli tapauksia noin yhdeksän tapauksen päivävauhtia, kun taas 16. osasto käsiteli niitä keskimäärin kahdeksan päivässä. Useimpien tapausten käsittely aloitettiin ja lopetettiin samana päivänä, olihan alustavia kuulusteluja suoritettu jo keväällä. Silti huomiota kiinnittää kuolemaantuomittujen asian käsittely. Yhtä lukuunottamatta kaikki kuolemaantuomittujen tapaukset ovat näyttäneet niin selviltä, että niiden tutkinta on saatu päätökseen samana päivänä kuin ne oli aloitettu. Ainoastaan yhden kohdalla asiaa on käsitelty kahtena päivänä. Kaikki jäsenet ovat varmasti halunneet saada prosessit pikaisesti päätökseen, koska kiihkeimpään aikaan

⁴²⁸Vihonen 1977, s. 97.

⁴²⁹Vihonen 1977, s. 103.

⁴³⁰Vihonen 1977, s. 113. Vihosen mukaan ”ennätys” oli VRO:n osastolla 133, joka käsiteli 3.10. yhteensä 55 tapausta.

⁴³¹ osastojen 15. ja 16. tuomioluettelot., Bb2, VRYO/VRO. KA.

heinäkuussa Oulun valtiorikosoikeus valitti Raatin vankileirin johtajalle, että tuomitavat ovat jatkuvasti myöhässä istunnoista.⁴³² Kiire on varmasti ollut kova, osittain siksi, että vankien määrää leireillä haluttiin pikaisesti vähentää nälkäkatastrofin uhattessa. Ei siten ole ihme, että tapausten käsittelyt jäivät pintapuolisiksi. Osastojen aktiivinen toiminta näyttää loppuneen syyskuun loppupuolella ja enää 16. osasto koontui yksittäisinä päivinä joulukuuhun asti.

8.2 RIKOS JA RANGAISTUS

Oulun valtiorikosoikeus langetti seuraavanlaisia tuomioita toimintansa aikana:

Taulukko 7: Oulun valtiorikosoikeuden käsittelemät oikeustapaukset ja tuomiot.⁴³³

TUOMIO	MÄÄRÄ		YHTEENSÄ	0%
	os.15	os.16		
kuol.tuomio	1	5	6	0,6
elinkautinen	1	5	6	0,6
kuritushuone/vuotta				
12	5	5	10	1
11	0	0	0	0
10	8	5	13	1,4
9	12	4	16	1,7
8	80	106	186	20
7	0	1	1	0,1
6	2	12	14	1,5
5	3	7	10	1,1
4	22	20	42	4,5
3	8	4	12	1,3
2	4	3	7	0,8
1	0	2	2	0,2
ehdoll.1-3	207	257	464	49,8
vapauttavat	83	59	142	15,3
YHTEENSÄ	436	495	931	99,9

⁴³²leirin johtajalle saapunut kirje 23.7., Ea1, OuSVLeir. KA.

⁴³³osasto 15. ja 16. tuomioluettelot, Bb2, VRYO/VRO. KA.

Taulukossa ilmoitetut tuomiot eivät kata kaikkia vankileirillä tai lääninvankilassa jossakin vaiheessa keväällä ja kesällä 1918 olleita, koska osa vangituista on päästetty vapaalla jalalle jo ennen valtiorikosoikeuden toiminnan aloittamista. Osa vangituista ehti myös kuolla ennen kuin heidät saatiin oikeuden eteen. Oheisessa taulukossa ovat siis vain ne tapaukset, jotka ovat varmuudella käyneet läpi oikeudellisen prosessin valtiorikosoikeuden kautta. Kootussa vankiluettelossa oli yhteensä n. 1100 vankia, jotka olivat olleet jossain vaiheessa vankileirillä tai lääninvankilassa vangittuna. Kun valtiorikosoikeus käsitteli 931 tapausta, tulee erotukseksi yli 160 vankia. Heidät vapautettiin ennen valtiorikosoikeuden asettamista. Koska en kuitenkaan voi olla tästä täysin varma, en ole ottanut kyseisiä 160 vankia laskelmissa huomioon.

Kekkosen mukaan kaikista Suomessa valtiorikosoikeuksissa käsitellyistä tapauksista, joita oli yhteensä 75 575, langettava tuomio annettiin 67 788 tapauksessa. Noin 10 % oli siis kokonaan vapauttavaa tuomiota.⁴³⁴ Verrattaessa tähän Kekkosen esittämään lukuun näyttää Oulussa harjoitettu oikeudenkäyttö lievemältä. Kaikista valtiorikosoikeudessa olleista 931 tapauksesta vapautettiin kokonaan 142 eli n. 15 %. Kesäkuun lopulla 1918 oli annettu myös laki, jonka mukaan oli mahdollista määrätä enintään kolmen vuoden kuritushuonerangaistus ehdolliseksi. Muodolliset ehdot täyttävistä kuritushuonerangaistuksista koko Suomessa yli 88 % tuomittiin ehdollisiksi.⁴³⁵ Oulussa kuitenkin lähes kaikki 1 - 3 vuoden rangaistukseen määrätyt vangit pääsivät ehdolliseen vapauteen. Yhteensä 1 - 3 vuoden rangaistuksia oli 485 kappaletta, joista tuomioluettelon mukaan ehdollisiksi määrättiin 464 kappaletta eli n. 96 %. Ehdollisia rangaistuksia on saattanut olla vielä hieman enemmänkin, koska vankileirin lakkauttamisen jälkeen Tampereelle lähetettyjen tuomittujen vankien määrä oli vain 263. Tosin tähän lukuun vaikuttavat myös kuolemantuomion saaneet, jotka lähetettiin jo aikaisemmin Helsinkiin, mahdolliset tuomitut mutta kuolleet vangit sekä muut, jotka oli syystä tai toisesta siirretty joko lääninvankilaan tai muihin vankiloihin.

Tarkasteltuna pelkästään langettavia tuomioita vaikuttaa oikeudenkäyttö hieman ankarammalta. Langettavat rangaistukset pitivät myös sisällään kansalaisluottamuksen

---

⁴³⁴Kekkonen 1991, s. 57.

⁴³⁵Kekkonen 1991, s. 58.

menetykset kahdesta vuodesta ylöspäin aina elinikäiseen menetykseen. Kaikista Oulun valtiorikosoikeuden käsittelemistä tapauksista sai langettavan tuomion n. 85 %. Suurin yksittäinen ryhmä rangaistuja ovat 8 vuoden kuritushuonetuomion saaneet. Prosentuaalisesti heitä oli kaikista ei-vapauttavan tuomion saaneista n. 24 %. Verrattaessa koko maan kaikkien valtiorikosoikeusistuimien oikeudenkäyttöön, näyttää Oulun linja pitkälti samanlaiselta kuin muuallakin. Jos tarkastelemme kaikkien langettavien tuomioiden pituutta kuva pysyy ennallaan. Kaikkien valtiorikosoikeuksissa langettujen kuritushuonerangaistuksien keskipituudeksi on laskettu hieman yli neljä vuotta.⁴³⁶ Oulussa vastaava luku oli varovaisten laskelmien perusteella n. 4 vuotta. Tällöin on otettu lukuun kuusi elinkautista tuomiota laskien ne 12 vuoden pituisiksi sekä ehdolliset tuomiot, jotka laskettiin keskimäärin kahden vuoden pituisiksi, vaikka ne näyttäisivät olleen suurimmalta osin kolmen vuoden pituisia. Tässä valossa vaikuttaa Oulussa harjoitettu oikeudenkäyttö suurin piirtein samanlaiselta kuin muualla maassa, kun tarkastellaan pelkästään langettavia tuomioita, mutta lempeämmältä, kun tarkastelemme vapauttavia ja ehdollisia tuomioita kaikista oikeustapauksista.

Jos tarkastelemme eri valtiorikosoikeuden osastoja välisiä eroja, voimme havaita 16. osaston harjoittaneen hieman ankarampaa oikeudenkäyttöä. Vapauttavia tuomioita 15. osaston tuomioista oli n. 19 % ja 16. osaston vain n. 12 %. Tosin 16. osasto antoi ehdollisia tuomioita prosentuaalisesti hieman enemmän. Keskimääräinen kuritushuonerangaistuksen pituus oli molemmilla osastoilla n. 7 vuotta, mutta 16. osasto langetti kuolemantuomioista ja elinkautisista tuomioista 10. On vaikea sanoa mistä osastojen väliset erot johtuvat. Osastojen tuomareina toimineista kahdeksasta lakimiehestä ainakin kuusi oli syntynyt Oulun läänissä ja he olivat valmistuneet ylioppilaksi oululaisesta lyseosta. Lisäksi ainakin seitsemän heistä oli työskennellyt Oulussa ja lähiseudulla halliten eri virkoja.⁴³⁷ Heillä ei siten ollut mahdollisuutta jakaa tuomioita yhteisön ulkopuolisina, vaan tunsivat varmasti paikalliset olosuhteet. Koska tuomioista äänestettiin, pääsivät myös sotilas- ja maallikkojäsenet vaikuttamaan lopputulokseen. Molemmissa osastoissa oli pedagogeja ja liikemiehiä. Osastot näyttävät siis taustoiltaan erittäin homogeenisilta. Ainoa ero on osastojen kokoonpanojen pysyvyydessä. Mahdollisesti osasto 15. jäsenet olivat motivoituneempia ja sitä

---

⁴³⁶Kekkonen 1991, s. 57.

⁴³⁷Holmberg 1926, s. 80, 131, 193, 310, 314, 346, 488.

kautta harkitsevampia äänestäessään tuomioista. Erojen toteaminen osastojen välillä edellyttäisi kuitenkin kokoonpanojen tarkempaa tutkimista.

Tuomioiden perusteena olleet rikokset jakaantuivat Oulussa seuraavanlaisesti:

Taulukko 8.: *Oulun valtiorikosoikeuden tuomioiden perusteena olleet rikokset.*⁴³⁸

rikos	määrä	0%
valtio- ja maanpetos	61	6,6
avunanto näihin	7	0,8
maanpetos	1	0,1
avunanto maanpetokseen	-	-
valtiopetos	217	23,3
avunanto valtiopetokseen	607	65,1
muut	13	1,4
ei syytettyä	25	2,7
<i>YHTEENSÄ</i>	<i>931</i>	<i>100</i>

Oulun valtiorikosoikeudessa yleisimmin syytettiin avunannosta valtiopetokseen. Tähän rikokseen olen lukenut mukaan myös valmistelun valtiopetokseen ja liittymisen valtiopetolliseen järjestöön. Kyseisistä rikoksista yleisimmät tuomiot olivat vapauttavia, ehdonalaisia 1 - 3 vuoden rangaistuksia tai lyhyitä vankilarangaistuksia (kaikista tuomioista n. 75 %). Yleisin tuomio avunannosta valtiopetokseen oli joko kokonaan vapauttava tai ehdollinen tuomio. Myös valtiopetoksesta saatettiin tuomita lyhyeen vankilarangaistukseen. Yleisin valtiopetoksesta annettu tuomio oli kuitenkin kahdeksan vuotta kuritushuonetta. Raskauttavien asianhaarojen vallitessa tuomio saattoi nousta kahdeksaan vuoteen myös vähäisemmästä rikoksesta. Raskauttavia seikkoja saattoivat olla mm. väkivaltarikokset. Valtio- ja maanpetoksesta syytetyt tuomittiin tavallisesti muutaman kuolemantuomion ja elinkautisten rangaistusten lisäksi pitkiin kuritushuonetuomioihin. Muita rikoksia olivat lähinnä siviilirikoksiksi luokiteltavat rikokset mm. törkeä pahoinpitely, vangin vapauttaminen ja kutsunnoista poisjääminen. Verrattaessa kaikkien valtiorikosoikeuden osastojen käsittelemiin rikoksiin⁴³⁹ on Oulussa syytetty yli kaksi kertaa useammin valtiopetoksesta ja huomatt-

⁴³⁸tuomioluettelot, Bb2, VRYO/VRO. KA.

⁴³⁹Kekkonen 1991, liitetaulukko 2., s. 119.

tavasti harvemmin avunannosta valtiopetokseen. Lisäksi tuomioita valtio- ja maanpetoksesta on tullut suhteessa yli kaksinkertainen määrä. Kuitenkin näistä saadut tuomiot ovat olleet valtakunnallista keskitasoa. Tätä huomiota vahvistaa se Kekkonenkin havaitsema seikka, että valtiorikosoikeudet olivat syyksilukemisessa varovaisempia ja lievempiä kuin syyttäjät. Syyttäjät eivät Kekkonen mukaan kiinnittäneet huomiota syyksilukemisen perustelemiseen yhtä paljon kuin valtiorikosoikeudet.⁴⁴⁰ Niin myös Oulussa syyttäjä on syyttänyt vakavammista rikoksista, joista valtiorikosoikeus on kuitenkin antanut suhteellisesti lievempiä tuomioita. Muulla tavoin rikosten ja rangaistusten ero ei ole selitettävissä.

Kaikista ankarimman tuomion, kuolemantuomion, saivat kuusi miesvankia. He olivat jo useaan otteeseen mainittu työväenneuvoston jäsen ja ”miliisipäälliköksi”⁴⁴¹ tituleerattu Yrjö Kallinen, Oulun punakaartin päällikkö viilaaja Anton Lindgren, vanha järjestömiehen ja työväenyhdistyksen puheenjohtaja Abram Määttä, alunperin Raumalta Ouluun siirtynyt työväenneuvoston jäsen Lauri Lehtisalo, entinen poliisi ja nyt työmiehenä toiminut Antti Laukkanen ja nuori oululainen kirjaltaja Veikko Uksila. Lindgrenin sanotaan teloitettuna jo välittömästi Oulun taistelun jälkeen,⁴⁴² mutta Kallisen mukaan hän olisi kuollut Tammisaaren vankileirillä. Lindgren oli saapunut Ouluun vain vähän aikaa ennen sisällissodan tapahtumia, ja hänet oli valittu todennäköisesti punakaartin johtoon siksi, että hän omien sanojensa mukaan oli taistellut Etelä-Afrikan buurisodassa buurien puolella vapaaehtoisena. Jouni Eerolan kokoomassa Tammisaaren vankileirin kuolleiden luettelossa kyseistä Lindgreniä ei ole.⁴⁴³ Sen sijaan Lindgrenin kohdalla Valtiorikosoikeuden tuomioluettelossa on maininta ”kuollut 21.12.1919”.⁴⁴⁴ Yrjö Kallinen ehdittiin tuomita kuolemaan ennen virallista valtiorikosoikeudenkäyntiä kenttätuomioistuimessa, mutta Oulun komendantti oli jättänyt allekirjoittamatta tuomion.⁴⁴⁵ Useita mainintoja löytyy Oulun komendantiksi ylennetyt entisen suojeluskunnan piiripäällikön Reinhold Weckmanin inhimillisestä toiminnasta. Osittain hänen ansiota lienee, että punaisia ei teloitettu suuria määriä Oulun taistelun jälkeen ja että kaikkien kuolemaantuomittujen tuomiot alistettiin val-

⁴⁴⁰Kekkonen 1991, s. 65.

⁴⁴¹kirje SVL:n päällikölle 15.8, Ec2, SVLait. KA.

⁴⁴²kts. s. 16. *Kalevan* artikkelissa puhutaan *Lennart* Lindgrenistä, kun taas vankiluettelossa on kuolemantuomion saanut *Anton* Lindgren.

⁴⁴³Kallinen 1972, s. 63; (Eerola) 1988, luettelosivu 27, 61.

⁴⁴⁴Valtiorikosoikeuden os.15 / tuomioluettelo, Bb2, VRYO/VRO. KA.

⁴⁴⁵Kallinen 1972, s. 67.

tiorikosylioikeuden tarkistettaviksi. Siellä tuomioita lievennettiin. Näin myös Kallisen tapaus sai uuden käsittelyn, vaikka hän ainoana kuolemaantuomituista ei ollut suostunut anomaan valtiorikosylioikeudelta armoa.⁴⁴⁶ Ketään ei siten Oulussa tuomioiden julistamisen jälkeen teloitettu, vaan kuolemaantuomitut siirrettiin eteenpäin Suomenlinnaan, jossa ainakin Kallinen ja Laukkanen olivat vangittuina. Uksila menehtyi Lappeenrannan vankilassa, mutta muiden lopullisista kohtaloista ei ole tietoa. Oulun työväenneuvostoon kuulunut ja jääkärivärväyksessä aktiivisesti mukana ollut Veikko Uksilan veli Hannes tuomittiin kuolemaan muualla kuin Oulussa, koska hän oli ottanut osaa sotaan Porin rintamalla rintamakomentajana. Myös Hannes Uksilan tuomio lievennettiin elinkautiseksi.⁴⁴⁷

8.3 ESIMERKKITAPAUKSET: YRJÖ KALLINEN JA OTTO KARHI

Jotta näkisimme, kuinka valtiorikosoikeus käytännössä toimi, olen ottanut käsiteltäväksi kaksi valtiorikosoikeuden osasto 15. tutkimaa tapausta. Vaikka tapaukset ja henkilöiden taustat eivät ole identtisiä, löytyy kyseisistä tapauksista myös yhteisiä tekijöitä. Molemmat henkilöt olivat työväenyhdistyksen jäseniä. Kumpikaan ei ollut osallistunut aktiivisesti sisällissodan tapahtumiin. Molemmilla oli kannattajia niin punaisten kuin valkoistenkin keskuudessa ja molempia syytettiin valtio- ja maanpetoksesta. Ensimmäisenä esittelen Yrjö Kallisen tapauksen.⁴⁴⁸

Valtiorikosoikeuden osasto 15 kokoontui heinäkuun 8. päivänä Oulun Lyseolle, jossa kaikki istunnot tapahtuivat. Osastoa johti varatuomari Poropudas ja jäseninä olivat jääkäriluutnantti Kästämä, opettaja Kivekäs, liikemies ja varakonsuli Snellman ja varatuomari Paavola. Syyttäjänä toimi kaupunginviskaali Hällfors. Kallinen oli haettu lääninvankilasta istuntoon ja ulkona lyseon pihalla odotti suuri joukko vankien omaisia ja tuttavuuksia tuomioiden julistamista. Syyttäjä vaati Kalliselle rangaistusta valtio- ja

---

⁴⁴⁶ kirje SVL:n päällikölle 15.8., Ec2, SVLait. KA.; kansio 161, 392/1 ja 392/2 (Maikkula/Perätalo), TMT. TA.; Kallinen 1972, s. 67; Nieminen 1978, s. 39; *Eero Ylitalo: Vuoden 1918 tapahtumat Oulussa III*. Kaleva 14.7.1986.

⁴⁴⁷ Kallinen 1972, s. 63, 81 - 83, 93 - 96; Nieminen 1978, s. 55; Piilonen 1918, s. 287 - 288.

⁴⁴⁸ Nieminen 1978, s. 39 - 44; Kallinen 1972, s. 73 - 80; akti VRYO 2404, VRYO/VRO. KA.

maanpetoksesta. Puheenjohtaja Poropudas kertasi aiemmin alustavissa kuulusteluissa syntyneitä asiakirjoja ja todistuksia. Näiden joukossa oli myös valtiorikosoikeudelle lähetettyjä todistuksia, joissa korostettiin mm. Kallisen roolia levottomien ainesten rauhoittamisessa ennen sotaa. Näitä positiivisia todistuksia olivat kirjoittaneet mm. majuri Frey, Oulun suomalaisen keskikoulun rehtori Veikko Pakarinen sekä Oulun valtiorikosoikeudessa syyttäjänä toimineen lakimiehen veli, filosofian maisteri Arvi Hällfors. Kallisen puolesta oli lisäksi kerätty 40 rautatieläisen ja muun kansalaisen allekirjoittama adressi. Näitä olivat mm. Jyväskylän suojeluskunnan jäsen ja Vöyrin pataljoonan kersantti. Myös helsinkiläiset olivat keränneet 25 nimen adressin. Todennäköisesti helsinkiläiset olivat kytköksissä teosofiseen seuraan, joka oli myös lähettänyt vetoamuksen Kallisen puolesta. Puheenjohtajan päästyä loppuun hän kysyi syyttäjän kommentteja. Koska Kallisen puolustusta ei kiistetty eikä häntä varsinaisesti syytetty taisteluihin osallistumisesta, totesi syyttäjä Kallisen olleen kelpo miehen, mutta menneen pilalle kuten muutkin työväen johtomiehet. Osasto päätti äänestää Kallisen tuomiosta. Kuolemantuomion puolesta äänestivät Poropudas, Kästämä ja Paavola ja elinkautisen kuritushuonerangaistuksen puolesta Kivekäs ja Snellman. Kivekäs oli toiminut Kallisen opettajana tämän kansakouluaikana. Huolimatta syyttömyyttä puoltavista lukuisista todistuksista valtiorikosoikeus siis kallistui kuolemantuomion kannalle. Tuomion perusteluissa korostettiin mm., että Kallinen oli ollut Työväenneuvoston innokkain ja kyvykkäin johtomies ja yhdessä venäläisen sotaväen kanssa sotatilan vallitessa yrittänyt kumota Suomen laillisen hallituksen. Hän ei ollut myöskään estänyt Oulun taistelun syntymistä, vaikka olisi siihen pystynyt. Kuolemantuomion julistamisen jälkeen tuomittuja lähdettiin viemään ulos, missä omaiset odottivat. Kallisen äitipuoli ja 4-vuotias pikkuveli odottivat muiden joukossa. Vankijoukon tullessa väkijoukon kohdalle, joku kysyi Kalliselta: ”Miten kävi?”. Kallinen vastasi nostaen etusormensa ylös ja vastasi: ”Taivaaseen!” Yhdeksän päivän kuluttua Kallinen vietiin lääninvankilan kellarikerrokseen. Hänen jalkoihinsa niitattiin jalka-raudat ja matka alkoi kohti Helsinkiä ja Iso-Mjölöä.⁴⁴⁹

Toisena tapauksena kuvailen Otto Alfons Karhin tapauksen.⁴⁵⁰ Otto Karhi oli synty-

⁴⁴⁹Kallinen 1972, s. 81.

⁴⁵⁰Karhin tapaus perustuu VRO:n aktiin n:o 15/269, VRYO/VRO. KA. Karhi oli poliittiselta näkökannaltaan aluksi maalaisliittolainen, mutta kääntyi sittemmin sosialidemokraattiseksi. Vielä vuonna 1911 hän oli maalaisliittolaisen Liitto-lehden päätoimittaja. Karhi valittiin Oulun kaupunginvaltuuston varapuheenjohtajaksi vuonna 1918 sekä puheenjohtajaksi vuonna 1939 ensimmäisenä sosialidemokraattina. Karhin mukaan on nimetty myös puisto Oulun ydinkeskustassa. Fält 1987, s. 158,

nyt Oulussa 1876 ja oli toiminut Oulun Osuuskaupan toimitusjohtajana viisi vuotta. Hän oli ollut myös osuuskaupan hallituksen puheenjohtaja jo vuodesta 1901 sekä toiminut mm. Pellervon neuvojana ja toimittajana. Hän oli myös ollut vuosina 1898 - 1905 sihteerinä Oulun NMKY:ssä, jonka poikatyöhön olivat osallistuneet myös Yrjö Kallinen ja Juho Karhu.⁴⁵¹ Hän asui erossa vaimostaan, joka hoiti heidän seitsemää yhteistä alaikäistä lasta. Poikkeukselliseksi toimitusjohtajaksi Karhin tekee se, että hän oli liittynyt Oulun työväenyhdistykseen ja sosialidemokraattiseen puolueeseen marraskuussa 1917. Hänet oli ilmeisesti perehdyttänyt sosialidemokratiaan osuuskaupan hallituksessa istuneet työväenyhdistysaktiivit Yrjö Mäkelin, Kustaa Ahmala ja Aappo Määttä. Oulun osuuskaupalle oli ollut ominaista laaja-alainen sosiaalinen rakenne.⁴⁵² Oulun taistelua ennen ja sen aikana punakaartilaiset olivat käyttäneet Osuuskaupan hevosia asekuljetuksiin ja Osuuskaupan asuntoa yöpymiseen. Lisäksi Oulun poliisilaitoksen varastettuja hevosia säilytettiin Osuuskaupan tallissa. Taistelua edeltävänä päivänä oli asetettu neljä vuorottelevaa vahtia Osuuskaupan portille välillisesti työnjohtajan kautta tai suoraan Karhin käskystä. Nämä osoittautuivat myöhemmin punakaartilaisiksi, joille oli ilmestynyt jostakin aseet, vaikka Karhin mukaan vahdit oli tarkoitettu aseettomiksi. Taistelun jälkeen Osuuskaupan kellarista löytyi neljä kivääriä ja ampumatarvikkeita. Karhi oli myös antanut luvan Työväenneuvostolle pitää kokouksensa Osuuskaupan konttorissa vielä 2.2., tosin vasta sen jälkeen, kun hän oli varmistanut neuvoston kannattavan aseetonta ratkaisua. Työväentalo sijaitsi Osuuskaupan naapurissa ja niiden pihat oli yhdistetty väliportilla. Osuuskaupan kassasta oli lisäksi maksettu avustuksia varmuudella ainakin yhden vangitun osuuskauppalaisen leipuri Helinin vaimolle, joka oli lisäksi saanut leipää Osuuskaupan leipomosta. Karhi oli myös kirjoittanut kaksi artikkelia *Kansan Tahtoon* ja yhden artikkelin *Kaikuun*.⁴⁵³ Artikkelit olivat hyvin työläis- myönteisiä, mutta Karhi korosti olevansa aseistautumista ja sotaa vastaan, vaikka näytti ymmärtävän miksi ”epätoivoisia ja raakoja tekoja” oli tehty marraskuun suurlakon aikana. Asia käsiteltiin 15. osastossa 26. - 31.7. Paikalla olivat puheenjohtaja Poropudas, jäsenet Kivekäs, Kästämä, Paavola ja sijaisena Gösta Masalin. Syyt-

---

160; Kalajoki - Julku 1987, s. 299.

⁴⁵¹Hautala 1976, s. 481 - 482. Samainen Juho Karhu toimi sotavankileirin kasvatusosaston kasvatus-apulaisena.

⁴⁵²Hautala 1976, s. 150-151. Osuuskaupan luonne oli samankaltainen myös Huittisissa. Alapuro 1995, s. 81-82.

⁴⁵³*Missä syy?*, *Kansan Tahto* 12.12.1917, *Miten on yhteiskunnallinen rauha aikaansaattavissa*, *Kansan Tahto* 8.1.1918, *Aseet alas*, *Kaiku* 29.1.1918.

täjä Hällfors vaati Karhille tuomiota valtio- ja maanpetoksesta. Karhi luonnollisesti kiisti monisanaisissa lausunnoissa kaikki syytteet. Hän ei omien sanojensa mukaan ollut tiennyt minkäänlaisesta kumouksellisesta toiminnasta. Karhin tapausta varten oli kuulusteltu yhteensä yli 20 asianosaista sekä pyydetty Oulun suojeluskunnalta lausuntoa, jossa Karhia kuvailtiin ”kiivaaksi, työteliääksi sekä säännölliseksi elämäntavoiltaan”. Suojeluskunnan lausunnon mukaan Karhi oli kuitenkin pitänyt kiihottavan puheen työväentalolla tammikuussa ja suojeluskunta katsoi Karhin ainakin välillisesti avustaneen punakaartin toimintaa. Valtiorikosoikeus totesi lyhytsanaisesti syytteet hylätyiksi ja vapautti Karhin.

Verrattaessa Otto Karhin tapausta Yrjö Kallisen tapaukseen voimme havaita, että molemmat kuuluivat työväenyhdistykseen ja vastustivat aseistautumista. Tosin Kallinen oli ollut erittäin aktiivisesti mukana työväenyhdistyksessä ja oli ollut Työväenneuvoston jäsen, mutta hän oli myös eräiden porvarillisen puolen edustajien mukaan pyrkinyt kaikkiin keinoin aseettomaan ja rauhanomaiseen ratkaisuun. Syyttäjä vaati molemmille rangaistusta valtio- ja maanpetoksesta. Karhi sai vapautuksen, mutta Kallinen kuolemantuomion. Olematta juristi ja käyttämällä ”maalaisjärkeä”, voisi olettaa, että Karhi olisi saanut edes jonkinlaisen rangaistuksen. Syytteet olivat toki vaikeasti todennettavissa, mutta väittäisin, että samanlaisten syytösten perusteella sai yleensä rangaistuksen eikä vapautusta. Tosin esimerkiksi Kemissä osuuskaupan johtaja Haapala vapautettiin, mutta ennen vapauttamista valkoiset nöyryyttivät paneamalla hänet kadunlakaisuun.⁴⁵⁴ Ainakin Oulun ja ilmeisesti Keminkin osuuskauppa oli pitkälti työväenvetoisia. Kekkonen mukaan tuomioihin vaikutti aikaisempi järjestöaktiivisuus ankaroitavasti. Samoin ankarimmat rangaistukset kasaantuivat syyte-tyille, jotka olivat kuuluneet työväenjärjestöihin jo ennen vuotta 1918.⁴⁵⁵ Kallinen oli ollut jo vuosia aktiivisesti työväenjärjestössä, kun taas Karhi oli liittynyt työväenjärjestöön vasta marraskuussa 1917, ja hän oli ollut vain passiivisesti mukana. Todennäköisesti Karhia on todella pidetty joko syyttömänä tai paikallisten sosialidemokraattien johtohahmojen harhaanjohtamana. Karhi muisteli 1960-luvulla työväen muistitietotoimikunnan haastattelussa, että hän oli ollut ”radikaali alusta alkaen” ja että ”yhteiskunnalliset epäkohdat saivat minussa heräämään kapina-ajatuksia nykyistä

---

⁴⁵⁴Kansio 106, 41/23 (Pulkkinen), TMT. TA.

⁴⁵⁵Kekkonen 1991, s. 69 - 70.

yhteiskuntaa vastaan”.⁴⁵⁶ Jos näin todella oli, pääsi Karhi vuonna 1918 kuin koira veräjstä. Todennäköisempää kuitenkin lienee, että hän asennoitui työväen muistitietotoimikunnan haastatteluun korostamalla omaa rooliaan sosialidemokratian taistelussa vuonna 1918.

8.4 OIKEUDENKÄYTTÖ OULUSSA

Tikka ja Arponen ovat selvittäneet uusimmassa tutkimuksessaan punavankien tuomitsemista Lappeenrannan vankileirillä. He osoittavat, että Lappeenrannassa yli sata vankia teloitettiin ilman oikeudellista tutkintaa. Heidän mukaansa juuri Lappeenranta olisi ollut se paikka, jossa ”ongelmatapauksista” päästiin eroon. Toinen vaihtoehto heidän mielestään on se, että samoin olisi toimittu myös muilla vankileireillä, mutta vain Lappeenrannassa olisi todisteet säilyneet.⁴⁵⁷ Mikään ei kuitenkaan viittaa siihen, että Oulussa olisi toimittu ilman valtiorikosoikeuksien päätöksiä ja teloitettu vankeja suunnitelmallisesti ilman oikeudellista tutkintaa lukuunottamatta edellä kuvattuja teloituksia, joita voidaan hyvällä syyllä pitää poikkeustapauksina. Kuolemaan johtaneet ampumistapaukset tapahtuivat lähinnä kurinpidollisista syistä. Kekkonen mukaan valtiorikosoikeudet toimivat kuitenkin summittaisesti.⁴⁵⁸ Ne myös tuomitsivat pitkälti elämäntapakriteerien perusteella eikä sen mukaan, kuinka syyllinen vangittu oli tutkittavaan rikokseen.⁴⁵⁹ Näin näyttää myös Oulussa tapahtuneen. Esi-merkkitapauksessamme toimitusjohtaja Karhi oli arvostettu ja suojeluskunnan lausunnon mukaan säännöllinen elämäntavoiltaan. Karhia ei koettu yleiseksi uhkaksi sivistyneistön arvovallalle ja asemalle, koska hänet luettiin sivistyneistöön. Niinpä sanomalehti Liitto näki tarpeelliseksi julkaista uutisen otsikolla ”*Hra O. Karhi vapautettu*”.⁴⁶⁰ Karhin yhteiskunnallinen asema siis vaikutti valtiorikosoikeuden päätökseen. Myös Markku Ahonen, kuten samansuuntaisesti Jaakko Paavolainenkin, on yhtynyt alunperin Kallisen esittämään teoriaan, jonka mukaan vuoden 1918

---

⁴⁵⁶kansio 15, 41/17 ja 41/17B (Karhi), TMT. TA.

⁴⁵⁷Tikka - Arponen 1999, s. 286; myös Eerola - Eerola 1998, s. 136.

⁴⁵⁸Kekkonen 1991, s. 59.

⁴⁵⁹Kekkonen 1991, s. 89.

⁴⁶⁰*Hra O. Karhi vapautettu*, Liitto 1.8.1918.

tapahtumissa oli kyseessä ”patriisien” ja ja heille aiemmin kuulujaisten ”plebeijien” välisestä valtataistelusta. Plebeijit olivat nousseet luonnonjärjestystä vastaan ja tapahtumat olivat eräänlainen ”kulttuurishokki”.⁴⁶¹ Niinpä Kallinenkin koettiin vakavaksi uhaksi. Ilmeisesti oli vielä pahempi, että työväestöstä nousi itsensä sivistänyt ihminen, joka näytti vielä liittoutuvan vihollisen kanssa sivistyneistöä vastaan. Hänet on todennäköisesti koettu vielä suuremmaksi petturiksi kuin tavallisen kivääriin tarttuneen punakaartilaisotilaan.

Sirkka Arosalo tutkiessaan poliittisen väkivallan yhteiskunnallisia edellytyksiä on tullut siihen johtopäätökseen, että Suomen sisällissodassa valkoisen väkivallan kohteena oli poliittinen työväenliike. Hän on tutkinut punaisen ja valkoisen Suomen alueella tapahtuneita molempien osapuolien suorittamia väkivaltaisuuksia. Hänen tutkimustulosten mukaan valkoinen väkivalta oli voimakkaammillaan niillä alueilla, joissa sosialidemokratian kannatusluvut olivat olleet perinteisesti korkeat ja järjestäytyminen ja äänestysaktiivisuus korkea. Valkoinen väkivalta oli korkea myös siellä, missä ei ollut tapahtunut punaisten väkivallantekoja. Kyse ei hänen mukaansa ollut kostosta, vaan hän luonnehtii ilmiötä termillä ”strateginen repressio”. Tällaisen valikoivan väkivallan avulla valkoinen osapuoli kykeni vahvistamaan asemiaan suhteessa punaiseen osapuoleen.⁴⁶² Jos luemme väkivaltaan kuuluvaksi myös vapaudenriistot eli vankeustuomiot, on Oulu erittäin hyvä esimerkki tällaisen strategisen repression harjoittamisesta. Myös Jukka Kekkonen on päätenyt samansuuntaiseen tulokseen valkoisten oikeudenkäytön poliittisen puhdistuksen luonteesta. Kekkonen toteaa:

”Rikosoikeudellisen syyllisyyden rinnalle ja ohikin henkilön vaarallisuuden arvioinnissa nostettiin hänen sitoutumisensa työväenliikkeeseen.”⁴⁶³

Myös Oulussa valkoisen osapuolen oikeudenkäytön maalitauluna oli nimenomaan poliittinen työväenliike. Oulussa työväenyhdistykseen kuulumisen vaikutti kuolemantuomioiden langettamiseen ainakin Kallisen, Määtän ja Lehtisalons tapauksissa. Esimerkiksi Määttä oli ollut Oulun taistelujen aikana Oulun-Vaalan radan komitean

---

⁴⁶¹ Ahonen 1986, s. 298; Paavolainen 1967, s. 360 - 361.

⁴⁶² Arosalo 1994, s. 264 - 268, 392 - 394.

⁴⁶³ Kekkonen 1991, s. 83.

käskystä Helsingissä. Sieltä hän oli yrittänyt matkustaa kohti Oulua, mutta hänet oli määrätty Kanasen kylässä Venäjän puolella punaisten esikunnan toimesta erilaisiin työtehtäviin. Sieltä hän sitten oli lähtenyt ilmeisesti salaa saapuen perille Ouluun neljän kuukauden matkaamisen jälkeen 3.6. Hänet vangittiin heti. Määttä oli ollut jo vuodesta 1903 aktiivisesti mukana työväen yhdistyksen eri luottamustoimissa, mutta ei ollut sisällissodan aikana ampunut laukaustakaan.⁴⁶⁴ Kehitys Oulussa ennen sotaa oli ollut suhteellisen rauhallinen ja yleensä oltiin totuttu molempien osapuolten yhteistyöhön. Siten Oulussa työväestön tarttuminen aseisiin on ollut porvarilliselle puolelle vielä käsittämättömämpi teko kuin niissä kunnissa, joissa perinteisesti sosialidemokraattien ja porvareiden asenteet olivat vahvemmin vastakkaiset suhteessa toisiinsa. Siksi haluttiin nujertaa työväestön poliittinen voima. Valtiorikosoikeuden linja Oulussa vahvistaa tämän suuntaista ajatusmallia. Oulussa ei oltu valmiita tuomitsemaan laajoja kansanjoukkoja ankariin rangaistuksiin vaan vain keskeiset työväen johtajat riippumatta siitä, olivatko he suhtautuneet passiivisesti tilanteeseen vaiko aktiivisesti mukana yllyttämässä aseelliseen kapinaan. Passiivisesti aseellista taistelua kohtaan suhtautuneena työläisenä käy hyvästä esimerkistä Kallinen. Oikeammin olisi ehkä sanoa hänen asennoituneen aktiivisesti aseellista taistelua vastaan. Yli puolet vangituista päästettiin vapauteen joko kokonaan tai ehdollisesti ja tuomitut tuomittiin keskimääräisesti samanlaisiin rangaistuksiin kuin muuallakin maassa. Usein on toistettu käsitystä, jonka mukaan tavallista kansaa oli johdettu harhaan. Tämän käsityksen mukaan vastuussa olivat vain harvat johtajat. Kyseessä on sotapropagandan keskeisiä periaatteita ja se on psykologisesti tehokas. Sotapropagandassa ihmiset on helpompi saada vihaamaan suppeampaa salaliittolaisklikkiä kuin suurta ja epämääräistä vihollista. Tällaiseksi viholliseksi vuonna 1918 nimettiin punaisten siltasaarelainen johto. Myös oululaiset sanomalehdet, nuorsuomalainen Kalle ja vanhasuomalainen Kaiku, jo helmikuusta lähtien syyttivät kapinan alkuunpanijoiksi lähinnä sosialidemokraattisen puolueen johtoa, joka oli kiihotuksella vienyt koko puolueen vallankaappauksen tielle. Johto oli kyennyt kiihottamaan joukkonsa helposti mukaan radikaaliin toimintaan, koska punaisilta puuttui ”korkeampi siveellinen peruskatsomus” ja toiminta oli vailla henkistä pohjaa.⁴⁶⁵ Myöhemmin Oulussa langetetut rangaistukset jatkoivat jo aikaisemmin omaksuttua linjaa vain keskeisten johtajien syyllisyydestä.

---

⁴⁶⁴Kansio 175, 574 (Määttä), TMT. TA.

⁴⁶⁵Manninen 1982, s. 139 - 140, 169.

9. YHTEENVETO

Oulun Raatinsaarella vuonna 1918 sijainnut vankileiri toimi alkukeväästä aina syksyyn saakka. Pääsääntöisesti vankileirissä oli vangittuna nykyisistä Oulun ja Lapin lääneistä kotoisin olleita vankeja. Vankien määrä vaihteli runsaasta 600:sta 800:aan maaliskuun ja kesäkuun alkupuolen välillä. Osa vangeista vapautettiin ja uusia vangittiin epävirallisen tutkinnan edistyessä. Vankien määrä alkoi laskea lisää kesäkuun puolenvälin jälkeen, kun valtiorikosoikeudet alkoivat toimia täysipainoisesti. Yli puolet vangeista oli alle 30-vuotiaita ja ikäjakautuma noudatteli pitkälle kaikkien vankileirien vastaavaa ikäjakautumaa. Suurin osa vangeista kuului työväenluokkaan. Yli 80 % oli ammattinimikkeeltään työmiehiä tai muita työntekijöitä. Pääsyy vangitsemiseen oli välillinen tai välitön osallisuus sisällissotaan. Myös asevelvollisuuskutsunnoista poisjääneitä ja asevelvollisuudesta kokonaan kieltäytyneitä säilytettiin vankileirissä. Osa vangeista oli naisia, joista suurin osa vapautettiin kevään aikana. Suurta huomiota herättivät ns. ”ryssän morsiamet”, jotka pidätettiin venäläisten kasarmilta. Vain murto-osaa venäläisistä, joita oli n. 1000, säilytettiin varsinaisella vankileirillä. Pääosa oli vangittuina omilla kasarmeillaan poikkeuksena venäläisupseerit, jotka saivat kulkea vapaana. Lähes kaikki venäläiset lähetettiin toukokuun lopussa Helsinkiin, josta matka jatkui eteenpäin.

Vartijoina toimivat aluksi Oulun ja ympäristökuntien suojeluskuntajoukot. Päärungon joukoista muodostivat jo ennen sisällissotaa suojeluskunnissa olleet miehet, mutta osa miehistöstä oli asevelvollisuuskutsuntojen kautta otettuja komennettuina suojeluskuntaan. Heitä ei oltu uskallettu lähettää rintamajoukkoihin pääosin poliittisen vakaumuksen takia. Varsinaiset asevelvollisuusjoukot olivat vastuussa vankien vartioinnista yleisen tilanteen rauhoituttua toukokuun lopusta lähtien. Asevelvolliset eivät kuitenkaan olleet motivoituneita epäkiitolliseen tehtäväänsä. Suurin osa heistä oli kotoisin samoilta seuduilta, mistä vangitkin olivat. Varovaisen arvion mukaan myös heidän ammatillinen ja sosiaalinen taustansa oli lähes identtinen vangittujen taustaan verrattuna ja asevelvollisia yleisesti pidettiin mielipiteiltään ”punaisina”. Tämä ei ollut yllättävää, koska asevelvollisuuskutsuntojen kautta joukkoihin joutui automaattisesti myös sosialidemokratian kannattajia. Lisäksi sotilaita oli liian vähän suorittamaan tehtäviään. Lisäjoukkojakaan ei saatu tarpeeksi, vaikka päällystö niitä usein pyytelikin.

Myös sotilaskuri oli olematonta johtuen lähinnä koulutuksen puutteesta. Niinpä asevelvollissotilaita alkoi karata riveistä heinäkuun alussa suurin joukoin. Motivaation puute näkyi myös välinpitämättömänä suhtautumisena vankeihin. Useissa tapauksissa vartijat myös suoraan auttoivat vankeja mm. ruokalähetysten välittämisessä. Vartijoiden huono motivaatio ja siviilien negatiivinen asennoituminen valkoisiin Oulussa tekivät vartiointitehtävän täysipainoisen suorittamisen mahdottomaksi.

Oulussa toimineen valtiorikosoikeuden osastojen toiminta oli aikaisemmin koottuihin todistusaineistoon perustuvaa. Tapaukset pyrittiin käsittelemään nopeasti nälkäkatastrofin uhatessa. Rangaistukset noudattelivat yleisesti valtiorikosoikeuksien osastojen omaksumaa linjaa ja niihin vaikuttivat syytetyn yhteiskunnallinen asema ja suojeluskunnan lausunto. Vaikka tässä tutkimuksessa ei kattavaa analyysiä kaikista tapauksista ole tehtykään, näyttää punaisena lankana olleen tuomioista päätettäessä työväenliikkeen nujertaminen. Muutoin ei olisi selitettävissä esimerkiksi Kallisen saama kuolemantuomio. Jotta asia voitaisiin varmistaa, vaatisi se yksityiskohtaisen tutkimuksen Oulussa käsitellyistä tapauksista.

Leirillä hengellistä toimintaa harjoitti pappi apunaan kaksi kasvatusapulaista. Koska kasvatusosaston toiminta tähtäsi lähinnä vankien käännyttämiseen, ei lähtökohdat papin työlle olleet edulliset. Kasvatusosaston työ antoi lähinnä vähäistä vaihtelua vankien yksitoikkoiseen elämään. Vangit olivat yksinkertaisesti liian nääntyneitä kiinnostuakseen tosissaan hengellisistä asioista. Vangit asuivat vankileirillä ahtaasti ja saivat vain niukasti ruokaa. Osa raaka-aineista oli syötäväksi kelpaamatonta ja hankala valmistaa ruoaksi. Myös leirin ulkopuolella elintarvikepula oli kova. Osa oululaisista oli pakotettu lähtemään kerjuulle lähipitäjiin saadakseen ruokaa ilmaiseksi tai vaihtaen vähäisen omaisuutensa ruokaan.

Keskeisenä tutkimusongelmana tässä tutkimuksessa oli se, miksi vankileirikuolleisuus ei noussut suuremmaksi, vaikka leiri toimi noin puoli vuotta äärimmäisen keunoissa olosuhteissa? Perusteena alhaiseen kuolleisuuteen oli mielestäni kaksi seikkaa. Ensimmäinen oli vartijoiden suhtautuminen vankeihin. He eivät olleet niin kiinnostuneita vartiointitehtäviensä kohtaan, jotta olisivat estäneet yhteydenpidon vankien ja halukkaiden auttajien välillä. Osa vangeista sai vartijoiden

suosiollisella avustuksella ruokaa leirin ulkopuolelta omaisilta ja tuttavilta, vaikka osan ajasta ruokalähetykset olivat kiellettyjä. Koska suurimmalla osalla vangeista oli omaisia lähiseuduilla, olivat mahdollisuudet ruoansaantiin todelliset. Vartijat suhtautuivat maantieteellisen ja sosiaalisen taustansa takia vankeihin myötätuntoisesti. Vähäinen vankileiriterrorin määrä on myös kytköksissä vartijoiden huonoon motivaatioon tehtäviään kohtaan ja myötämieliseen suhtautumiseen vankeja kohtaan. Koska yleinen mielipide vankeja kohtaan oli maltillinen, oli radikaalimpien toimintatapojen esiinnousu vaikeaa. Maltilliseen suhtautumiseen on täytynyt myös vaikuttaa ennen sisällissotaa vallinnut maltillinen kehitys Oulun työväenliikkeessä ja työväen yhteistyö porvarien kanssa. Vaikka sisällissota myös Oulussa oli traumaattinen valkoiselle osapuolelle, eivät he olleet valmiita nujertamaan ei-johtotehtävissä olleita sosialisteja. Maltillinen toimintamalli näkyi jo Oulun komendantin Reinhold Weckmanin toiminnassa heti Oulun taistelun jälkeen, kun hän ei suostunut punaisten teloituksiin. Tilanne olisi saattanut olla erilainen, jos työväki olisi ollut radikaalimpaa ennen sisällissodan syttymistä. Toisena avaintekijänä alhaiseen kuolleisuuteen oli vankien käyttö leirin ulkopuolisissa työtehtävissä. Koska työnantajat oli velvoitettu kustantamaan työssäkävien vankien ruoan, pystyivät vangit saamaan lisäravintoa myös tätä kautta. Vankien käyttö ulkopuolisiin työtehtäviin olikin yleistä ja tilanne helpotti myös varsinaisen vankileirin huollon varassa olleita vankeja. Tilanne oli omiaan helpottamaan myös leirin lääkärin työtä. Vankileirillä toimi kesäkuun alusta lähtien lääkäri ja kaksi sairaanhoitajaa. Osa vangeista määrättiin karanteeniin tarttuvien tautien takia ja huolimatta suuresta määrästä sairastuneita, suurin osa sairastuneista parani. Tärkeimpänä syynä vankien paranemiseen ja vähäiseen sairaskuolleisuuteen oli se, että vangit pystyivät saamaan lisäravintoa ohi vankileiriorganisaation joko omaisilta tai työnantajilta. Siten osa heistä oli ratkaisevassa vaiheessa tarpeeksi vahvoja vastustamaan tarttuvia tauteja ja parantumaan niistä. Muuten alhainen kuolleisuus ei ole selitettävissä. Oulun vankileirin kuolleisuus oli vajaat kuusi prosenttia kaikista vangituista. 51 kuolleesta vain kahdeksan ammuttiin. Näistä neljä ammuttiin lähinnä asevelvollisuuskutsuntoja vältellen ja kolme kurinpidollisista syistä. Muiden kuolinsyyt johtuivat aliravitsemuksesta ja siitä aiheutuvista sairauksista. Tosin osa vapautuneista vangeista on saattanut olla niin heikkoja, että he ovat kuolleet välittömästi vapautumisen jälkeen tai myöhemmin välillisesti vankileirin kärsimysten takia. Tätä kuolleisuutta on kuitenkin työlästä tutkia, koska kyseisen seikan selvittäminen vaatisi

yksittäisten vankien vaiheiden seuraamista vapautumisen jälkeen.

Kuten aikaisemminkin jo mainittiin puhutaan sisällissodista aina poikkeuksellisen verisinä ja raakoina. Näin on puhuttu jo pitkään myös Suomen sisällissodasta. Sitähän se epäilemättä kansainvälisestikin vertaillen oli. Yleistäminen on tietyllä tapaa tarpeellista ja ymmärrettävää. Mielestäni sisällissotia on kuitenkin vaikea arvioida pelkästään teloitettujen ja vankileireillä kuolleiden kokonaisluvuista. Eri vankileirien kohdalla erot niin kuolleiden kuin terrorinkin osalta olivat suuria. Se mikä päti yleisesti ei aina pätenyt paikallisesti. Toki yhteisiä piirteitä eri vankileireillä on paljon, mutta tutkimalla vain yhtä leiriä pääsemme konkreettisemmalle tasolle ja saamme paljon tietoa siitä, mitä leirillä todella tapahtui. Yleisesityksissä tutkijaa vievät helposti mukanaan tilastot ja taulukot, eikä niitä tässäkin tutkimuksessa ole tietoisesti haluttu välttää. Pääsääntöisesti tapahtumien ja toiminnan taustalta on kuitenkin pyritty nostamaan esiin ihminen aina, kun se on ollut mahdollista. Erilaiset huhut, tarinat ja uskomukset sisällissodan paikallisista tapahtumista ja vankileireistä ovat jääneet elämään siihen asti, kunnes puolueetonta tutkimustietoa on ollut saatavilla. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on omalta osaltaan ollut tuoda valaisevaa ja objektiivista tietoa koskien Oulun vankileiriä vuonna 1918, jotta erilaisilta myöhemmin mahdollisesti esiinnousevilta uskomuksilta vältyttäisiin.

Nykyisin Oulun keskustan välittömässä läheisyydessä sijaitseva Raatinsaari on pyhitetty urheilutapahtumia ja ulkoilua varten. Siellä sijaitsee Raatin urheilukenttä ja sen läpi johtaa tie ja kevyen liikenteen väylä läheiselle Pikisaaren museoalueelle. Siellä on myös 1980-luvulla pystytetty punavankien vaatimaton muistomerkki. Yli sata vuotta sitten rakennettu ravintola seisoo alkuperäisellä paikallaan. Ravintola toimii nykyisin Oulun NMKY:n nuorisotalona.

KÄYTETYT LYHENTEET

JR	=	Jääkärirykmentti
KA	=	Kansallisarkisto
KanA	=	Kansanarkisto
OuSVLeir	=	Oulun sotavankileirin arkisto
pat	=	pataljoona
pk	=	päiväkäskey
PPR	=	Pohjois-Pohjanmaan rykmentti
RaSVLeir	=	Raahen sotavankileirin arkisto
SA	=	Sota-arkisto
sk	=	suojeluskunta
SK17-18	=	Suojeluskunnat vuosina 1917 - 1918
SKS	=	Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkisto
SVLait	=	Sotavankilaitoksen arkisto
TA	=	Työväenarkisto
TMT	=	Työväen muistitietotoimikunnan kokoelmat
TT	=	Terroritilasto
täydp	=	täydennyspataljoona
VapSA	=	Vapaussodan arkisto
VATO	=	Valloitetujen alueiden turvaamisosasto
Vsa	=	Vapaussota-arkisto
VsHistKom	=	Vapaussodan historian komitea
VRYO/VRO	=	Valtiorikosylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto

LÄHTEET (Suluissa lyhenteet)**Arkisto****KANSALLISARKISTO (KA)***Senaatti*

- oikeusosaston pöytäkirjat 1918

Sotavankilaitoksen arkisto (SVLait)

- ylilääkärin saapuneiden/lähetettyjen kirjeiden diaarit (Aa6, Ab4)
- henkilökuntaa koskevat luettelot (Ba1)
- eri osastojen kirjekonseptit (Da2, Db1, Dc1, Dd2)
- VATO:lle saapuneet asiakirjat (Ea1, Ea2, Ea4)
- vankiluettelot, henkilökuntaluettelot (Eb10, Ec5)
- saapuneet kirjeet (Ec2)
- ylilääkärille saapuneet kirjeet (Ee1)
- sotavankileirien muonitusilmoitukset (Ef8)
- vankitavaran huolto-osastolle saapuneet asiakirjat (Eh1)
- VATO:n turvaamisosaston kirjeenvaihto (Fa2)
- ohjesäännöt, muistiot, ehdotukset (Ha1)
- PPR:n ja Oulun-Vaasan vartiopataljoonien asiakirjat (Hc1)
- ruokalistat ja ruokajärjestelmäehdotukset (He1)
- sekalaiset asiakirjat (J1)

*Sotavankileirien arkisto**Oulun (Raatin) sotavankileiri (OuSVLeir)*

- menneiden kirjeiden diaari (A2)
- vankeja koskevat luettelot (Ba1, Ba2)
- lähetettyjen kirjeiden kopiokirja (D1)
- johtajalle saapuneet kirjeet/sähkösanomat/pk:t (Ea1)
- VRO:n päätökset (Eb1)
- ohjesääntöjä ja asetuksia (H1)

Raahen sotavankileiri (RaSVLeir)

- vanki- ja rangaistusluettelot, todistukset, tilastotiedot (Ba1, H1)

Valtiorikossylioikeuden ja valtiorikosoikeuksien arkisto (VRYO/VRO)

- osasto 15. ja 16. tuomioluettelot
- aktit VRO 15/269, 15/352 ja VRYO 2404

Vapaussodan arkisto (VapSA)

- kasvatusosaston asiakirjat 191

KANSAN ARKISTO (KanA)*Suomen luokkasota 1918*

- Muistelmakokoelma 6B
- Oulun Raatinsaaren vankileiri EE6

SOTA-ARKISTO (SA)*Valistusosasto*

- Suojeluskuntain yliesikunta

Vapaussodan historian komitea (VsHistKom)

- Nimismieskertomuksia, vihko 11

Vapaussota-arkisto (Vsa)

Jääkärijoukot;

-1.Jääkärirykmentti; Esikunta, I pataljoona, täydennyspataljoona.

- Pohjois-Pohjanmaan rykmentti; Esikunta, I pataljoona, II pataljoona, täydennyspataljoona

Suojeluskunnat vuosina 1917-1918 (SK17-18)

- Oulun suojeluskuntapiiri

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURAN ARKISTO (SKS)

"1918" -kokoelma

- nidokset 3, 11, 15.

TYÖVÄEN ARKISTO (TA)

Terroritilasto (TT)

- Oulun ja Lapin läänin terroritilasto

Työväen muistitietotoimikunnan kokoelmat (TMT)

- kansiot 14, 15, 16, 104, 106, 161, 166, 175, 269, 280.

Lehdistö

Kaiku

Kaleva

Kansan Tahto

Liitto

Tosi työhön

Painamattomat lähteet

Jokiniemi 1995: Ulpu Jokiniemi, *Oikeutta ja armoa. Papiston suhtautuminen punaisiin sotavankeihin 1918*. Suomen ja skandinavian historian tutkielma. Historian laitos. Helsingin yliopisto 1995.

Piiroinen-Honkanen 1995:

Marja Piiroinen-Honkanen, *Punakaartin aseelliset naiskomppaniat Suomen sisällissodassa 1918*. Helsingin yliopisto, poliittisen historian laitos, pro gradu -tutkielma 1995.

Pitkänen 1996: Kari Pitkänen, *Sanastoliite*. Teoksessa Artikkeleita Suomen väestöntutkimuksesta n:o 59. Toim. Andres Vikat - Veijo Notkola. Helsingin yliopisto, sosiologian laitos. Helsinki 1996.

Valkonen 1996: Tapani Valkonen, *Suomen väestö ja sen muutokset*. Teoksessa Artikkeleita Suomen väestöntutkimuksesta n:o 59. Toim.

- Andres Vikat - Veijo Notkola. Helsingin yliopisto, sosiologian laitos. Helsinki 1996.
- Vihonen 1977: Lasse Vihonen, *Valtiorikosoikeudet Suomessa 1918*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1977.
- Ylitalo 1986: Eero Ylitalo, *Punavankimuistomerkkihankkeeseen liittyvä selvitys vuoden 1918 tapahtumista Oulussa*. Oulun kaupunginarkisto, Oulu 1986.

Elektroniset dokumentit

Historioitsija Brian Scottin WWW-sivu.
[<http://WWW.innova.net/~vsix/elmiradoc1.htm>] 25.9.1999.

Kirjallisuus

- Ahonen 1986: Markku Ahonen, *Poliittinen väkivalta Suomessa*. Teoksessa Historian päivät 1985. Historiallinen arkisto 88. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1986.
- Ahto 1993: Sampo Ahto, *Sotaretkillä*. Teoksessa Itsenäistymisen vuodet 2. Taistelu vallasta. Toim. O.Manninen. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1993.
- Alanen 1980: Aulis J. Alanen, *Eteläpohjalaisia taisteluissa. Nuijasodasta vapaussotiin*. Otava, Helsinki 1980.
- Alapuro 1995: Risto Alapuro, *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890 - 1935*. Hanki ja jää, Porvoo 1995.
- Alenius 1947: Samppa Alenius, *Oulussakin alettiin...* Teoksessa Luokkasodan muisto. Kansankulttuuri Oy, Helsinki 1947.
- Arosalo 1994: Arosalo Sirkka, *Poliittisen väkivallan yhteiskunnallisista edellytyksistä. Punainen ja valkoinen väkivalta Suomessa vuonna 1918*. Tampereen yliopisto, Tampere 1994.
- Bergbom 1907: Hjalmar Bergbom, *Suomen lääkärit*. Helsinki 1907.
- Eerola 1988: *Tammisaari 1918*. Toim. Jouni Eerola.1988.
- Eerola - Eerola 1998: Jari Eerola - Jouni Eerola, *Henkilötappiot Suomen sisällissodassa 1918*. Turenki 1998.

- Ehrnrooth 1992: Jari Ehrnrooth, *Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905-1914*. SHS, Helsinki 1992.
- Frankl 1983: Viktor E. Frankl, *Olemisen tarkoitus*. Otava, Keuruu 1983.
- Fält 1987: Olavi K. Fält, *Valkean kaupungin idylliä - Oulu 1917-1945*. Teoksessa Valkean kaupungin vaiheet. Toim. Kyösti Julku. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi 1987.
- Haataja ym. 1976: *Suomen työväenliikkeen historia*. Toim. Lauri Haataja - Seppo Hentilä - Jorma Kalela - Jussi Turtola. Työväen sivistysliitto ry, Joensuu 1976.
- Hautala 1976: Kustaa Hautala, *Oulun kaupungin historia IV 1856-1918*. Oulu 1976.
- Hautala 1982: Kustaa Hautala, *Oulun kaupungin historia V. 1918 - 1945*. Oulu 1982.
- Hedman 1967: Ossi Hedman, *Yrjö Mäkelin*. Teoksessa Tiennäyttäjät I. Toim. Hannu Soikkanen. Tammi, Helsinki 1967.
- Hedman 1976: Ossi Hedman, *Kemin kaupungin historia*. Kemi 1976.
- Holmberg 1926: K.G.Holmberg, *Suomen lakimiehet*. Helsinki 1926.
- Kalajoki - Julku 1987: Atte Kalajoki - Kyösti Julku, *Oulun lehdistö*. Teoksessa Valkean kaupungin vaiheet. Toim. Kyösti Julku. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi 1987.
- Kallinen 1972: Yrjö Kallinen, *Hälinää ja hiljaisuutta*. Tammi, Helsinki 1972.
- Karemaa 1998: Outi Karemaa, *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläis viha Suomessa 1917-1923*. SHS, Helsinki 1998.
- Kekkonen 1991: Jukka Kekkonen, *Laillisuuden haaksirikko*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1991.
- Kekkonen 1996a: Jukka Kekkonen, *Poliittinen rikollisuus Suomessa vuosina 1918 - 1939*. Teoksessa Kriisit, valta ja oikeus. Jukka Kekkonen. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1996.
- Kekkonen 1996b: Jukka Kekkonen, *Oikeudellinen repressio Suomen (1918) ja Espanjan (1936 - 39) sisällissotien jälkeen - ajatuksia oikeushistoriallisten vertailujen mahdollisuuksista*. Teoksessa Kriisit, valta ja oikeus. Jukka Kekkonen. Lakimiesliiton

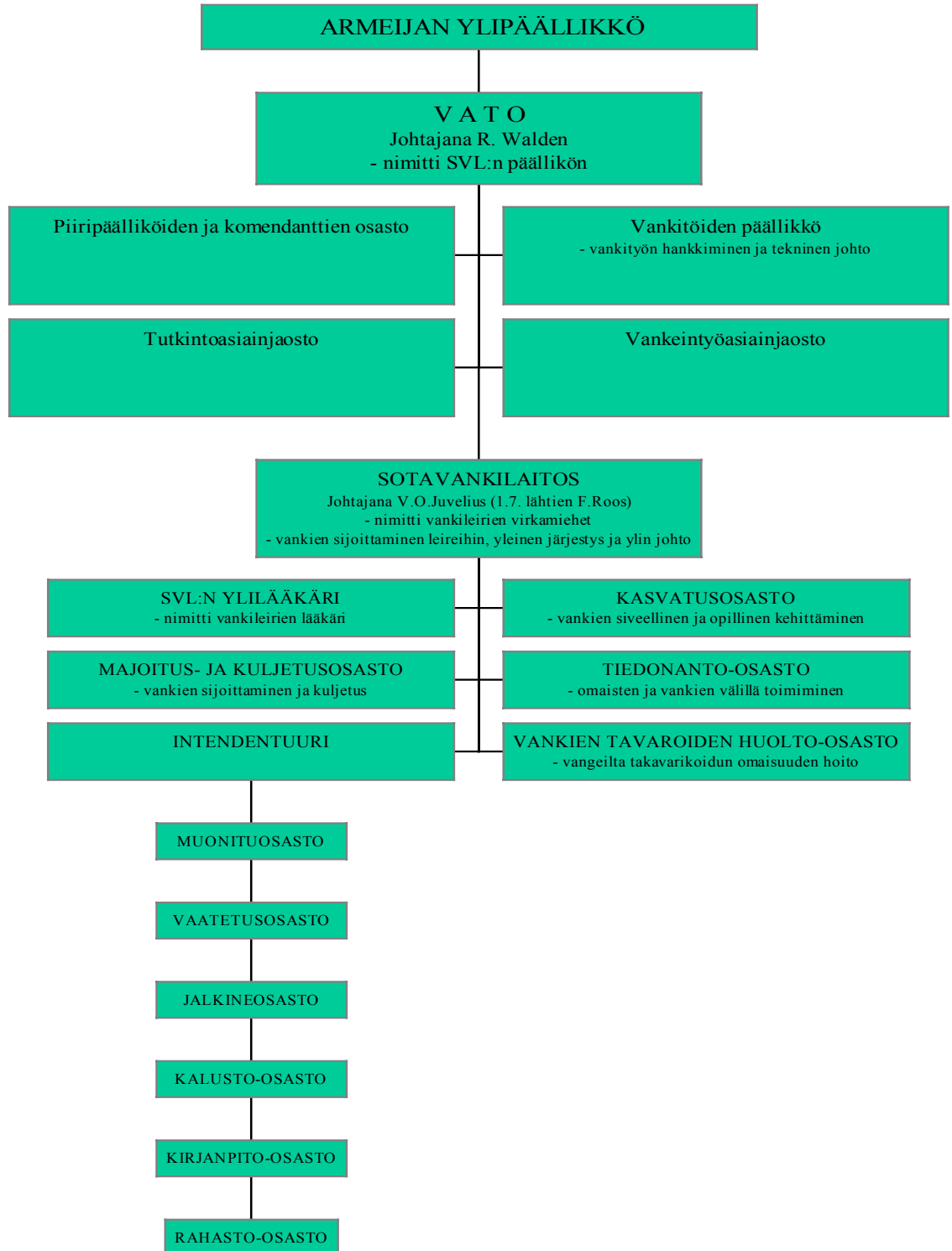
- kustannus, Helsinki 1996.
- Kenttä 1987: Risto Kenttä, *Oulun työväenliikkeestä synnystä kansalaissodan aattoon*. Teoksessa Valkean kaupungin vaiheet. Toim. Kyösti Julku. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi 1987.
- Kujala 1995: Antti Kujala, *Venäjänsä hallitus ja Suomen työväenliike 1899-1905*. SHS, Helsinki 1995.
- Kyllönen 1980: Matti Kyllönen, *Kalajoen ja Raution historia 1865 - 1975*. Kalajoen kunta, Kalajoki 1980.
- Lantto 1997: Juhani Lantto, *Kytösavun mailta. Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntapiirin historia 1917 - 1944*. Gummerus, Jyväskylä 1997.
- Lappalainen 1989: Jussi T. Lappalainen, *Punakaarti sodankävijänä*. Teoksessa Yhden kortin varassa. Suomalainen vallankumous 1918. Toim. Jussi T. Lappalainen - Juhani Piilonen - Osmo Rintatassi - Marja-Leena Salkola. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1989.
- Leinonen 1987: Kullervo Leinonen, *Autonomian ajan Oulu*. Teoksessa Valkean kaupungin vaiheet. Toim. Kyösti Julku. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi 1987.
- Lähteenmäki 1999: Maria Lähteenmäki, *Jänkäjääkäreitä ja parakkipiikoja. Lappilaisten sotakokemuksia 1939 - 1945*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1999.
- Manninen 1974: Ohto Manninen, *Kansannoususta armeijaksi. Asevelvollisuuden toimeenpano ja siihen suhtautuminen valkoisessa Suomessa kevättalvella 1918*. Historiallisia tutkimuksia 95. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1974.
- Manninen 1982: Turo Manninen, *Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918*. Studia historica Jyväskylänensia 24. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1982.
- Nieminen 1978: Saul Nieminen, *Yrjö Kallinen. Mies äänen takana*. Tammi, Helsinki 1978.
- Nokkala 1958: Armo Nokkala, *Tolstoilaisuus Suomessa*. Tammi, Helsinki

- 1958.
- Paavolainen 1966: Jaakko Paavolainen, *Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 I. "Punainen terrori"*. Tammi, Helsinki 1966.
- Paavolainen 1967: Jaakko Paavolainen, *Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 II. "Valkoinen terrori"*. Tammi, Helsinki 1967.
- Paavolainen 1971: Jaakko Paavolainen, *Vankileirit Suomessa 1918*. Tammi, Helsinki 1971.
- Paavolainen 1979: Jaakko Paavolainen, *Vankilainstituutio poliittisten kriisien näkökulmasta*. Teoksessa Vankeinhoidon historiantutkimuksen metodiseminaari. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 1/1979. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, Helsinki 1979.
- Peltonen 1996: Ulla-Maija Peltonen, *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. SKS, Helsinki 1996.
- Piilonen 1989: Juhani Piilonen, *Laskut lankeavat*. Teoksessa Yhden kortin varassa. Suomalainen vallankumous 1918. Toim. Jussi T. Lappalainen - Juhani Piilonen - Osmo Rinta-Tassi - Marja-Leena Salkola. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1989.
- Rasila 1968: Viljo Rasila, *Kansalaissodan sosiaalinen tausta*. Tammi, Helsinki 1968.
- Rosberg - Hildén 1929: *Suomenmaa. Maantieteellis-taloudellinen ja historiallinen tietokirja*. Toim. J.E. Rosberg - K. Hildén. WSOY, Porvoo 1929.
- Roudasmaa 1981: Stig Roudasmaa, *Oulun varuskunnan historia*. Oulun historiaseura, Kemi 1981.
- Saarinen 1963: Eero Saarinen, *Papiston toimintaa vankileireillä 1918*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja 48 - 51, (1958 - 1961). Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki 1963.
- Salkola 1967: Marja-Leena Salkola, *Julistaja ja poliitikko. Yrjö Mäkelinin elämä ja toiminta*. Tammi, Helsinki 1967.
- Saunio-Tuovinen 1978: Ilpo Saunio - Timo Tuovinen, *Edestä aattehen. Suomalaisia työväenlauluja 1890 - 1938*. Tammi, Helsinki 1978.

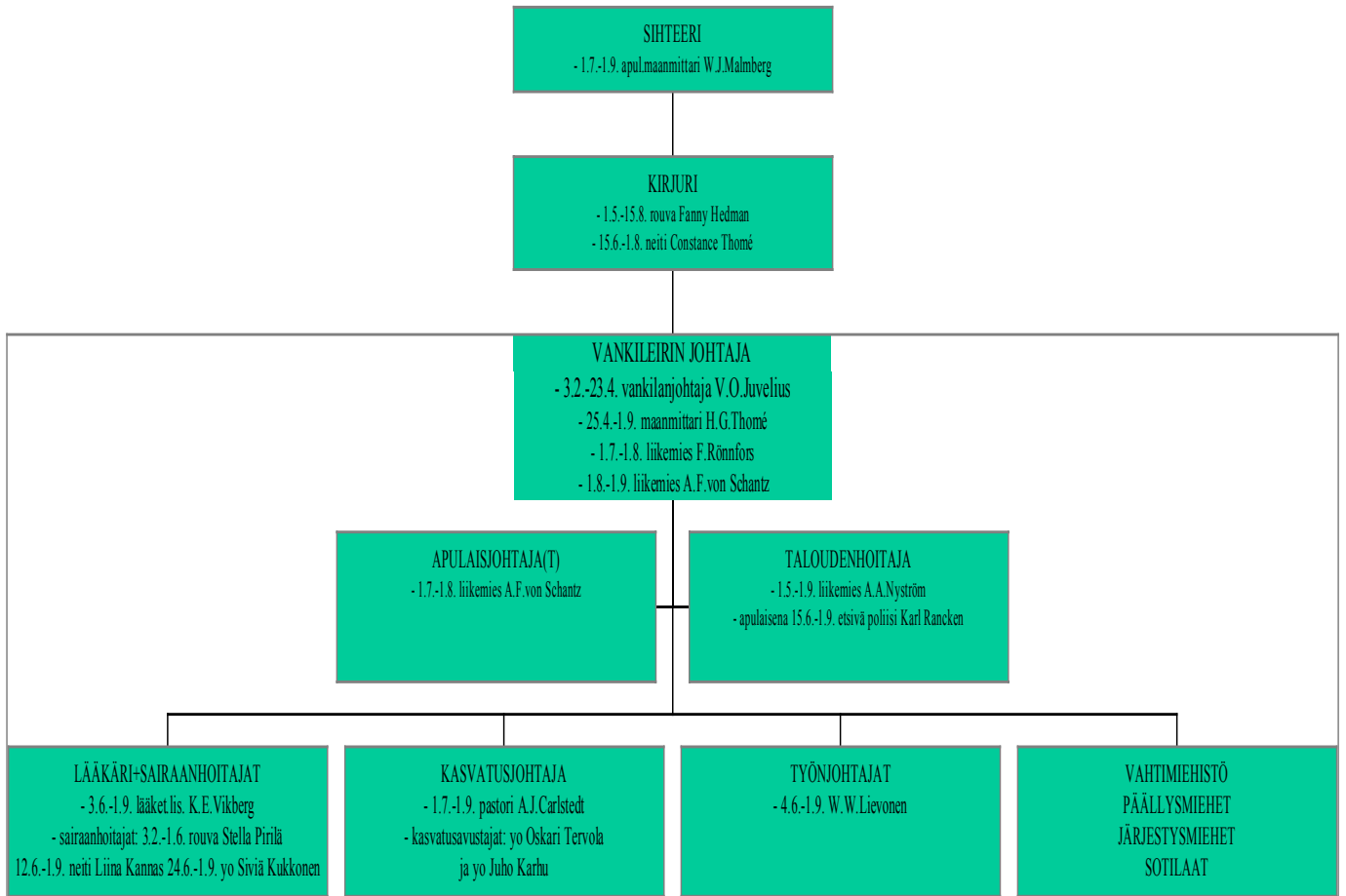
- Seppä 1960: Väinö Seppä, *Vöyrin sotakoulu 1918*. Sotahistoriallisen tutkimuslaitoksen julkaisuja XI. Otava, Helsinki 1960.
- Siltala 1996: Juha Siltala, *Röda gardets kvinnor*. Historisk tidskrift för Finland, 1996.
- Sohkanen 1967: Viljo Sohkanen, *Punakaartilaisen päiväkirja*. WG, Helsinki 1967.
- Soikkanen 1961: Hannu Soikkanen, *Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti*. WSOY, Helsinki 1961.
- Soikkanen 1975: Hannu Soikkanen, *Kohti kansanvaltaa I, 1899 - 1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta*. SDP:n puoluetuomikunta, Vaasa 1975.
- Suomen jääkärien elämäkerrasto 1975*. Jääkäriliitto ry.
- Suomen vapaussota kuvissa I*. Toim. Lauri Malmberg - Hugo Österman - M. Kivilinna - H.J. Viherjuuri - Yrjö Yläne. Otava, Helsinki 1934.
- Suomen vapaussota vuonna 1918 osat I-IV*. Julk. vapaussodan historian komitea, Helsinki 1921-25. (SVS v.1918).
- Talas 1949: Onni Talas, *Ei se niin tapahtunut*. Karisto, Hämeenlinna 1949.
- Tiitta 1983: Allan Tiitta, *Suomenlinnan sotavankileiri 1918-19*. Museovirasto, rakennushistorian osasto. Julkaisu n:o 14, 2/1983.
- Tikka - Arponen 1999: Marko Tikka - Antti O. Arponen, *Koston kevät. Lappeenrannan teloitukset 1918*. WSOY, Helsinki 1999.
- Tuominen 1973: Heikki Tuominen, *Oulun työväenliikkeen ajautuminen kansalaissotaan*. Teoksessa Scripta Historica III. Toim. Olavi K. Fält. Oulun historiaseura, Oulu 1973.
- Uola 1998: Mikko Uola, *"Seinää vasten vain!"*. Poliittisen väkivallan motiivit Suomessa 1917-18. Otava, Helsinki 1998.
- Urlanis 1976: B. Uralanis, *Sodat ja väestö*. Tammi, Helsinki 1976.
- Vuoden kahdeksantoista muistot*. Toim.kunta Markus Palokangas - Tapani Hakavuo - Irma Rauhamaa - Annikki Tukiainen - Aimo Mustonen - Sampo Ahto. Sotasokeat ry, Helsinki 1982.
- Ylikangas 1993: Heikki Ylikangas, *Tie Tampereelle. Dokumentoitu kuvaus*

LIITE 2.: Sotavankeinhoidon organisaatio Suomessa 1918.

LIITE 3.: Oulun vankileirin organisaatio.

LÄHDE: Henkilökuntaluettelo H1, SVLeir; Henkilökuntaluettelot Ec5, SVLait. KA.

LIITE 4.: Oulun (Raatin) vankileirillä ja Oulun lääninvankilassa vuonna 1918 vangittuina olleiden ammattiryhmitys.

AMMATTI TAI TOIMI	LUKUMÄÄRÄ	%
Työmiehet - seka-, saha-, maa-, ym.	630	57,1
Teollisuustyöntekijät - viilaaaja, kirjaltaja, valaja, sorvaaja, koneenkäyttäjä ym.	87	7,9
Käsityöntekijät - seppä, suutari, muurari, räätäli, kirvesmies ym.	195	17,7
Maanviljelijät - maanviljelijä, talollinen, talonpoika	30	2,7
Torpparit ja mäkitupalaiset	16	1,5
Kalastajat	7	0,6
Toimihenkilöt - asioitsija, vakuutustarkastaja ym.	6	0,5
Virkamiehet - rautatieläinen, posteljooni, poliisi ym.	48	4,4
Teknillisten ammattien harjoittajat - teknikko, työnjohtaja, sähköttäjä ym.	4	0,4
Vapaat ammatinharjoittajat - valokuvaaja, talonomistaja, revisori, toimittaja, kauppias, kaupustelija ym.	9	0,8
Muut - ajuri, merimies, varastonhoitaja, sukeltaja, ylioppilas, vaimo, neiti, lapsi ym.	28	2,5
Ei tietoa	34	3,1
(Venäläiset	9	0,8)
YHTEENSÄ	1.103	100

Liite 5.: Kuolleet Oulun vankileirillä 03.02. – 31.08.1918.

Saap.pvm/no.	Nimi	ikä	ammatti	kotipaikka	kuol.pv.	tapa
	323 Heikkinen Risto	21	ulkotyömies	Alatornio		amm. Lyseolla
03.02.	416 Heikura Matti Jussi	39	ulkotyömies	Oulu	20.05.	
03.02.	114 Hiltunen Fredrik	30	ulkotyömies	Alatornio	10.06.	
	<i>Hramog (Hramow?) Maxim</i>		<i>matruusi</i>		04.05.	Huom!*
03.02.	308 Jaakola Paavali Augusti	22	ulkotyömies	Oulu	08.08.	kuuhkokuume
26.02.	526 Jukkola Tuomas Abraham	43	valaja	Oulu	27.05.	
03.02.	336 Kalliokoski Heikki Heino	22	ulkotyömies	Oulujoki	19.06.	
03.02.	178 Kivari Heikki Edvart	21	seppä	Oulujoki	17.07.	
03.02.	273 Klemetti Jaakko	56	ulkotyömies	Haukipudas	12.04.	
03.02.	147 Latvalehto Kalle	30	ulkotyömies	Alatornio	30.05.	kuuhkotauti
06.02.	143 Lempinen Väinö	23	ulkotyömies	Liminka	09.06.	ammuttu
03.02.	354 Luukela Lauri August	19	ulkotyömies	Haukipudas	27.05.	
04.02.	21 Maikkula Frans	39	rautat.työmies	Oulu	09.06.	
03.02.	90 Manninen Adam	45	ulkotyömies	Oulu	01.05.	
	868 Maronen Petter Jalmar	22	seppä	Kemi	30.06.	
03.02.	262 Moilanen Oskar	25	nahkuri	Oulu	12.05.	
03.02.	77 Mäntyharju Johan Jaakko	34	ulkotyömies	Liminka	21.05.	
03.02.	457 Möykkylä Matti	19	ulkotyömies	Piippola	04.06.	
03.02.	127 Naikki Nestor	28	ulkotyömies	Haukipudas	08.06.	
03.02.	175 Niskanen August Eskil	29	ulkotyömies	Haukipudas	01.07.	
03.02.	403 Nordman Matti John	23	sekatyömies	Alatornio	25.06.	
03.02.	394 Ojala Simppa August	35	ulkotyömies	Haukipudas	30.06.	
03.02.	337 Ojamaa Einar Matti	24	ulkotyömies	Oulujoki	28.05.	
03.02.	227 Ollila Emil Arvid	37	sekatyömies	Kemi	16.06.	
03.02.	257 Paakkolanvaara Yrjö Hannes	32	ulkotyömies	Keminmaa	07.06.	
03.02.	398 Paananen Albert	33	ulkotyömies	Haukipudas	28.05.	
03.02.	265 Patala Janne Ferdinand	22	ulkotyömies	Alatornio	06.07.	
03.02.	146 Peckala Kalle	29	ulkotyömies	Alatornio	03.07.	
03.02.	139 Pussinen Kustaa	35	nahkateht.	Oulu	25.06.	
03.02.	687 Pyykkö Kustaa Jaakko	31	seppä	Oulu	13.07.	
03.02.	278 Päckilä Juho Heikki	21	sekatyömies	Alatornio	24.06.	
03.02.	236 Ryhänen Johannes	24	ulkotyömies	Kempele	04.08.	vatsatauti
03.02.	282 Rautio Väinö	28	suutari	Oulu	14.06.	
03.02.	283 Salmi Yrjö Vilhelm	19	ulkotyömies	Alatornio	03.07.	
03.02.	151 Seppänen Johan Henrik	33	ulkotyömies	Oulu	18.06.	
03.02.	69 Similä Edvard	42	ulkotyömies	Oulu	11.06.	
	Skätt Juho Edvard	48		Kemi	11.06.	
	164 Storanki Alfred	41	rautat.työmies	Oulujoki		
03.02.	3 Syväys Jaakko	44	konep.työmies	Oulu	21.06.	
	204 Tapio Arvid	42	konep.työmies	Oulu	02.05.	amm.tottelemattom.
03.02.	230 Terska Paavo	28	teht.työmies	Oulu	29.06.	
03.02.	275 Tähti Pekka	37	ulkotyömies	Oulu	18.05.	
01.02.	Vedenpää Kristian			Himanka (?)	11.02.	amm. lääninvankilassa
06.03.	51 Wesa Johan Alfred	21	ulkotyömies	Oulu	05.06.	
03.02.	125 Wäärä Karl Jaakko	31	ulkotyömies	Muhos	28.06.	

teloitetut kutsunnoista kieltäytyneet:

ennen 24.3.	Fink Antti	sekatyömies	Tyrnävä	30.03.
	Fink Jaakko	sekatyömies	Tyrnävä	30.03.
	Heikkinen Ahti	27 korityöntekijä	Tyrnävä	30.03.
	Timola Matti		Haukipudas	30.03.

LÄHTEET: lähetettyjen kirjeiden diaari, A2, vankiluettelot Ba1 ja Ba2, SVLeir.; vankiluettelot, Eb10, SVLait., KA ; kuolleet paikkakunnittain, TT, eri kertojat, TMT, TA ; Oulun sk 2424/2, SK17-18, SA.